ISSN 1300-4158

AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL: 9 • AĞUSTOS '99 • 750.000 TL (KDV DAHİL)

insancıl

106

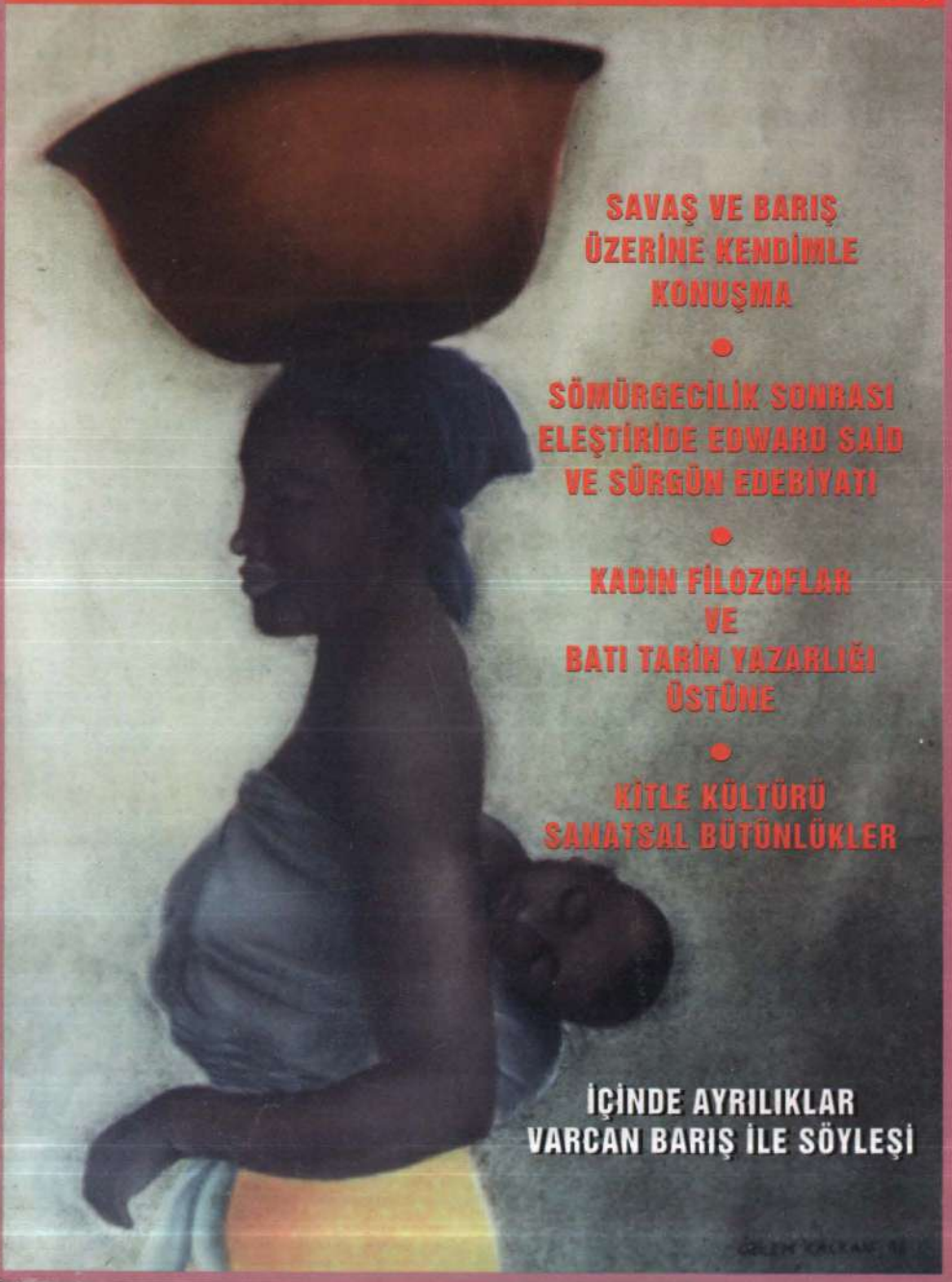

SAVAŞ VE BARIŞ
ÜZERİNE KENDİMLE
KONUŞMA

SÖMÜRGECİLİK SONRASI
ELEŞTİRİDE EDWARD SAİD
VE SÜRGÜN EDEBİYATI

KADIN FİLOZOFLAR
VE
BATI TARİH YAZARLIĞI
ÜSTÜNE

KİTLE KÜLTÜRÜ
SANATSAL BÜTÜNLÜKLER

İÇİNDE AYRILIKLAR
VARCAN BARIŞ İLE SÖYLEŞİ

İÇİNDEKİLER

Afşar TİMUÇİN	SAVAŞ VE BARIŞ ÜZERİNE KENDİMLE KONUŞMA	2
Hivren DEMİR	SÖMÜRGECİLİK SONRASI ELEŞTİRİDE EDWARD SAİD VE SÜRGÜN EDEBİYATI	5
Asım GÖNEN	DÜŞ DEĞİRMENİ (ŞİİR)	10
Berrin TAŞ	MENEKŞELERLE SEVİYORUM SİZİ (ŞİİR)	11
Tomris MENGÜŞOĞLU	KADIN FİLOZOFLAR VE BATI TARİH YAZARLIĞININ GÜZELLEMELERİ ÜSTÜNE	12
Gülşah HAKVERDİ	(ŞİİR)	15
Sedat ÜMRAN	R.M. RILKE'NİN BİR ŞİİRİ VE YORUMU	16
Kürşat KIZILTUĞ	KİTLE KÜLTÜRÜ	17
Zühtü BAYAR	YİTİK BİR RÖPÖRTAJIN ÖYKÜSÜ	24
M.İrfan BENLİ	GENİŞ ÇAPLI RUHİ HASAR (ŞİİR)	27
İdris ATMACA	ULU ÇINARIMIZDA FARKLI BİR DAL F.H. DAĞLARCA	28
Server ACİM	SANATSAL BÜTÜNLÜK İÇİNDE AYRILIKLAR	29
Ekrem ATAER	BİZE NE OLDUĞU BELLİDİR	31
Behzat AY	AH O GÜVERCİNLER	32
Umut ÇETİN	KIRGIN BEKLEYEN (ŞİİR)	33
Vedat YAZICI	MARTI'YA MEKTUPLAR	34
İsmet ALICI	KOKLAMAK İSTEYENE (ŞİİR)	35
Mehmet ESATOĞLU	AMATÖR TİYATRO ŞENLİKLERİNİN ARDINDAN	36
Ayşe GÜZEL	VATANDAŞ UYUMA KURDA KUŞA YEM OLMA	39
H. Soner BİLGİN	(ŞİİR)	40
Mehmet AKKAYA	TÜRKÜLER	41
Hayri ERDOĞDU	MERAKLI MERAKLİS	44
Ruşen HAKKI	GÜNLER/KİTAPLAR/DERGİLER	45
Ali TAŞ	İKİ OYUN BİR GERÇEK	47
Fahri ÇIBIK	KUTLAMA (ÖYKÜ)	49
Öztürk TATAR	BİR KAYIBIN ARDINDAN (ŞİİR)	50
Halidun ŞEN	TÜRKÇE'NİN YAZIM EKSİKLİKLERİ	51
Berrin TAŞ	VARCAN BARIŞ İLE SÖYLEŞİ	54
K. MEÇİEV	KAYGI (ŞİİR)	56
Ayşe GÜZEL	AŞK... DOSTLUĞUN KIRMIZI GÜLÜ	57
Cengiz GÜNDOĞDU	YILDIZ GÜNCESİ	60
S. M. AKKOYUN	KORKUYLA BARIŞIK OLMAK (ŞİİR)	64

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez

Sahibi
BERRİN TAŞ

Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU

Yazı İşleri Sorumlusu
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE

Sanat Danışmanı
MEHMET ESATOĞLU

Kapak Fotoğrafı
ÖZLEM K. ERENUS

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN

Ofset Hazırlık
ADIM GRAFİK

Baskı
ILICAK MATBAASI

Adres : Mollafenari Sok. Der Han (Eski Nadir Han.) No. 40-42 Kat. 5 Cağaloğlu / İSTANBUL Tel.: (0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94
İlan Koşulları: Arka Kapak (Renkli) 150 milyon TL. Arka Kapak (iç) 140 milyon TL.
iç sayfalar 130 milyon TL. Kutu ilan (5cm.x5cm.) 20 milyon TL.

ABONE KOŞULLARI

ISSN 1300-4158

Yurtiçi yıllık abone bedeli : 9.000.000. TL
Yurtiçi ödemeler için
Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul Hesap No. 148 6002323-6
T.İş Bankası Cağaloğlu- İstanbul Hesap No. 1095 437905
Posta Çeki : 666043

Yurtdışı yıllık abone bedeli : 225 DM. ya da 125 $
Yurtdışı ödemeler için
T.İş Bankası Ataköy- İstanbul 11 37 30100 317 9305 (Mark Hesabı)
Yaşarbank Bayrampaşa - İstanbul 6101756/6 (Dolar Hesabı)

Ödemeler Berrin TAŞ adına yapılacaktır.

İNSANCIL TAŞINIYOR!

En geç 9 Ağustos Pazartesi günü yeni yerimizdeyiz.

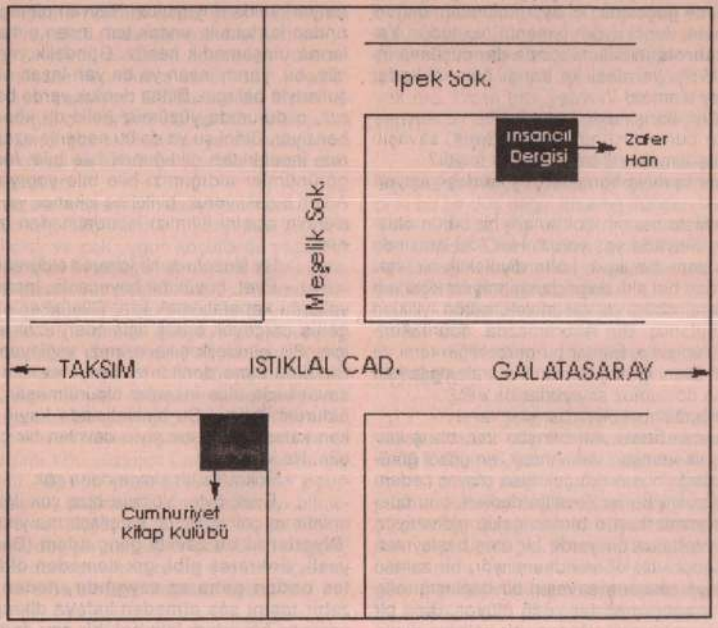

İstiklal Cad. İpek Sok. No: 10 Zafer Han Beyoğlu-İstanbul

SAVAŞ VE BARIŞ ÜZERİNE KENDİMLE KONUŞMA

Afşar TİMUÇİN

İnsanlar savaşı sevmediklerini, barışı çok sevdiklerini söylerler genellikle. Pekçok bilimsel toplantı yapılmıştır savaş ve barış konusunda, bu gibi toplantılarda barışı göklere çıkarırlar, savaşı yerin dibine batırırlar. Ne dersin?

- Evet, bir çeşit barış goygoyculuğu her zaman her yerde geçerlidir, iyi aydın olmanın, değerli aydın olmanın, ilerici aydın olmanın ölçütüdür. **Yaşasın** ve **kahrolsun** ikilemi içinde dar düşünen insanların savaşı yermesi ve barışı övmesi kadar doğal bir şey olamaz.

- Pekiyi, barış neyin barışı?

- İşte bunu düşünmüyorlar. Barış, savaşın barışı. Savaş olmasaydı barış olacak mıydı?

- Yani savaşla barış kardeş kardeş yaşıyorlar?

- Savaşla barışın çok tutarlı bir bütün oluşturduğu bir dünyada yaşıyoruz. Her ikisi arasında her zaman canlı bir ilişki, hatta diyalektik bir ilişki var. Bunlardan biri aklı başından gitmiş bir kötü ruh görünümünde, öbürü de bir melek, bütün iyilikleri kendinde toplamış. Biri Ahuramazda, öbürü Ahriman. Ama, ne garip, bunlar bir gerçekliğin tersi ve yüzü gibiler. Birini iğrenç bir varlık olarak algılarken öbürünü can dostumuz sayıyoruz.

- Oysa, savaş kokan barışlar var...

- Savaşa benzeyen barışlar var, barış kılığında dolaşan savaşlar var. Ancak, en güzel görünümlü barışların bile ömrü çok kısa oluyor nedense. Biz o güzelim barışı sevelim derken, onu öpelim koklayalım derken o birden çekip gidiveriyor. Bir de bakıyorsunuz bir yerde bir ateş başlayıvermiş. Barış geçici bir dönemi karşılıyor, bir zaman aralığını. Böylece barış savaşın bir bağlaşığı oluyor, onun vazgeçilmez bir yüzü oluyor. Bize bir kurtuluşu anlatmak çok uğursuz bir gelişimi duyuruyor. Bir dinlenme süresini duyuruyor. Gerçekte sağlıklı bir bakışla bakınca kendimizi barış dönemlerinde de güvenlikte duymuyoruz.

- Yani barış savaşı tamamlıyor?

- Evet, savaş yaptığımız için barış yapıyoruz, barış yaptığımız için savaş yapıyoruz.

- Sürekli bir barış olamaz mı?

- Sürekli barışa "barış" diye ad koymak gerekir mi? Hiç savaş olmasaydı bizler barışı yaşadığımızı söyleyecek miydik, barışı yaşadığımız duygusunda olacak mıydık. Doğal olarak bize barışın varlığını düşündüren şey savaşın kendisidir.

- Bugüne kadar hep savaşlı ve barışlı bir dünyada yaşamışız?

- İnsanlığın tarihi savaşlar ve barışlar arasından geçerek ilerliyor. Tarihimiz eksiksiz bir uygarlığa doğru ilerlemenin tarihi olurken biz bugün tarihin herhangi bir noktasında kendimizi tam tamına yarı yolda duyuyoruz. Hayvan olmanın koşullarından kurtulduk, ancak tam insan olmanın koşullarına ulaşamadık henüz. Gündelik yaşamımızda bile, bu, yarım insan ya da yarı-insan olmanın koşullarıyla belirgin. Birine durduk yerde bağırabiliyoruz, o durumda yüzümüz belki de köpek yüzüne benziyor. Birini şu ya da bu nedenle azarlayabiliyoruz, insanlıktan çıktığımızı bile bile, insanlık dışı görünümler aldığımızı bile bile yapıyoruz bunu. Adam bıçaklıyoruz, birilerine işkence yapıyoruz, birilerinin acısını kılımızı kıpırdatmadan izleyebiliyoruz...

- Bir filozofu zehir içirerek öldürebiliyoruz...

- Evet, büyük bir heyecanla. İnsanın gelişim yollarını kapatabilmek için. Düşüncenin getireceği geniş çerçeveli bakış açısından uzak kalabilmek için. Pis gündelik çıkarlarımızı sağlayabilmek için. Biz öldürülme denildi mi Sokrates'i anarız, oysa savaşlarda nice insanlar öldürülmüştür. Çocuklar öldürülmüştür... Su birikintisinde kayık yüzdürürken kafasına kurşun yiyip devrilen bir çocuğu düşün. Ne korkunç!

- Sokrates bir simge daha çok...

- Evet, öyle. Voltaire bize çok ilginç bir şey anlatır ve çok ilginç bir karşılaştırma yapar. Der ki: **"Diyorlar ki bu zavallı genç adam (Barre şövalyesi), Sokrates gibi, gık demeden öldü; Sokrates ondan daha az saygındır, neden derseniz zehir tasını ses etmeden kafaya dikmek yetmiş yaşında bir adam için çok bir şey değildir; ama yirmi bir yaşında, korkunç işkenceler altında ölmek elbet çok daha yürekli olmayı gerektiriyor. Bu barbarlık gece gündüz aklımdan çıkmıyor. Halk böyle bir şeye katlanabilir mi? İnsan genel olarak çok alçak bir hayvandır; türdeşinin yokedilişini kılını kıpırdatmadan izler ve hoşnut görünür, yeter ki onu yoketmesinler: o bu kasaplıkları hazla ve merakla gözler."**

- Hayvan yanımız yalnız savaşlarda mı çıkıyor ortaya? Ne demiş adam: **"Homo homini lupus."**

- Evet, hayvan yanımız ikide bir gösteriyor

kendini. O ünlü **"Homo homini lupus"**a gelince, Thomas Hobbes'un dili tutulsaydı da söylemeseydi o sözü. **"Homo homini lupus"** yani **"İnsan insanın kurdudur"** uygarlıktan önceki zamanlar için, uygarlıktan önce o dönem filozoflarınca varsayılan **"Doğal durum"** insanı için söylenmiştir. Rousseau'nun ve Locke'un tersine, Hobbes doğal durumda insanın birbirini yediğini düşünüyordu. Hobbes'a göre uygar dönemler yani yasanın egemen olduğu dönemler gelince insan bu yırtıcı durumdan kurtuldu. Bilir bilmez birileri **"Homo homini lupus"** deyip çıkıyorlar. Geçenlerde benim de katıldığım bir panelde adamın biri esip savuruyordu. Batılılar kendi yırtıcılıklarını bildiklerinden kendileri için **"Homo homini lupus"** demişlerdir falan...

- Öyleyse, insan insanın kurdu değil?

- Hobbes **"Homo homini lupus"** derken Spinoza da **"Homo homini Deus"** yani insan insanın tanrısıdır diyordu. İnsan bir yandan kendini yiyor, kendini tüketiyor, türdeşini acımadan yokedebiliyor, öte yandan hep birlikte varolmanın koşullarını yaratmaya çalışıyor. Bu durum da insan ne tam olarak doğal bir varlıktır ne de tam anlamında insandır. O şimdi çok tehlikeli bir yerde bulunuyor: ne kendinin kölesi ne kendinin efendisi olmak noktasında bulunuyor.

- Biraz da her şeyi iyi yapayım derken...

- Haklısın. Özellikle XVII. yüzyıldan bu yana insan çok kolay ve çok uygun koşullarda yaşamak istiyor. Bu yüzden Ortaçağ'ın sonlarına doğru o yeni bir dünya tasarısının peşine düştü. Dünyada daha etkin olmak istemiydi bu. Yüzyıllar boyunca biraz da edilgin bir biçimde dünyayı gözlemlemiş, dünyayı anlamaya çalışmıştı. Pekçok şey öğrenmiş olarak bundan böyle yeni bir dünya kurmak istiyordu, varolan dünyayı değiştirmek ve onun yerine daha uygun bir dünyayı geçerli kılmak istiyordu. İşte büyük serüven böyle başladı. Bu olumlu ya da olumcu gelişimi XIX. yüzyılda Comte çok güzel formülleyecektir: **"Savoir pour prévoir afinde pourvoir"**. Bir şeyleri sağlamak için öngörmeyi bilmemiz gerekiyordu, öngörmek için bilmek gerekiyordu. Bir başka deyişle dersek, bilecektik ki öngörebilelim, öngörebilmek de bize bir şeyler sağlamanın, bir şeyler elde etmenin kapısını açacaktı.

- Nitekim öyle oldu.

- Evet, öyle oldu. Çoktandır bizler dünyayı belirsiz bir sona doğru değiştirebilmek için elimizden geleni yapıyoruz. İşbölümü arttıkça gereksinimler artıyor, gereksinimler arttıkça işbölümü artıyor, Hegel'in pek güzel gösterdiği gibi. Bugün artık daha çok gereksinim adına savaşıyor insanlar.

- Sence dünya yeterince değişti mi?

- Yeterince değişti mi bilmem ama, biraz tehlikeli bir yönde değişti. Bilimlerin getirdikleri doğrudan doğruya sermayeci düzene yaradı, yedikçe acıkan kesime yaradı. İnsanın bulduğu şeyler, emeğiyle yarattığı şeyler onun karşısına tehlikeli silahlar olarak dikildi. Eskiden de **egemenlik, uygarlık** fikri vardı ama dünya böyle **zenginler** ve **yoksullar** diye, **kullananlar** ve **kullanılanlar** diye ikiye ayrılmamıştı. Bu durumda şapkayı önümüze koyup biraz düşünmek, doğayı ya da dünyayı değiştirmek yerine kendimizi değiştirmek için yol yordam aramak gerekiyor.

- Dünyayı insanlaştırmak için yeni yöntemler bulmak diyebilir miyiz?

- Diyebiliriz elbette. Bunun için yeni insanın ya da gerçek insanın, amaçladığımız yetkin insanın niteliklerini belirlemek ve dünyayı bu insana doğru geliştirebilmek için ne yapmak ve ne yapmamak gerektiğini tüm ayrıntılarıyla belirlemek doğru olur. Efendim, biz bir insan tipi belirledik diye dünya bu tipe mi uymaya çalışacak sanıyorsunuz diyenler elbette olacaktır. Elbette bu bir çırpıda gerçekleştirilebilecek bir iş değil. Önemli olan bir ilk örneğin yaratılması ve o çerçevede fikir üretiminde bulunulması. Dünyanın bütün insanları ya alabildiğine sömürmeye ya da alabildiğine sömürülmeye göre düzenlenmiştir diyebilir miyiz? Bizim gibiler yok mu, bizim gibi yepyeni bir insanla donanmış yepyeni bir dünya düşü görenler yok mu?

- Düş dedin sen de?

- Evet, düş. İnsanoğlu nice düşünü gerçekleştirdi, bu düşünü neden gerçekleştiremesin? Kaldı ki bu bir düş değil, insanın dünden bugüne gelebilmesi de az şey mi? İlk insandan bu yana nice şey değişti. Önemli olan, gelecekteki yetkin insanın taslağını kafamızda oluşturabilmek ve onu gerçekleştirmeye doğru gitmek.

- İnsanların büyük bir bölümü gündelik yaşarken mi?

- Evet, Şimdi. İnsanların bir bölümü gündelik yaşarken.

- Şaka ediyorsun.

- Hayır şaka etmiyorum. **"Şimdiden başlayarak..."** sözü çok önemli. **Henüz koşullar oluşmadı** bahanesi çok eski bir bahanedir. Sonra, çok önemli bir şey değil istediğimiz, olağanüstünün kapılarını zorluyor değiliz. Neyi oluşturacağız. Küçük çıkarlar için yaşamayan, **büyük amaçları olan** insanı oluşturacağız. Kendini severken kendinden başkalarını da sevebileni. Uydurma kavrayışlara göre insanı birbirinden ayırmayanı, **bu insanlar iyi** bu insanlar kötü gibi ayrımlar yapmayanı. **Doymak** bilen insanı oluşturacağız. Karnı doyarken **gözü de** doyan insanı. Dünya bir yana **ben bir yana demeyen** insanı. Kendini tüketici olarak değil de üretici olarak önemseyen insanı. Yetinmeyi bilen insanı. İnsanı tanıyan insanı, yabancılaşmamış insanı.

- Bunu neyle yapacağız?

- İnsanlara insanı anlatarak yapacağız.

- Bunu kim yapacak?

- Bunu özgür aydın insan yapacak. Kendini kendi içinde ya da kendi bilincinde yüzde yüz özgür kılmış olan gelişmiş, bütün insanın bir parçası olmayı becerebilmiş insan yapacak. **Kurulu düzenlerin küçücük bir oyuncağı** durumuna gelme-

miş insan yapacak. Her kuyruk sallayanın peşine düşmek gibi bir alışkanlığı olmayan insan yapacak.

- Bu insanı nereden bulacağız?

- **"Dünyanın tuzu sizsiniz. Fakat tuz tatsız olmuşsa o ne ile tuzlanır? Artık dışarı atılıp insanların ayağı altında ezilmekten başka bir işe yaramaz."**

- Ne demek istedin şimdi?

- Bir yere gidebilmek için bir çıkış noktası bulmak bir zorunluluk değil mi? O yok bu yok olursa her kötülüğü göze almak gerekmez mi?

- Pekiyi, önemli bu, nereden bulacağız o insanı, onu nereden tanıyacağız, neyiyle bileceğiz? O kokmamış tuz, o tadını yitirmemiş tuz nerede?

- Aramayı bilmek gerekir. **"Yalancı peygamberlerden sakının. Onlar size koyun kılığında gelirler, fakat iç yüzleri kapıcı kurtlardır. Onları meyvalarından tanıyacaksınız. İnsanlar dikenlerden üzüm, devedikenlerinden incir toplarlar mı? Böylece her iyi ağaç iyi meyva verir ama çürük ağaç kötü meyva verir. İyi ağaç kötü meyva veremez, çürük ağaç da iyi meyva veremez. İyi meyva vermeyen her ağaç kesilir ve ateşe atılır. Öyleyse onları meyvalarından tanıyacaksınız."**

- Konumuza dönersek...

- Konumuza dönersek. Savaş insanın kendine saygısızlığıdır. Kendine saygısı olan kişi savaştan yana olamaz. Gerçekte savaşı gerekli kılan hiçbir neden yoktur. Düşün, Sokrates öldürülmeseydi, Barre şövalyesi öldürülmeseydi, işkenceyle öldürülmeseydi, daha başkaları öldürülmeseydi insanlık neleri yitirmiş olacaktı? İskender imparatorluğu kurulmasaydı, kurulduğu gibi çabucak dağılan bu koca imparatorluk olmasaydı ne olurdu? Romalılar o zamanki dünyaya egemen olmasalardı? Evet, hiçbir neden savaşı gerekli kılmaz. Diyelim ki insan bundan önce eksikliydi, yetersizdi, savaşmadan duramıyordu, tamam, ama bundan sonra biz savaşı ve onun kötü bir koruyucusu olan barışı ortadan kaldırmadığımız sürece insan olma koşullarını tam olarak yerine getirmiş olmayacağız.

- Yani sen baştan beri söylediklerine bakılırsa bir barış düşmanısın?

- Hayır, değilim. Ancak barışı savaştan ayrı bir şey olarak algılıyor da değilim. Ben savaş da olsun barış da olsun diyenlerden değilim. Barışı savunduğumuz zaman savaşın varlığını onaylıyoruz demektir. Ben diyorum ki savaşın hiç olmadığı bir dünya kurabilirsek -kurmalıyız- orada barışın hiçbir anlamı olmayacaktır. Biz barışı savundukça savaşın varlığını da onaylamış oluyoruz. Çünkü, unutmayalım, savaşları toplumlar çıkarmıyor. Gerçekte bir A toplumu bir B toplumuna kökten düşman duyduğu için kendini... gibi bir durum varsa, o zaman barışa da savaşa da şapka çıkarırız. Gerçek bu değil. Savaşı çıkaranlar egemenler. Egemen sınıfın ganimetçi çıkarcıları. Toplum onları eleştirmeyerek, suçlamayarak, onlara hesap sormayarak yanlışı işliyor.

- Öyleyse sen barışa karşı çıkarken, sürekli barışı, adı "barış" bile olmayan o savaş dışı zamanları özlüyorsun?

- Evet, bu yüzden "barış" diye diye savaşla savaşım olmaz. Barış yeni savaşları için bir aralıktan başka bir şey değildir.

- Pekiyi, ne yapmak gerekiyor?

- Her şeyden önce hiçbir karşılığı olmayan barış goygoyculuğunu bırakmak gerekiyor. Yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde, yanılmıyorsam, barış denildi mi insanların ağzının suyu akmaya başlıyor. Yapılacak şey yeni bir felsefenin peşine gitmek, savaşsız ve barışsız bir dünya için ortaklaşmaktır. Bunun için eğitim koşullarını yeniden gözden geçirmek, eğitim kurumlarını kurul düzenlerin çıkarcı eğilimlerinden kurtarmak, yeni insanı yaratabilmek için bu kurumların yeniden düzenlenmesi yolunda tasarılar geliştirmek gerekiyor. Bu düzenlemede özellikle genç insanları yanlış bilinçlenme yolunda koşullayan boş düşünceleri, bu arada **kaba ulusçuluk** düşüncesini eğitimin dışına atma çalışmaları yapmak gerekiyor. Gençleri tüketici, bencil, saplantılı, yalınkat bireyler olarak yetiştirmeye göre düzenlenmiş olan yürürlükteki eğitim anlayışlarının yerine yeni anlayışların, insan olmanın bilgece bir yetinirliği zorunlu kıldığını, bencilliğin insanlık dışı bir hastalık olduğunu, geniş görebilmenin ya da geniş bakabilmenin insan olmak adına bir zorunluluk olduğunu, insanın temel sorunlarını yüzeysel çabalarla çözmenin olanaksız olduğunu öğreten, insanı geniş çerçeveli bir bilinçlenmede insanlık tarihine yerleştiren yeni anlayışların yaşama geçirilmesi gerekiyor. Bunun için dünya aydınlarının ortak fikir ve eylem üretmesi gerekiyor.

- Dünyada böyle bir eğilim var mı sence?

- Yok ya da var, önemli olan olması gerektiği. Savaşsız ve barışsız bir dünya için fikir üretmemiz gerekiyor. Yalnızca eğitim alanında değil, ilgili bütün alanlarda. Yaşamı iyi düşünmek, iyi tartışmak gerekiyor. Düşüncenin yaşamı koşullarken bize düşen tek şey yaşamın gereklerini doğru kavrayıp ona göre fikir üretmek ve bu fikri yaşama geçirmeye çalışmaktır. Evet, birkaç yüzyıldır dünyayı değiştirdik, şimdi öyle görünüyor ki **insanı değiştirmek gibi bir gereklilikle karşı karşıyayız**. Yeni insanı yaratma yolunda elimizden geleni yapmalıyız. Yemekten ve çoğalmaktan, otomobil sürmekten ve televizyon izlemekten başka bir şey bilmeyen bir dünyada barış goygoyculuğu insanı gülünç etmekten başka bir işe yaramıyor.

İNSANCIL OKURU KIPIRDA!

SÖMÜRGECİLİK SONRASI ELEŞTİRİDE EDWARD SAİD VE SÜRGÜN EDEBİYATI

Hivren DEMİR

Edebiyat eleştirisinin kuramsal bir temele oturmasını sağlayan en önemli adımların atıldığı yirminci yüzyıl uluslararası alanda iki dünya savaşına, bu savaşların uluslararası sistemde yarattığı köklü değişikliklere, sosyalizmin çöküşüne ve milliyetçiliğin hızlı yükselişine sahne olmuştur. Uluslararası alandaki değişiklikler edebiyat alanındaki çalışmaları da etkilemiştir. Bu etkinin göstergelerinden biri de 1970'lerde ortaya atılan *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri Kuramıdır*. Sömürgeciliğin kültürel hayattaki yansımalarının modernist söylemle ilişkisini incelemek amacından hareket eden Sömürgecilik Sonrası Eleştiri, büyük ölçüde, Filistinli Hıristiyan bir ailenin çocuğu olan Edward Said'in çalışmalarıyla şekillenmiştir. Oryantalizm tartışmalarını başlatan Said, kültür ve emperyalizm üzerine eserler vermiş ve bu ilişki çerçevesinde "sürgün edebiyatı" kavramını da ortaya atmıştır.

Edebiyatın tarihsel ve toplumsal koşullarla ilişkisini, metne odaklı eleştiri kuramları bile yadsımaz. Ancak, edebiyat eleştirisinin, bir edebiyat yapıtının oluşumunda etkili olan tarihsel ve toplumsal koşulları içerip içermemesi gerektiği, yirminci yüzyılda edebiyat alanında tartışılan en önemli konulardan biri olmuştur. Biçimcilerin, Yeni Eleştirinin ve Yapısalcılığın öncülük ettiği bir yaklaşım, edebiyat yapıtının değerlendirilmesinde öznel koşulların dışlanması gerektiğini söyleyerek, yapıtın kendi düzeni içinde değerlendirilmesinden ve eleştirilmesinden yana tavır alır. Ancak, bu yaklaşımı benimseyen eleştirmenlerin, toplumsal olaylara ilgisiz, ekonomik krizlere, yaşanan sorunlara vb. duyarsız kaldıkları söylenemez. Terry Eagleton, *Edebiyat Kuramı* adlı kitabını yazdığı sırada dünyada, maliyeti yılda yaklaşık beş yüz milyar dolar eden altı yüz bin nükleer savaş başlığı bulunduğunu ve bunların maliyetinin beşte birinin, yoksul üçüncü dünya ülkelerinin sorunlarını tamamıyla çözebileceğini söyler (Eagleton 216). Eagleton'ın da belirttiği gibi, hiçbir edebiyat kuramcısının böyle bir soruna duyarsız kalacağı düşünülemez; ancak, biçimci yaklaşımları, politik tavrını açıkça ortaya koyan eleştiri kuramlarından ayıran nokta, biçimcilerin, toplumsal sorunların kaynaklarını bulmak ve bu sorunlara çözüm getirmek gibi bir görevi üstlenmemesidir. Eagleton'a göre, "(Politik tavrını açıkça ortaya koymayan) edebiyat kuramı, isteyerek veya istemeden bu sistemin (toplumsal eşitsizliklerin kaynağı olan güç sisteminin) varsayımlarını kuvvetlendirmiş ve devamını sağlamıştır" (217). Eagleton'ın sözleri, *Sömürgecilik Sonrası Eleştirinin* anlamını, amacını ve ortaya çıkış nedenini göstermesi bakımından büyük önem taşır. *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri*, uluslararası sistemin güce dayalı ilişkilerini yargılayan, küresel bağımlılık düzenine karşı çıkan ve en önemlisi, entellektüelleri kültür emperyalizmine karşı uyaran bir edebiyat kuramıdır. *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri*, Eagleton'ın sözünü ettiği, güç sisteminin varsayımlarını kuvvetlendiren edebiyat kuramlarından bu yönüyle ayrılır ve politik tavrını açıkça ortaya koyar. *Sömürgecilik Sonrası Eleştirinin* ortaya koyduğu politik tavrın dayanaklarını anlamak için, yirminci yüzyılda uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklere bakmak gerekir. Birinci Dünya Savaşının sonuçlarından biri de imparatorlukların çözülmesi ve ulus-devlet yapılanmasının güçlenmesidir. İkinci Dünya Savaşı ise ulus-devlet yapılanması açısından bir dönüm noktasıdır; çünkü, savaş sonunda ekonomik gücü elinde bulunduran ABD, sömürgeciliğe karşı savaşı desteklemiş, Avrupa'nın sömürgeleştirdiği toprakların bağımsızlıklarını elde etmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ne var ki, siyasal bağımsızlığını elde eden Üçüncü Dünya Ülkeleri, Batı'nın kendilerine sağladığı ekonomik yardım nedeniyle Batı'ya bu kez ekonomik düzeyde bağımlı olmak, Üçüncü Dünya'yı "yapısal bir hegemonya krizi"ne mahkum etmiştir. Bu kriz ortamında hiçbir toplumsal grup kendi değerlerini topluma kabul ettiremez. Mutman, bu hegemonya krizinin kaynağı olarak, Üçüncü Dünya'nın Avrupa Aydınlanmasına dayanan resmi milliyetçi söylemini görür. (Mutman 8-9).

Üçüncü Dünya'nın resmi milliyetçi söyleminin Avrupa Aydınlanmasına dayanması, Avrupa Aydınlanmasının temel ilkeleri olan akıl, rasyonalite ve moderniteye dayanması anlamına gelir ki, bu ilkelerin yalnızca 'uygar Avrupa'nın değerleri olarak sunulması, Üçüncü Dünya'nın modernleşme çabalarının, doğrudan, Avrupalılaşma olarak görülmesi sonucunu doğurur. Böylece, Üçüncü Dünya, ya kendi değerlerinden vazgeçip 'uygar'laşacaktır ya da kendi değerlerini koruyacak ama 'ilkel' kalacaktır. Meyda Yeğenoğlu, "Emperyal Özne ve Feminist Söylem" başlıklı makalesinde, Aydınlanma'nın ve hümanist felsefenin "hükümran" öznesiyle emperyalist söylemin öznesi arasındaki ortak-

lığa dikkat çekerek şöyle der: "Batı'nın, hümanist felsefenin ve Aydınlanma ideolojisinin bu hükümran öznesi kendini insan, medeni ve evrensel olarak kurabilmesini, Öteki'ni medenileştirilmesi gereken geri ve geleneksel bir ırk olarak kurmasına borçludur" (Yeğenoğlu 9).

Yeğenoğlu'nun bu sözleri, Edward Said'in Oryantalizm'de ortaya koyduğu temel savlardan birine karşılık gelir. Oryantalizmi, "Avrupa'nın doğu fikri" (Said, 1998: 31) olarak tanımlayan Said, Oryantalist söylemin Doğu'yu bir "öteki" olarak algıladığını, sömürgecilik ve emperyalizmin de Batı'nın Doğu'yu öteki olarak görmesinin bir ürünü olduğunu söyler. Batı, Doğu'yu bir "öteki" olarak gösterip bir yandan kendi kimliğini kurarken, diğer yandan, kendini Doğu'dan üstün göstermesinin sonucunda, bizzat kendisinin belirlediği ilerleme, modernleşme, uygarlaşma ölçütlerinin evrensel olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Böylece, Oryantalist söylem, Doğu'yu Batılı'nın gözüyle anlatmıştır. Said'in, Flaubert'in Mısırlı asilzade bir kadınla karşılaşmasını ele aldığı aşağıdaki örnek, onun "Oryantalist söylem" tanımını anlamamıza yardımcı olur:

> Tüm doğu kadınlarını ilgilendiren bir olaydır bu... Kadın asla kendisinden söz açmaz, duygularını ve görüşlerini asla açığa vurmaz, yaşadığı zamanı ve geçmişini hiçbir şekilde söz konusu etmez... Kadının namına sadece Flaubert konuşmakta ve onu takdim etmektedir. Halbuki Flaubert bir yabancıdır. Varlıklı bir insandır, bir erkektir. Bütün bu tarihi üstünlükler yazara 'Küçük Hanımı' sadece fiziki yönden elde etme değil, aynı zamanda onun hakkında konuşma ve onu okuyuculara 'Tipik bir doğulu' olarak tanıtma hakkını vermektedir. (Said, 1998: 18)

Bu örnekle Said, bir güç ilişkisinin, Oryantalist söylem aracılığıyla doğru bir bilgi olarak kuruluşunu gösterir. Ancak, Said, Oryantalizmin yanlış bilgi ya da yanlış bilinçlilik olarak algılanmaması gerektiğini, Oryantalizmin birkaç neslin çabalarıyla oluşmuş bir "doktrinler ve uygulamalar paketi" olduğunu söyler (18). Said, Gramsci'nin "hegemonya" kavramından yola çıkarak, kültürün, Gramsci'nin yaptığı sivil ve politik toplum ayrımında sivil toplum alanına girdiğini ve sivil toplumun konsensusa dayalı bir işleyişi olduğunu belirtir; bu nedenle Oryantalizm, Gramsci'nin hegemonya adını verdiği kültürel üstünlüğü elde etmiş, konuşulan dilin ayrılmaz bir parçası olmuştur (19-20). O halde, yapılması gereken, aşılması imkansız gibi görünen Oryantalizmi, hiç değilse "sorun" haline getirmektir (Mutman 1). *Sömürgecilik Sonrası Eleştirinin* yapmaya çalıştığı da tam anlamıyla budur.

1970'lerde özellikle Anglo-Amerikan edebiyat ve kültür çalışmalarında kendini göstermeye başlayan ve 1980'lerde tırmanışa geçen *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri*, edebiyat yapıtlarına yansıyan güç ilişkilerini irdelemiş, kültür emperyalizmini bir sorun olarak kabul etmiştir. *Sömürgecilik Sonrası Kuram* içinde, emperyalizmin, sömürgeciliğin ve sömürgecilik sonrasının tanımlanmasında farklılıklar olmasına karşın onun kültür alanındaki güç ilişkilerine yaptığı vurgu, farklı tanımları da aynı noktada buluşturur (Slemon 178-84). Sözgelimi, sömürgecilik sonrası edebiyatın resmi bağımsızlıktan önce de başlayabileceğini ve böylece, sömürgecilik dönemi edebiyatının bir parçası olabileceğini söyleyen; sömürgecilik sonrası edebiyatı milliyetçi bir edebiyat olarak yorumlayan; veya Avrupa tarihinin, son birkaç yüzyıldır sömürgeci çıkarlarla şekillendiğini, bu nedenle, son birkaç yüzyıldır üretilen edebiyat yapıtlarının da ya sömürgecilik dönemi edebiyatı ya da sömürgecilik sonrası edebiyat içine girdiğini söyleyen yaklaşımlar vardır (Boehmer 1-11). Bu yaklaşımlardan anlaşıldığı gibi, *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri* ışığında yeniden okunan edebi metinlerden, Joseph Conrad'ın *Heart of Darkness* (Karanlığın Yüreği) adlı kitabının eleştiren Chinou Achebe, Conrad'ın, Afrika'yı çirkin, birbirinin aynısı bir yığın insandan oluşan bir kıta olarak temsil etmesine karşı çıkmış, Conrad'ın, ırkları kalıplara soktuğunu, bireylerin kendilerine özgü özelliklerini göz ardı ettiğini söylemiştir (Webster 119). Achebe'nin eleştirisinden de anlaşılacağı gibi, *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri* bir temsil sorunuyla ilgilenir.

Sömürgecilik Sonrası Eleştiri çerçevesinde düşünüldüğünde, Conrad'ın Afrika'yı temsilinde Afrikalıların tamamı çirkin insanlardan oluşan bir yığın olarak betimlenmesi, Conrad'ın, Afrikalıları yabancı yani 'öteki' olarak gördüğünü gösterir. Batılı bakış açısının, Üçüncü Dünya'nın yerlisini, çirkin, kötü, kaba vb. biçimlerde temsil etmesi, Batı'nın ekonomik gücüyle ve kültürel hegemonyasıyla ilişkilidir. Bu durumda Batı, ev sahibidir ve yerli halk her an göç etmeye hazır bir misafir, kendi topraklarında kendi kimliğini kuramayan bir 'sürgün' dür. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler* adlı kitabında, sömürge güçlerinin yerli halka verdiği isimlerin (natives, indigenes, inlanders) sözcük anlamlarına dikkat çeker ve bu sözcüklerin, bir yandan yerlilerin daha aşağı olduklarını vurgularken diğer yandan "oraya ait oldukları" anlamını içerdiğini söyler (Anderson 138). Yerlilere bu isimleri veren sömürgeci güçler, sömürdükleri toprakların, yerlilerin 'kendi toprakları' olduğunu, farkına varmaksızın kabul eder. Yerli halksa, emperyalist bir güç tarafından yönetilse bile, üzerinde yaşadığı topraklara olan sevgisini korur (160). Anderson'ın başka bir saptaması da üzerinde yaşanan topraklar için kullanılan sözcüklerin ya bir akrabalık ilişkisine (anayUrt, vaterland, patria) ya da yuvaya (heimat ya da tanah air [toprak ve su]) işaret etmesidir ki her ikisi de insanın doğal olarak bağlı olduğu şeylerdir (161).

Anderson'ın vurguladığı, yerlinin 'yurt' sevgisi *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri* içinde tartışılan en önemli konulardan biri olmuştur. Sömürgecilik

ya da sömürgecilik sonrası dönemlerde sömürge topraklarındaki yerli halkın, özellikle de entellektüellerin, sömürge toprakları dışına göç etmeleri edebiyat alanında da inceleme konusu olmuştur. İ.Ö 586'daki Babil Sürgünü'nden sonra Yahudilerin dünyanın dört bir yanına dağılması anlamına gelen 'Diaspora'yı, sürgünü simgeleyen bir terim olarak kullanan *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri*, küresel pazar ekonomisiyle şekillenen bir dünyada sömürge öznesinin modern bir diasporik olduğunu söyleyerek, göçebe kimliğinin işlevi ve tarihsel doğası hakkında sorular sorar (Roy 102). Edward Said ise sürgün konusunda sorduğu sorular kadar, sorulara verdiği yanıtlarla da *Sömürgecilik Sonrası Eleştiriye* önemli bir katkıda bulunur.

Said, "sürgün edebiyatı" kavramını, ideal bir entelektüel tanımı yaparken ortaya atar. Said'in entelektüel tanımı, Üçüncü Dünyalı bir entelektüelin sömürgecilik sonrası düzene, ekonomik düzeyde kurulan yeni sömürgecilik ilişkisine nasıl karşı çıkabileceğini gösterir. Ona göre, İkinci Dünya Savaşı sonunda sömürgeci imparatorlukların çözülmesi sonucu, eskiden Avrupa'nın entelektüel açıdan aydınlattığı Üçüncü Dünya'da şimdi iş, yerli entelektüele düşmüştür ve Birleşmiş Milletler teşkilatının da evrensel özgürleşmeyi bir ilke olarak, hiç değilse kağıt üzerinde kabul etmesi Üçüncü Dünya entelektüellerine ilgiyi artırmıştır. Ayrıca, ileşitim olanaklarının artmasıyla Üçüncü Dünya'nın Avrupalı'dan "farklı" bir entelektüele sahip olduğu da kabul edilmeye başlanmıştır (Said, 95: 37-38).

1834'de Bengal'deki bir kamu eğitim komitesinin başkanı olan Thomas Babington Macaulay'in "Bir Avrupa kütüphanesinin tek bir rafının bile Hindistan ve Arabistan'ın bütün yerel edebiyatından daha değerli olduğunu" (Anderson 107) söylediği düşünüldüğünde, Üçüncü Dünyalı entelektüelin yerelliğinin önem kazanmasının anlamı daha da belirginleşir. Said sömürgecilik döneminde görmezlikten gelinen yerel entelektüelin, sömürgecilik sonrası dönemde otorite tarafından belirlenen düzene karşı çıkması gerektiğini söylerken eleştirisini, otoritenin, Anderson'ın verdiği örnekteki tavrına yöneltir. Kapitalist üretim sisteminin de kültür emperyalizminin bir parçası olduğunu düşünen Said, Gramsci'nin "organik entelektüel" adını verdiği, otoriteyle işbirliği yapan entelektüele karşı çıkar. Gramsci'ye göre, "Kapitalist girişimci kendisiyle birlikte sanayi teknisyenini, ekonomi politik uzmanını, yeni bir kültürün, yeni bir hukuk sisteminin oluşturucularını vb. yaratır" (Said, 95: 22). Anderson, sömürgeci güçlerin eğitim programlarının da Gramsci'nin sözünü ettiği türden organik entelektüeller yetiştirmeyi amaçladığını söyler. Standart okulların, ders kitaplarının, diploma ve eğitim sertifikalarının bu amacın araçları olduğunu belirten Anderson'ın Batavia'daki Hollanda sömürge rejiminin eğitim politikasıyla ilgili olarak söyledikleri, Said'in kaygısının haklılığını göstermesi açısından önemlidir:

Koca sömürgenin her yerinden -ama dışında kalan hiçbir yerden değil- yola çıkan gencecik hacılar ilkokulda farklı, belki de hasım köylerden, ortaokulda farklı etnik ve dilsel gruplardan, üçüncü kademedeki kurumlarda ise mülkün her yerinden yoldaşlarla karşılaşarak içeriye ve yukarıya doğru yürüyüşlerini sürdürdüler. Ve nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, yine de birbirlerinin aynı kitapları okumuş, aynı toplama-çıkarmaları yapmış olduklarını biliyorlardı. Oraya kadar varmasalar da -çoğu varamıyordu zaten- Mekke'lerinin Batavia olduğunu, bütün bu yolculukların 'anlamını' başkentten aldığını, başkentin 'bizim' niye 'burada' 'birlikte' olduğumuzu açıkladığını biliyorlardı. (Anderson 136)

Said, entelektüelin, sürgün ve marjinal olması gerektiğini söyleyerek, Batavia'da otoritenin bir parçası yapılmak üzere adeta hac yolculuğuna çıkarılan gençlerin aksine, entelektüelin otoriteye yabancı kalması gerektiğini vurgular. Said'e göre, otoritelere bilerek ait olmayan entelektüelin, otoriteler karşısında değiştirme gücüne sahip olmadığını görmesi, entelektüeli harekete geçirerek onu daha fazla çalışmaya iter ve alternatif kaynakların taranmasını, bilinmeyenlerin açığa çıkarılmasını üstlenmesini sağlar (Said, 1995: 6). Sürgün edebiyatının yaratıları da entelektüelin otoritenin karşısında bir yabancı oluşunun ürünüdür.

Said, sürgünü yalnızca yuvadan uzakta yaşamak olarak tanımlamaz; sürgünün hem fiili hem de metaforik bir durum olduğunu söyler. Said'e göre, fiili sürgünlükte zor olan, yalnızca yuvadan ayrı kalmak değildir; asıl zorluk, sürgünün, ona yuvasını anımsatan pek çok şeyle birlikte yaşamak zorunda olmasıdır. Said, bu nedenle, insanı dünyanın dört bir yanıyla temas halinde tutan çağdaş yaşamın sürgünlüğü fazlasıyla hissettirdiğine inanır. Metaforik bir durum olarak sürgün ise insanın kendini, yaşadığı topluma yabancı hissetmesi, "aykırılık" ve "uyumsuzluk" duygusuna sahip olmasıdır. Said, bu aykırılık ve uyumsuzluk duygusunu onaylar; çünkü, aykırı ve uyumsuz olan entelektüel sürekli tedirgindir, yaşananlardan hoşnut değildir ve toplumsal olaylara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Bir başka deyişle, "evet-diyiciler"in karşısında "hayır-diyen" biri olarak sürekli üretmek, ortaya bir şeyler koymak zorundadır (58). Öyleyse, sürgün edebiyatçı her şeyden önce üretkendir. Said'in, Theodor Wiesengrund Adorno'yu entelktüel bir sürgün olarak tanımlarken gösterdiği aşağıdaki gerekçe, onun bir edebiyatçıdan beklediklerini ortaya koyar:

Ona [Adorno'ya] göre hayat en çok bir bütün halini aldığı zaman sahteleşiyordu -bir keresinde, bütün her zaman yanlıştır, demişti-; bu da öznelliğin, bireyin bilincinin, tamamen güdümlenen toplum içinde tasnif edilemeyen şeylerin daha da büyük bir değer kazanmalarına yol açıyordu. (60)

Burada Said'in vurguladığı, edebiyat yapı-

tında "parçalanmış bir üslubun" kullanılmasının gerekliliğidir. Said'e göre, parçalanmış bir üslup, "başarının yaltaklanmalarına karşı sürekli tetikte duran bir bilinci" (61) temsil eder. Diğer bir deyişle, sürgün edebiyatında her şeyi açıkça, belli bir mantıksal sırayla, sistemli bir biçimde anlatıp dünya üzerinde bir etki yaratmak amaçlanmaz; ama sürgün entelektüel yazdıklarını bir gün birilerinin anlayacağını umar. Said, Adorno'nun 1953'te yayımlanan *Minima Moralia*'sının mantıksal bir sırayı takip etmeyen, yazarın dünya görüşünün bile sistemli bir biçimde aktarılmadığı bir eser olarak parçalanmış üslubun çok güzel bir örneği olduğunu söyler. Said'in, parçalanmış üslubun kullanıldığı edebiyat eserlerine verdiği başka bir örnek de Turgenyev'in *Babalar ve Oğullar* adlı romanıdır. Said, romanın kahramanı Bazarov'un romanda kısa bir süre göründüğünü ve sonra ortadan kaybolduğunu belirtir. Yani, Bazarov, okuyucuya, hikaye edici bir bağlam içinde sunulmaz. Ayrıca, Said, romanın kahramanı olduğu halde, Bazarov'un, romanın hiçbir yerine sığmadığını; inatçılığı ve isyankarlığıyla olayın dışına taştığını ve hiçbir biçimde evcilleştirilemediğini söyler. Bu tavrıyla Bazarov, Said'in gözünde entelektüel sürgünlüğün bir örneğini verirken, Bazarov'un yaratıcısı Turgenyev de parçalanmış üslubu nedeniyle, Said tarafından, sürgün bir edebiyatçı olarak görülür (60-61).

Said'in edebiyat yapıtında aradığı parçalanmış üslup, çoğunluk tarafından kabul edilen normlara karşı edebiyatçının kendi normlarını göstermesidir. Said'in verdiği örneklere bakılırsa, edebiyatçı kendi normlarını yadırgatıcılığa dayalı olarak gösterir. Bu durumda, üslubuyla okuyucuyu şaşırtan ve hemen anlaşılmaktan sakınan edebiyatçının, dili ve eserlerindeki konularıyla da sarsıcı olması, düzene karşı çıkışını kanıtlaması beklenir. Nitekim, Said'in, sürgün edebiyatçının diliyle ilgili olarak söyledikleri, dilin de parçalanmış üslubun bir parçası olması gerektiği yolundaki beklentileri kanıtlar. Said, her entelektüelin milli bir dilin içine doğduğunu ve içine doğduğu bu milli dili kullanması gerektiğini söyler. Bunun nedeni, entelektüelin milli dilini iyi bilmesi, söylediklerini en iyi ifade edeceği dilin milli dili olması değil, entelektüelin dile yansıtması gereken özel ses ve vurgunun, yani entelektüelin 'kendi' bakış açısının, kullandığı dilin, milli dili olması halinde anlam kazanmasıdır (39). Diğer bir deyişle, Said, sömürünün her türüne karşı çıkacak sürgün bir entelektüelin kendi dili dışında bir dil kullanmasının, onun sürgünlüğünü doğrudan ortadan kaldıracağını, böylece, aslında sömürüyü kabul etmiş olacağını antatır. Anderson'ın, İkinci Dünya Savaşı sonrasında siyasal bağımsızlığını elde eden ve çoğu Avrupalı olmayan sömürgelerin bir Avrupa dilini resmi dil olarak kabul etmelerine ve "sınırların iyi bilinen keyfiliği[nin] çeşitli tek dilli halkların tepesine rahatsız bir şekilde yerleşmiş çift dilli entelijensiyalar"ın varlığına yaptığı vurgudan (Anderson 130) yola çıkarsak, Said'in idealize ettiği entelektüelin işinin ne kadar zor olduğu belirginleşir.

Sürgün entelektüel, işinin ne kadar zor olduğunun farkındadır ama onu sürgün kılan, kolay seçeneği tercih etmemesidir. Said'in sözünü ettiği "şahsi tını ve kişiye özgü duyarlılı[ğı]" (Said 28) edebiyat metnine yansıtacak olan dil de herkesin hemen anlayacağı 'kolay' bir değil, klişeleri aşan ve anlaşılması güç olan 'zor' bir dildir. Said, bu zor dili, George Orwel'in *Siyaset ve İngiliz Dili* başlıklı makalesinde söyledikleriyle açıklar:

> Klişeler, aşınmış metaforlar, bayat kullanımlar, dilin çürümesinin örnekleridir. Sonuçta zihin uyuşup pasifleşirken bir süpermarketteki fon müziği etkisi yaratan dil, bilincin üzerini kaplayıp onu basmakalıp düşünce ve duyguları, incelemeden, edilgin bir biçimde kabul etmeye ayartır. (Alıntılayan, Said, 1995: 39)

Sürgün edebiyatçının zorun peşinde koşması, onun, "başarının yaltaklanmalarına karşı tetikte durması" anlamına gelir ki bu, sürgün edebiyatçının amatör ruhunu korumasını da gerektirir. Amatör ruhu korumak, bir uzmanlık alanına kapanmayı reddetmektir. Bu nedenle Said, edebiyat eleştirisinde de uzmanlaşmaya karşı çıkar. Edebiyat eleştirisinde uzmanlaşmanın, teknik bir biçimciliğin artması ve edebiyat yapıtını oluşturan gerçek deneyimlerin yadsınması sonucunu doğuracağını söyleyen Said'e göre uzmanlaşma, "Sanat yapılırken ya da bilgi üretilirken harcanan katıksız çabayı gözden kaçırmak demektir" (76). Said, edebiyat alanında uzman olmanın, çoğu zaman, bir edebiyat yapıtını oluşturan tarih, müzik, siyaset gibi koşulları dışlamak anlamına geldiğini ve edebiyatçının uzmanlık alanının gereklerine uymak uğruna kendi normlarından ödün verebileceğini söyler (76). Kısacası Said, uzmanlaşmanın edebiyatçıyı sürgünden kurtarıp ona bir yer sağlayacağını düşünür. Oysa, Said'e göre, sürgün edebiyatçının tek yuvası 'yazı'dır. Said, artık sığınılabilecek tek yerin yazı olduğunu söyleyen Adorno'ya katılır (Roy 103) ve sürgünün yuvasıyla yani yazıyla ilişkisini şu sözlerle anlatır:

> Bir entelektüel gemisi battıktan sonra karada değil karayla birlikte yaşamayı öğrenen birine benzer; amacı küçük adasını sömürgeleştirmek olan Robinson Crusoe değil, olağanüstü şeyler yaşa-dığı duygusunu hiç kaybetmeyen ve bir bedavacı, fatih ya da yağmacı değil de her zaman bir gezgin, geçici bir misafir olan Marko Polo'dur. (Said, 1995: 63)

Virginia Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* adlı kitabı, Said'in tanımladığı anlamda sürgünlüğün bir ürünüdür. Said, bir kadın yazarın yazarken erkek değerleriyle karşı karşıya kalması gibi, entelektüelin de önceden belirlenmiş ve kabul edilmiş değerlerle karşı karşıya kaldığını ve entelektüelin kendi değerlerine, düşüncelerine ait bir odası ol-

masına izin verilmediğini söyler (44). Ne var ki, Said'e göre, toplumda kendine ait bir oda bulamayan sürgünün edebiyat alanında bazı ayrıcalıkları vardır. Birincisi, zorluklar içinde yaşamanın, sorgulamanın, düzensizliklere karşın ayakta kalmayı başarabilmenin sürgüne verdiği haz; ikincisi ise, sürgünün, kendi perspektifiyle, içinde yaşadığı toplumun perspektifini her zaman karşı karşıya koyabilmesinin sonucu olarak, yepyeni fikirler üretebilmesi ve olaylara herkesten farklı boyutlarda bakabilmesidir (63-64). Bu avantajları kullanan sürgün, edebiyat alanında üretken olduğu kadar özgürdür de. Sürgün edebiyatçının bütün davranışlarının ve ürettiği bütün yapıtların sorumluluğu kendisine aittir; çünkü o, otorite ve güç sahibinin karşısında hem kendi değerlerini hem de ezilenin değerlerini korur. Said'e göre sürgün entelektüel, otoriteye direnerek düşüncelerini ödünsüz bir biçimde ifade etme özgürlüğünü elde eder; sözgelimi, "benim aracılığımla, özgürlük ve deniz/kefenlenmiş yüreğe yanıt verecekler" (Alıntılayan, Said, 1993: 85) diyen Neruda'yı sürgün bir şair olarak kabul eder ve tanımladığı türden entelektüellerin Salman Rushdie'nin *Şeytan Ayetleri* adlı romanını her şeyden önce, düşünceleri ifade etme özgürlüğünü otoritenin yasaklarına karşı korumak için savunacağını söyler (Said, 1995: 85).

Sonuç olarak, Edward Said, "sürgün", "marjinal" ve "yabancı" olan entelektüele, ırkının ya da ulusunun çektiği sıkıntıları evrenselleştirme görevini yükler. Onun edebiyat anlayışı da bu çerçevede netleşir: Edebiyat, şair ve yazarların, "kendi halklarının yaşadığı tarihsel deneyimi estetik yapıtlarda cisimleştirmesidir" (51).

Said'in sürgün edebiyatı anlayışının temel dayanağı olan yabancılaşma, edebiyatçının kendi kimliğini ve kendi kültürünü korumasına izin verilmemesininin bir sonucudur. Bu nedenle, sürgün edebiyatı, kültürel kimliğin yerelliğine değer veren ve farklı kimliklerin hakkaniyetle temsilini iyi bir edebiyat yapıtının temel ölçütü olarak kabul eden e *Sömürgecilik Sonrası Eleştiride* önemli bir yere sahiptir.

Türk Edebiyatı açısından düşünüldüğünde, Türkiye'de yaşanan kültür ve kimlik bunalımı, genelde *Sömürgecilik Sonrası Eleştirinin* ve özelde Said'in kuramının önemini gösterir. Lord Acton'ın "Modern tarih Osmanlı fetihlerinin baskısıyla başlar" (Alıntılayan, Yurdusev 61) savından hareket edersek Türk kimliğinin Avrupa kimliği karşısında bir 'öteki' olarak duruşunu anlamamız zor olmayacaktır. Kimlik ancak bir 'öteki'nin varlığıyla tanımlanabileceği için, Hıristiyanlıkla özdeşleşen Avrupa'nın, kendi kimliğini tanımlamasında, İslamiyet'le özdeşleşen Türk kimliğinin en önemli etkenlerden biri olduğu söylenebilir. Avrupa'nın, varlığına yönelen en büyük tehdit olarak gördüğü Osmanlı İmparatorluğu, coğrafi konumunun da ona sağladığı avantajlarla Avrupa'ya baskısını sürdürmüş ve bu baskı, Avrupalıların Osmanlı'ya karşı birlik içinde hareket etmelerine neden olmuştur. Nitekim, Nuri Yurdusev tek tek Avrupa kıtasındaki ülkelerin ulusal kimliklerinin ötesinde bir üst kimlik olarak Avrupa kimliğinin varlığını, Avrupalı ülkelerin Osmanlı'ya karşı oluşturdukları birlik ve bütünlüğe bağlar (68). Öyleyse, bir 'Avrupa' kültürünün ya da 'Avrupa' uygarlığının varlığında da, on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar kendisini İslam kültürü ve uygarlığıyla tanımlayan Türk kimliğinin etkisi büyüktür. Türk kültürünün, kendisini İslamiyet'le tanımlaması nedeniyle, Türkler de oryantalist metinlerden payını almıştır. Sözgelimi, Ernest Renan'ın, "[Müslümanlar], bir şey öğrenmeye veya kendilerini yeni bir fikre açmaya yetenekli [değillerdir]" (Alıntılayan, Yurdusev 65) sözleri, Türklerin temsilini de içerir. Bu nedenle, Said'in Oryantalizm tartışması ve dolayısıyla da Sömürgecilik Sonrası kuram Türk kültürünü de yakından ilgilendirmektedir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar İslamiyet'le tanımlanan Türk kimliği, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren ulusal bir tanım kazanmaya başlamıştır. Özellikle o dönemde yoğunlaşan ve günümüze kadar uzanan Batılılaşma çabaları ise Türk kimliğinin Avrupa kimliği karşısındaki konumunda önemli bir değişiklik yaratmıştır. Bu değişiklik, Avrupalının 'öteki' olarak gördüğü Türklerin, Avrupalının geliştirdiği bilim ve teknolojinin, Avrupalının sahip olduğu demokrasi ve eşitlik gibi değerlerin yararını ve önemini kabul etmesidir. Böylece Türkler, Avrupalının 'sahiplendiği' ama gerçekte 'evrensel' olan değerleri, kendi kültürlerinden ve değerlerinden ödün vermeden içselleştirmek istemiştir. Bir başka deyişle, Batı ile Doğu arasında kalan Türkler bir kültür bunalımına girmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle daha da yoğunlaşan modernleşme çabalarının yarattığı kimlik bunalımını, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun aşağıdaki sözlerinde görmek mümkündür:

Umumi müfettiş bey, -halkı Avrupai yaşayışa alıştırmak için- misafirlerini akşam yemeğine smokinle kabul ediyor; bizim lisenin müdürü ise, bütün mektebin içinde ökçesiz terliklerle dolaşıyor; biri, yeni sosyal nizamı kurmak, öbürü kafaları işlemek için iki çetin vazifeyi üzerlerine almış bulunan bu adamların her ikisi de bence, başka başka bakımlardan inkılap metodumuzdaki aynı 'axiome' hatasının kurbanlarıdır. Ne o, ne de bu bir şey yapmaya muvaffak olamayacak; her ikisi de, ağır bir çarkı, boşlukta döndürüp duracak. (Alıntılayan, Ahıska: 23)

Yakup Kadri'nin bu sözleri, Doğu ve Batı kültürü arasında kalan Türkiye'nin her iki kimliği de kuramadığını ve kimlik edinme çabalarını, Mutman'ın sözünü ettiği "ideolojik hegemonya krizi"yle sonuçlarından biri, Türkiye'nin, kültür emperyalizmine yenik düşmesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında pek çok sosyal bilimcinin, Türkiye'nin 'evrensel' olarak tanımlanmış modernleşmeyi ba-

şarıyla gerçekleştirdiğini (26) söylemesi, Türkiye'nin Avrupa tarafından evcilleştirilebildiğini, yani, Avrupa'nın, kendi değerlerini Türkiye'ye kabul ettirebildiğini gösterir. Bu nedenle, doğrudan bir sömürgelik deneyimine sahip olmamasına karşın Türk kültürü ve edebiyatı *Sömürgecilik Sonrası Eleştiri* için zengin bir kaynaktır.

Türk Edebiyatının, kültür emperyalizmine karşı çıkan, eleştiri oklarını kapitalizmin kültürel mantığına yönelten, küreselleşmenin doğurduğu sömürülere karşı politik tavrını açıkça ortaya koyan ve Said'in söylediği gibi, "kendi halklarının yaşadığı tarihsel deneyimi estetik yapıtlarında cisimleştiren" (Said, 1995: 51) pek çok şair ve yazarı vardır. Sürgün entelektüelin, yazdıklarının bir gün birileri tarafından anlaşılacağı umudunu taşıdığını söyleyen Said, sürgün entelektüeli anlatmakla, onu anladığını iddia etmiş olur. Bu nedenle, Said'in kuramı, düzene uyum sağlamayan, otorite karşısında değişim yaratamayacak kadar güçsüz olduğunu bilmesine karşın otoriteye cesaretle karşı çıkan ve güç ilişkileriyle kurulan düzen içinde kendine bir yer bulamayan edebiyatçılarımızı anlamak açısından ilginç ve üzerinde durulmaya değer bir kuramdır.

Kaynakça:

Ahıska, Meltem. "Türkiye'de İktidar ve Gerçeklik." Defter 33 (1998): 19-40.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. Çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis, 1995.

Boehmer, Elleke. *Colonial and Postcolonial Literature*. New York: Oxford, 1995.

Eagleton, Terry. *Edebiyat Kuramı*. Çev. Esen Tarım. İstanbul: Ayrıntı, 1990, Geoge, Marangoly Rosemary. *The Politics of Home*. New York: Cambridge, 1996.

Mutman, Mahmut. "Kriz ve Değer: 21. Yüzyılın Eşiğinde Kapitalizm ve İdeoloji." *Toplum ve Bilim* 63 (1994): 7-39.

Roy, Anindyo. "Postcoloniality and the Politics of Identity in the Diaspora: Figuring 'Home', Locating Histories." *Postcolonial Discourse and Changing Cultural Context*. Ed. Gita Rajan and Radhika Moharram. London: Greenwood, 1995.

Said, Edward, *Oryantalizm*. Çev. Nezih Uzel. İstanbul: İrfan, 1998. "Yeats ve Sömürgesizleşme." *Milliyetçilik, Sömürgecilik ve Yazın*. Çev. Ş. Kaya. İstanbul: Kabalcı, 1993. *Entelektüel*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Ayrıntı, 1995.

Slemon, Stephen. "Post-Colonial Critical Theories." *New National and Post-Colonial Literature*. Ed. Bruce King. New York: Oxford, 1996.

Webster, Roger. *Studying Literary Theory*. London and New York: Arnold, 1996.

Yeğenoğlu, Meyda. "Emperyal Özne ve Feminist Söylem." *Toplum ve Bilim* 75 (1997): 7-31.

Yurdusev, Nuri. "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği." *Türkiye ve Avrupa*. Haz. Atila Eralp. Ankara: İmge, 1997.

DÜŞ DEĞİRMENİ

ölüm orucundakilere. 66 gün

altmış altıncı gün bugün
bugün kurudu ekmekler
sular kesildi
bugün biledi bıçaklarını ölüm

esti bir kara yel
söndü lambası çiçeklerin
açıldı kapısı
ölümün uyuduğu derinlerin

ekranında günlerin
ölüme yolculuktu her tik tak
vurdukça sulara ecel fırtınası
etinden parça parça oğul kopardı
bozbulanık bir havada
siren sesi gemilerin
ve zaman azaldıkça çoğaldı
veda gülücüğü bir halsizliğin

döndü taşı düş değirmeninin
bir uzun hasret aktı oluğundan
bir kısa can korkusu
derin uğultusundan taşların
ne bir yudum su istedi cançekişmesi
ne de bir lokma ekmek
koyup başını mor bir sessizliğe
uyudu uykusunu uzak dağların

mor ölüsüne dağların
ayışığıyla hayat taşımak
ölümü göze alarak mümkündü
ve bu ölümü kabullenmek
onu farkeden dürüstlük için
yaşamaktan daha üstündü

Asım GÖNEN

MENEKŞELERLE SEVİYORUM SİZİ

Bahar geldi
çırpınan menekşeler
kavgayı sürdürüyor bir
avuç toprakta

Kim bilebilir
kuytuda açan çiçeğin
neyle beslendiğini

Adımlarımda bahar kokuları taşıyorum
yaşamınızı ışıtan çiçeklerle seviyorum sizi

Yalnız güzellikler verebilirim
çölde açmış yonca yaprağı
üretken ellerimde büyüdü
nasırlanmış parmaklarım acımıyor artık
şarkılardan şiirlerden düşlerden başka
yalnız menekşeler verebilirim

Parmaklarımda kokan
menekşelerle seviyorum sizi
bin baharın sevinciyle
kanatlarla
bulutlarla
kokularla seviyorum sizi

"KADIN FİLOZOFLAR" VE BATI TARİH YAZARLIĞININ GÜZELLEMELERİ ÜSTÜNE

Tomris MENGÜŞOĞLU

1996'da Almanca'dan birinci cildi Türkçe'ye çevrilen "Kadın Filozoflar" adıl yapıtın ikinci cildi de çıktı. Bu yapıt, feminist bir araştırma grubunun Batı kültür tarihini Antikçağ'dan başlayarak 2500 yıl boyunca, çağ çağ ele alıp gözden geçirdiği bir kültür ve uygarlık tarihidir. Batı uygarlığının düşünce tarihidir.

Bu araştırma klasik düşünce tarihlerine benzemiyor. Yapılageldiği gibi, soyut felsefi düşünceleri ardarda ya da birbirini etkilemelerine göre ele alıp sergileyecek yerde, çağlar boyu yaşanmış hayat öykülerini anlatıyor. İnsanlığın tarihlerde sözü edilmeyen öteki yarısının, kadınların neler yaşadığını, nasıl yaşadığını, nelerle savaştıklarını dile getiriyor. Birinci ciltte, araştırmanın amacını açıklayan bir giriş bölümünden sonra, 38 kadının portresi; ikinci ciltte de 37 ilginç portre, hayat öyküsü yer alıyor. İkinci cildin son bölümü, modern çağın feminist akımlarına ve gerçek anlamda filozof kadınların düşüncelerine ayrılmış.

Bu iki ciltte, içinde yer almaya çalıştığımız çağdaş Batı uygarlığının evreleri, ağzımızdan hiç düşmeyen Antikçağ, Ortaçağ; Rönesans, Restorasyon, Aydınlanma, Romantik Çağ'dan endüstrileşmeye, gelişmiş teknik ve bilim çağına, Auschwitz üzerinden modern çağa ve üçüncü bin yıla doğru uzanan uzun bir yolculukta buluyoruz kendimizi. Şimdiye kadar genel olarak erkeklerin yazdığı düşünce ve felsefe tarihleri, soyut fikirlerin tarihleridir. Sanatlar, özellikle resim, roman öykü yazarları olmasa, geçmişte gerçekte nasıl yaşandığını hiç bilemiyecektik. Fakat sanat ürünleri, sanatçının hayal gücü ve ilgi çekici olma gibi ögelere dayandığından, gerçeklik savı taşımazlar, olup biteni yansıtan belgelere bağlı kalmazlar. Bu araştırmanın yapmak istediği ise, geçmiş çağlarda gerçekte nasıl yaşandığını belgelere, bilimsel araştırmalara dayanarak göstermektir. Batı uygarlığı denince, bize, süslü püslü sofralarda sunulanlar bir yana, bu çağların mutfağında nasıl ve ne yaşanıyordu? Örneğin Antikçağ, Batı bilim ve kültürünün kaynağı olarak gösterilir. Bu çağ örnek demokrasisi, hümanizmi ve bilimsel görüş tarzı ile neden gelişmedi de tükendi? Bu soruyu doyurucu bir yanıt bulamadan pek çok tarihçi sormuştur. Bu örnek insanlık çağını ilerleme için bütün ögeleri taşıdığı halde, neden karanlık denen bir Ortaçağ izlemiştir? Rönesans gerçekten hümanist miydi? Fransız Devrimi ve sonrasında, gerçekten 'özgürlük, eşitlik ve kardeşlik' uygulandı mı? Aydınlanma'da aklın sınırı nereye kadardı? Romantik'lerin akla sınırsız güvenmeyi eleştiren, duygu ve sezgiyi vurgulayan tutumu ve eleştirileri, gerçi çağın merkantilizmi karşısında ister istemez yenilip silinecekti; fakat acaba gelmekte olan bir Auschwitz'in habercisi değil miydi? Bütün bu çağlarda Batı'da nasıl yaşandı? Batı tarihçilerinin yazdığı gibi mi? Yani tarih, yeryüzünde sadece Batı uygarlığında ortaya çıkan, insan olmanın, insanlık idealinin adım adım gerçekleşmesi süreci miydi? Yoksa bu tarihler ve felsefeler olanı değil, Batı'nın kendisine yakıştırdığı olması gereken'i mi anlatıyor? Arkadaki pis mutfağın kapılarını sıkıca kapatıp, bizleri, kadınların sadece birer süs objesi sayıldıkları, erkeklerin hep kendileri için düşünülmüş **özgürlük ve insanlık** nutukları attıkları, beyaz örtülü, ışıklı ziyafet sofralarında mı ağırlıyorlar? İnsan kitabın sayfaları arasında dolaşırken düşünüyor: Belki de tarih yazarlığının ilk ve temel koşulu olan objektiflik üzerinde o kadar çok durulması nedensiz değildir. Belki de, yan tutmanın, kendi tarih yazarlıklarında, özellikle kadınlara karşı işledikleri suçlar bakımından, hiç gerçekleştirilemeyen bir koşul olduğunun görülmesindendir.

'Kadın filozoflar' başlığı, okuyucuya kitabın içeriği hakkında yanlış bir imge veriyor. Onun adı 'Gerçek Öykülerle Batı Kültür Tarihinin içyüzü' ; ya da 'Batı'nın Yaşanmış Tarihi' ; 'Batı Uygarlığının Çağlar Boyu Resimleri' olmalıydı. Çünkü bu kitap oyunun perde arkasını, kuliste yaşananları sergiliyor. Bunu ancak kadınlar yapabilirdi; ikinci cinsin yaşadıklarını kendi hayatlarını anlatarak. Çünkü kölelerle birlikte ocak başında bedavaya çalışıp, insanları çoğaltıp beslemekle, yıkayıp paklamakla; üstelik hayatı güzel ve zevkle yaşanır kılmakla yükümlü olan hep onlar oldular: köleler ve kadınlar; sonraları da isimsiz işçiler.

Öte yandan kitabın 'Kadın Filozoflar' adı, felsefeyi ve felsefe tarihlerini çağrıştırıyor. Bazı kitap adları vardır ki, içeriği hakkında merak uyandırır, fakat içinden beklenen çıkmaz. Bazı adlar da içeriğin ilginçliğini vermez, adeta saklar ve itici bir etki yapar. Başlıklar genellikle bilinen bir şemanın adıdır. Örneğin 'felsefe tarihi' gibi. 'Kadın Filozoflar' başlığı böyle bir şemayı düşündürüyor. Üstelik felsefe deyince, herkes ondan ne olduğunu açık seçik bilmediği ama saygın ya da can sıkıcı bir şeyi

anlar. Hele bir de felsefenin tarihi olunca, iş büsbütün çatallaşır. Biraz okumuşlukları olanlar, hemen anlarlar. Şimdi filozofların adları, fikirleri ardarda sıralanacaktır. Onlardan birinin söylediğinde öteki kesinkes bir itiraz noktası bulacaktır. Çünkü filozofların birinin ileri sürdüğünü, öteki mutlaka hayırlar. Felsefe tarihi okuyanlar kendilerini kaçınılmaz bir şekilde, bir savaş alanı içinde bulurlar. Bu soyut düşüncelerin savaşıdır; somut yaşanan hayatın dışında; çok kez ona ters düşen ve yararsız.

Fakat genel kanıya göre felsefe tarihi bilmek, kültürlü sayılmanın vazgeçilmez bir koşuludur. Okuyanlar bilirler, felsefe tarihlerinde ikibin yıllık ölü fikirler; 'bu da nereden çıktı?' dedirten 'gevezelikler' ardarda sıralanır durur. Ama olsun, yeri geldiğinde 'Kant dedi ki', 'Compte demişti ki' deyebilmek için gereklidir bunları bellemek, kültürlü sayılmak için. Bu bakımdan kitabın adına bakarak, 'şimdiye kadar felsefe tarihlerinde -ilaç için bir tek kadının adı geçmez- hep erkeklerin dedikleriyle uğraştık; şimdi bir de kadınlarınki mi çıktı başımıza! diyebilir insan.

Üstelik felsefe gerçekten garip bir şeydir. Bir kez, onunla uğraşanlar biraz uçuk olurlar. Felsefe bir yandan, herkesin çok iyi bildiği şeyleri, sanki çok yeni ve önemli bir şey söylüyormuşcasına kurcalar durur; ya da hiç anlaşılmaz şeyler uydurur. Üstelik birisinin ak dediğine, öteki kara der. Öte yandan felsefe kendisini kültürlü sayan herkesin, o konuda bir 'bilgi sahibi olmadan da fikir yürütebileceği' ; mantıksal çıkarımlarla bir takım sonuçlara varabileceğini sandığı; hatta kendisine özgü bir felsefesinin bile olabileceğini düşündüğü bir şeydir. Nitekim hep yinelenen sözler vardır: 'Hayat, yaşamak bir felsefedir. Felsefesiz insan olmaz' gibi.

Felsefenin ne ile uğraştığı pek anlaşılamadığından olacak, genel kanı, onun bir kafa jimlastiği olduğudur. Felsefenin kafayı çalıştırmaya yaradığında herkes birleşir. Üstelik felsefecilerin lafları ne kadar anlaşılmaz olursa, o kadar önemli ve derindir. Hem herkesin fikir yürütebileceği kadar kolay, her de anlaşılamayacak kadar zor. Hem olmasa da olur, hem kültürlü sayılmak için olmazsa olmaz. (Buradan kültürün ne olduğu hakkında çok etkileyici bir tanım çıkartılabilir!) Karşılıklı konuşmalarımızda 'şimdi felsefe yapmaya kalkma' deriz, bir gerçeği 'örtbas etme' ; ya da 'tekere çomak sokma' anlamında. Felsefe o kadar gerçeklikle ilgisi olmayan bir şeydir çünkü.

Adının 'Kadın Filozoflar' olmasına karşın, bu kitapta okuyucu felsefeden gelen bu tür tehlikelerle karşı karşıya değildir. Çünkü kitapta geçmiş çağlarda yaşamış olan ünlü ya da adı pek duyulmamış kadınların hayat öyküleri anlatılmakta, bir tür portreleri verilmektedir. Örneğin İskenderiyeli Hypatia, Anadoludan Atina'ya geçen ve Perikles'in karısı olmayı başaran hetäre Aspasia, ünlü kahin kadın Diotima'dan başlayarak ortaçağ'ın kutsallık kazanmış ünlü rahibeleri; ya da Batı'nın olağanüstü hayat öykülerini defalarca, türlü şekillerde konu edindiği kadınlardır bunlar. Bu kadınların çoğunu zaten tanırız. Fakat bu öyküler, romanlar, filmler onları hep aşk ve cinsellik mihveri etrafında bize verirler; ve sanatçının hayal gücünün nesnesidirler. Onlar gerçekten yaşanmış bir hayatın, taşınmış düşüncelerin, yapılmış savaşların bir **süjesi** değildirler. Kadının bir **kişi**, **süje** olarak görülmesi gerekir onun temsil ettiği gerçekliğe, hakikate saygı duyulması için. İşte bu kitap, ilginç bir yöntemle, yani gerçeklere sadık kalarak, adı olan kadınların portrelerini vermek, hayat öykülerini anlatmakla bunu yapmak; kadınların da kişilik taşıdıkları ve süje olduklarını göstermek istiyor.

Bu öyküler, 'insanlığın bir yarısının öteki yarısı' üzerindeki egemenliğini, baskısını; kadının tarih boyunca insanlık ve düşünce dünyasından çifte dışlanmışlığını; kadın düşünürlerin yazılarının ve düşüncelerinin felsefe tarihinden, ansiklopedilerden bir olgu olarak silinmesini; kadınların insanlık kavramının dışına itilerek, bir süje, kişi değil, hakkında fikir yürütülecek bir nesne sayılmasını gözler önüne seriyor.

Bundan başka, feminist araştırmalar sadece kadınların düşüncelerinin felsefeye eklenmesini değil, tarih boyunca egemen olan felsefeye ve onun temelinde yer alan ataerkil değerlere, normlara temelli bir eleştiri getiriyor. Sonuç olarak, kadınların kendilerine **erkekler tarafından yakıştırılan 'benliği'** daha doğrusu **benlikten yoksunluğu;** onlara toplumda layık görülen yeri, işlevleri kabullenip; bunu **varlık yapılarının gereği** gibi görmelerinin onlara nelere malolduğunu göstermek istiyor.

Eğer geleneksel felsefe evrenselliğini ileri sürmek istiyorsa, önce yan tutmamalıdır. Ama ataerkil ağırlıklı düşünce alışkanlığı, yan tutma, eleştirel olamama öyle yapısaldır ki, en ünlü filozofların, örneğin Platon'un, Aristoteles'in, Kant, Fichte Schiller Rousseau ve daha nicelerinin, kadınları insan saymayan aşağılayıcı; en azından erkeklerin gerisinde, buyruğunda bir 'arkadaki ikinci' olarak gören düşünceleri ciltler doldurur.

Batı düşünce tarihi daha ilk adımda işe yan tutmak, görmezden gelmekle başlıyor. İnsan değerleri, humanizma ve demokrasinin kaynağı olarak gösterilen Antikçağ, köleliğin kurumsallaşmış olduğu, kadınların eve kapatıldığı bir çağdı. Kadın aşktan bile dışlanıyordu. Çünkü sadece erkek çocuklar doğurmanın, çoğalmanın bir aracı olarak görülüyordu. Platon'un Symposion (Şölen) adlı diyaloğu, ki onun en ünlü ve hayranlık uyandıran kitabıdır, bunu felsefe bakımından temellendirir. Platon burada Sokrates'in ağzından, hem de bir kadına, ünlü rahibe Diotima'ya kadınların, onlar cinsselliklerinde sadece bir çoğalma aracı olarak kullanıldığından, aşkın, Eros'un yani insandaki tanrısal yaratıcılığın nasıl dışında kaldıklarını söyletir, kanıtlatır. Gerçek aşk olarak, erkekler arasındaki aşk -ar-

kasında hiçbir yarar yer almadığından!- tanrısal yaratıcılığın kutsallığına yüceltir.

Sokrates, Sokratik diyalog denen ünlü felsefe yapma yöntemini bir hetäreden, Aspasia'dan öğrendiğini söylemiş olduğu halde, tarihler Aspasia'dan sadece ünlü bir fahişe olarak sözeder. Aspasia'nın konuşma sanatında Perikles'e yaptığı etki de, üzerinde konuşulmayan konulardandır. Sonraki yüzyıllarda Avrupa'da çağın düşünürlerinin devam ettiği ünlü kadınların yönettiği, çağın sanata ve fikirlerinin üretildiği 'salon'ların ilkini, Perikles'in ölümünden sonra Aspasia açmış ve yönetmiştir.

Ortaçağ'da manastırlar, kadınların 15 yaşında evlendirilip eve kapatılmaktan kurtulmak için isteyerek girdiği eğitim merkezleridir. Manastırların bu yanından da sözedilmez. Kadınlar manastırlarda hiç de sanıldığı gibi hayata, dünyaya yabancı bir hayat sürmemişler, orada eğitim görme olanağı bulmuşlar; ilk mistikler, Montaigne'den önce yazın tarihinde ilk 'deneme' (essai) yazarı, günlük dilde ilk erotik şiirler yazan şairler, bu kadınlar arasından çıkmıştır. Halbuki bizim manastırlar hakkındaki bilgimiz ne kadar başkadır.

Gerçi tektanrılı dinlerin ataerkilliği, kadını aşağılaması su götürmez. Peki tarihte insan değerlerine, yani Antikçağ'ın insancıl (!) değerlerine bir dönüş olarak gösterilen hümanist çağ, Rönesans'ta kadının yeri ne olmuştur? Cadılıkla suçlanıp meydanlarda yakılmak! Rönesans doğadan, doğanın temsilcisi olan kadından bu kadar korkuyordu.

Reformasyon, Fransız Devrimi, Aydınlanma'da da durum değişmemiş kadınlar ocağı ve çocuklarının başına gönderilirken; Batı dünyası, gerçekleri saklaya saklaya, ünlü hafif meşrep ama kültürlü kadınların Aspasia örneği açtıkları salonlarda hem eğlenmiş, burjuva ahlakının gösteriş düşkünü iki yüzlülüğünü pekiştirmiş bunu bir ahlak normu haline getirmiş, hem de fikir üretmiştir. Bu çağda yaşamış olan kadınların hayatı ve onlar hakkındaki yargılar, toplumun ikiyüzlülüğünün aynası gibidir. Bir Olype de Gouges'un giyotinde biten hayat öyküsü gerçekten sarsıcıdır. Yüksek tabakadan gelen özgür ve cüretkar kadınların hayat öyküleri ise, onların -sonradan adları anılmasa da- Descartes, Leibniz ve Voltaire gibi ünlüleri nasıl etkilemiş olduklarını göstermektedir. John Stuart Mill ve Hellen Taylor-Mill'in hayatları ve yapıtları gerçekte birbirinden ayrılamaz olduğu halde; ve J. Stuart Mill'in bunu bir çok yerde açıklamış olmasına karşın, tarihçiler bunu hep hasıraltı etmişler; ilerici özgün düşünceler hep J. Mill'e atfedilmiştir.

Aydınlanma'nın sınırsız akıl optimizmine bir tepki olarak duyguları ön plana çıkaran Romantik Çağ'da, kadınlar ancak dahi erkeklere ilham perisi olmakla yetinmişlerdir. Bu çağda yaşayan kadınların coşkulu, çok kez trajik sonlara varan öyküleri, bizlerin Batı hakkındaki düşüncelerimize hiç de uygun değildir.

Bu çabalar boşa gitmemiş, kadınlar ancak 20. yy'da eğitim hakkını başlangıçta sınırlı da olsa kazanmışlardır. Artık kendi özdeşliklerinin, kimliklerinin bilincinde olarak bir yandan kendi tarihlerini; tarihin karanlıklarında kalmış anaerkil çağı ve bu çağın kadın ağırlıklı değerlerini araştırıp gün ışığına çıkarmaya başlamışlar; öte yandan toplum düzeninin ataerkil yasalarının değişmesi için savaşmışlardır, savaşmaktadırlar.

Rilke ve Nietzsche'yi etkileyen Lou Andreas-Salome'nin özgür hayatı ve özgür düşünceleri; bir Hannach Arendt'in, Simone de Beauvoir'in hayatları ve fikirleri gerçekten ilginçtir. Rosa Luxemburg, Husserl'in asistanı fakat bir türlü doçent olamayan Edith Stein'in trajik sonları; Simone Weil'in düşünceleri ve davranışlarının ayrıntılarına kadar bütünleşip onu sona götürmesi; bir şair Maria Zanbrano'nun inişli çıkışlı hayat öyküsü ve şiirleri, insanı hem etkiliyor hem de düşündürüyor.

Batı kültürü ve toplumu hakkındaki bilgimizin ne kadar şematik, idealize edilmiş ve gerçeklerden uzak olduğunu görüyoruz. Sonuç olarak, 'Kadın Filozoflar', 20. yy'ın bitiminde 2500 yıllık Batı uygarlığını bilimsel çalışmalarla çağdan çağa ele alıp inceleyen, arka perdesini, iç yüzünü yaşanmış öykülerde gözler önüne seren bir ekip çalışması.

Batı kültürünün, özellikle bizim için şaşırtıcı bir yüzünü ortaya çıkaran bu araştırma, okuyucuya, bir yandan tarih karşısında kuşkucu eleştirel bir görüş kazandırıyor; öte yandan da tarihlerin yaptığı yorumların, hep güçlünün çıkarlarına uygun yapıldığını gösteriyor. İnsan, 'ben' dediği -kadın ve erkek olarak- varlık özünün, çok büyük ölçüde çağın egemen düşüncesinin, toplumun (ataerkilliğin), yani güçlünün dayatmasına göre şekillenmiş olduğunu görüp şaşırıyor, hatta bir ölçüde sarsılıyor. Çünkü 'ben' dediği, ona kabul ettirilmiş, öğretilmiş olandır. **Özgün kişiliğini onun araması** gerekir. Tarih, özellikle kültür tarihi, cinslerin sorunları, eğitim ve kişilik, 'ben' sorunlarına ilgi duyanlar için, somut örneklerle dopdolu bu yapıt okunup üzerinde düşünmeye değer görünüyor.

Araştırmalar sonunda, kadınlar farklılıkları ve üstünlükleri olan doğaya, canlılığa ve somut olana bağlılıkları, sevgi dolu uzlaşmacı tutumları, yardıma hazır ve uyumlu bir dünya yaratma çabaları ile, biyolojik ve ruhsal yapılarına uygun yepyeni bir kimlik görüntülüyorlar. Gerçi feminizm hakkında çok çeşitli fikirler ileri sürülüyor; fakat bu her yeni olan için geçerlidir. Bu arada bazı aşırılıkların ortaya çıkması da kaçınılmazdır. Aslında feminizm, kadınların insanlık kapsamına alınmaları savaşımıdır. İnsanların cinsellik bakımından farklı fakat aynı değerde olduklarının kanıtlanması çabalarıdır. Bu anlayışın kabul görmesi, uygarlıkta bir adım daha ileri gitme anlamını içerir. Bu anlam, yasaların ve toplum düzeninin güçlünün çıkarına göre değil, **'insanlık onuru'**nun temel alınması yoludur.

Terminoloji, dil ve editörlük hakkında söylen-

meye zorlanılmış birkaç söz:

Benim başka çevirilerimi ya da yazılarımı tanıyanlar, bu ikinci cildin dilindeki değişikliği farkedeceklerdir; bazı terimlerde zorlamalı bir "Türkçeleştirme" göreceklerdir. Halbuki felsefe, 'insan' düşüncesinin bir ürünü olası bakımından, 'sürekli ve evrensel'dir. Bu Batı terminolojisinde açık şekilde görülür. Lâtince, Grekçe kökenli kavramların Türkçeleştirilmesinin dilimizi arındırma ile hiçbir ilişkisi yoktur. Günlük dilin sözcükleri ile yapılan bir felsefe ternimolojisi, felsefeyi tarihinden kopartır ve felsefi düşünceyi bulanıklaştırır. Bu konuda artık deneyimimiz oldu. Felsefeciler iletişimsiz kaldılar ya da çok bulanık. Nitekim Batılılar, aşağılık duygusuna kapılmamışlar ve bunu yapmamışlardır.

Bu ikinci cildin yayımlanması, çeviri hazır olduğu halde, bir yıldan fazla bir zaman gecikti. Çevirinin başına gelenler, 'editör'ün değişmesi, dilimizin sorunları, felsefe terminolojisi, dil bilincimizle ilgili açmazları içeren düşündürücü bir serüven oldu. Yayıncılık hayatımızla ilgili bu sorunlar, birkaç yazının konusu olabilecek kadar çeşitli ve ciddi sorunlar içeriyor. Okuyucuya karşı, maddi ve kültürel bakımdan saygısını herkesin bildiği 'Kabalcı Yayınevi'nden güçlükler karşısında destek ve yardım gördüğümü söylemeliyim. Bu yüzden kitabın çıkmasını daha fazla geciktirmemek için yanlışları düzeltmek dışında yeni terimleri değiştirmedim. Yalnız kitabın kapağının alt başlığındaki yanlışlık -ki iç sayfada düzeltilmiştir- okuyucudan özür dilememi gerektiriyor. Ve de eğer son kez düzeltmeseydim, kitabın ne kadar büyük hatalarla -hem de çevirmene maledilecek hatalarla- dolu olarak yayımlanacağının göstergesi oluyor.

Bu yüzden başka yazarların da dertlerini dile getireceğimi düşünerek, 'editörlük' hakkında birkaç söz söylemek istiyorum. 'Editörlük' kuşkusuz, bazılarının sandığı gibi, bir **'Can'**ın aylarca emek verilmiş bir metin üzerinde, canının istediği gibi kalem oynatması değildir; üstelik hiç bilmediği bir konuda... Böyle bir şey, 'editör'lüğü bir **ego tatmini** mesleği; bir **'Kurultay'**ın keyfe göre yönetmesi olurdu. Bilmediğini bilmek, bilginin ilk ve doğru adımıdır.

Bundan başka, yayınevlerinin, tutarlılık hesabına bir sözlük ve ansiklopediye sıkı sıkıya bağlanması, eleştirel ve yaratıcı düşünce ve yazına kapıları kapatan bir doğmatizme varır. Gelişmekte olan dilimizin gereksinimi 'birörneklik' değil, herşeyden önce açık-seçik, yaratıcı ve eleştirel bir düşünme ve dile getirmedir.

Ürperiyorum
Camdan içeri bir kadının yüzü düşüyor.
Martı kanadı açılıyor gökyüzünde
Bir iki çırpınıyor, umarsız
Yere düşüyor.

Ürperiyorum.
Gece, toprağıma bir nehrin suyu değiyor
Kalabalık ormanların o kuytu sessizliğinde
Al yazması düşüyor kadının.
Ağırdan bir gölgenin boyu geçiyor.

Boynuma yaslanıyor iki çift göz
Kirpiklerini okşuyorum, ellerimle
Usulca uyuyor.

Kadının gözleri; irileşiyor, kocaman açılıyor
sonra.
Acı bir öksürük geçiyor,
Mavi bulutlar,
martı kanatları geçiyor gözlerinden

Al yazması düşüyor...

Gülşah AKVERDİ

RAINER MARIA RILKE'NİN BİR ŞİİRİ VE YORUMU

AYNANIN KARŞISINDAKİ KADIN

Nasıl bir uyku içitinde baharat
Yavaşça erirse, öyle çözüyor akıcı, berrak
Yorgun tavırlarını ve öylesine rahat
Gülümsemesinin büsbütün içine katarak

Bekliyor sıvı taşsın diye bundan
Ve sonra döküyor saçlarını aynaya
Sıyırıp giysisini kaldırdığı omuzundan
Olağanüstü güzel ve bakıyor doya doya

İmgesini içiyor, içiyor sessiz, duygulu
Nasıl başları dönerek içerlerse aşıklar

İnceliyerek ve güvensizlik dolu

Neden sonra işaret ediyor usulca
Hizmetçi kıza, aynasının dibinde ışıklar,
Dolaplar ve sonraki bir saatin hüznünü bulunca!...

çev.: Sedat UMRAN

Bu şiiri R. M. RILKE'nin 'Yeni Şiirler' kitabındadır. Böyle bir şiirin 19. yüzyılda yazılması asla düşünülemez. O dönem şiirin atmosferine ve 19. yüzyıl şiirinin estetik kurallarına bu gibi konular yabancıdır. Burada modern bir hayatın bir kesiti tablolaştırılmıştır.

Bir güzel kadının aynasının karşısına geçerek beden güzelliğini seyretmesi psikolojik bir gerçeğin ifadesidir. Kadın, güzel olduğu ölçüde narsist bir ruh durumunun içinde aynadaki hayalini seyreder ve ondan kendi güzelliği lehine anlamlar çıkarır. Kadının saçlarını aynanın içine dökerek omuzlarını kaldırması ve giysisini düşürmesi ve aynadaki aksine gömülmesi olayı tipik bir olaydır. Ama -neden sonra - belki de yaşlılığını düşünerek- hüzne kapılması ve hizmetçisine çıkardığı giysisini toplamasını işaret ederek buyurması bu nefis tabloyu bütünlemektedir.

RILKE şiirlerinde yeniliğe olduğu kadar yetkinliğe de önem verir. Onda içerik zenginliği yanında teknik yetkinlik de vardır.

En önemli eserleri olarak **Yeni Şiirler**, **Duino Ağıtları** ve **Orfeye Soneler** adlı şiir kitapları belirtilebilir. Alman şiirini kusursuz ve ölümsüz eserleriyle Almanya'nın sınırlarının dışına taşımıştır.

Bazı eleştirmenler ondaki bu yumuşak ve düşsel yanın yirminci yüzyılın sanayi toplumuna ters düştüğünü ileri sürerek trajik olanın metafiziğini dile getiren büyük Alman şairi Gottfried BENN'i ona karşı çıkarmışlardır, ama RILKE'nin insanın gizini çözmek için nüfuz ettiği insan ruhunun tabakaları, daha derindedir. O büyük yeteneğine rağmen alçak gönüllülüğü elden bırakmamış ve bir şiirinde:

'Kim zaferlerin sözünü edebilir
Katlanmak her şeydir'

diyebilmiştir.

R. M. RILKE (aslında Avusturyalı-Kaertner) GOETHE, HÖLDERLİN gibi Alman şiirinin kilometre taşlarından biridir.

KİTLE KÜLTÜRÜ VE KİTLE TOPLUMU ÜZERİNE ÖNDE GELEN YAKLAŞIMLAR (2)

Kürşat KIZILTUĞ

Radikal Kuramcılar

Bundan sonraki kısımda görüşlerine yer vereceğimiz düşünürler: C. Wright Mills, Frankfurt okulu kuramcıları ve Walter Benjamin, modern sanayi toplumunun tamamen olgunlaştığı 20.yy'dan yola çıkarak kitle toplumu ve kitle kültürünün eleştirisini geliştirmişlerdir. Ancak bu düşünürler öncekilerden farklı olarak, modern toplumu sosyolojik temellerde analiz etmeye girişmişlerdir. En önemlisi de kitle toplumunun oluşumunda kitle iletişim araçlarının ve popüler kültürün rolünü çok güçlü bir şekilde analiz etmişlerdir. Ayrıca diğerleri gibi tutucu değil radikal kuramcılardır. Yaşadıkları modern toplumu aşarak, yabancılaşmanın, sınıfsal sömürünün, insan ve doğa üzerindeki baskıcı egemenlik ilişkilerinin aşılabilmesi amacıyla hareket etmişlerdir. Onların dilinde kitle, kitle toplumu gibi kavramlar, bir aşağılama değil, günümüz insanını nesnel olarak sahip olduğu potansiyellerin gerisinde tutan sistemi ve onun ideolojisini eleştirmek üzere geliştirilmiş kavramsal soyutlamalardır. Kitle toplumu ve yaşamın tekbiçimlileşmesi verili bir durumdur. Onlar kitle toplumuna da, seçkinler hiyerarşisine de karşıdırlar. C. Wright Mills hariç diğerleri Marksizm'in, Batı Marksizmi de denilen çağdaş ve ortodoks olmayan bir yorumundan hareket ederler. C. Wright Mills Marksist olmamasına rağmen, radikal bir demokrattır, yöntemi de Amerikalı Marksist İktisatçı Paul Sweezy'nin söylediği gibi Marksizm'e yakındır. Fakat hepsinde de modern toplumun bugününe ilişkin karamsar bir yaklaşım vardır. Özellikle Frankfurtçular, işçi sınıfının tarihsel devrimci rolünü yitirdiğini ve kapitalist iktidarın güdümü altına girdiğini düşünmektedirler.

C. Wright Mills'in* , sosyal bilimler ve siyaset bilim alanında bir klasik haline gelen "İktidar Seçkinleri" (1956) adlı yapıtı Amerikan toplumunda ekonomik, siyasal ve askeri seçkinlerden oluşan iktidar sistemini, Amerikan demokrasisini ve kitle toplumunu inceliyor. Aslında sadece Amerika üzerine yapılmış bir çalışma olmasına karşın, bütün modern sanayileşmiş kapitalist toplumlar için geçerli savlar içeriyor. Amerika'da, kuruluşundan itibaren pre-kapitalist üretim tarzlarının ve arîstokratik toplumsal ilişkilerin bulunmaması, hızla sanayileşmesini ve engelsiz bir burjuva demokrasisinin gelişmesini sağlamıştır. Bu anlamda 20.yy'da modern toplumların -ve tabiatıyla yarattığı tüm sorunların- ideal bir örneği sayılabilir.

Mills, Amerikan toplumunda iktidarı "iç içe üç çember gibi birleşmiş bulunan askeri, ekonomik ve siyasal iktidar seçkinlerinden" oluşan, "hemen her çeşit kararda birlikte hareket eden" ve çok sıkı örgütlenmiş bir topluluğun elinde tuttuğunu söylüyor. Tüm bu üst çevreler arasında bir çıkar birliği bulunmaktadır. İktidar seçkinlerini oluşturan bu çevrelerin hemen hepsi de bir biçimde çok büyük şirketlerin yönetim kademelerinde yer almaktadır. Hemen hemen hepsi iyi eğitim almış, yine yüksek toplumsal tabakalardan gelen insanlardan oluşmuştur. Mills'in seçkinler kavramını diğer "seçkinci" kuramcılardan ayıran şöyle bir nokta var; O, seçkinler iktidarına dayanan toplumu verili bir durum olarak analiz eder. Şöyle demektedir: "İnsanlık tarihinin her döneminde ve her ulusta yaratıcı bir azınlığın, egemen bir sınıfın, ya da sınıfsız iktidara sahip bir seçkinler topluluğunun her tarihsel olaya biçim verebildiğini söylemiyorum. Bu tür sözlerin, dikkatli bir inceleme yapıldıktan sonra, esası olmayan "safsatalar" olduğu açıktır." Seçkinler, komuta mevkilerini işgal eden iktidar, servet ve ün sahibi kimseler olduğu için Amerikan toplumunun en üst tabakasını oluştururlar. Bunun karşı tarafında da kitleler bulunur. Amerikan demokrasi sisteminde kitlelerin toplum yönetiminde büyük bir rol oynadığı iddia edilmektedir ancak Mills göstermektedir ki, "kitle toplumu" haline gelmiş Amerikan halkı kitle iletişim araçlarının da etkisiyle manipüle edilerek iktidar seçkinlerinin çıkarları doğrultusunda yönlendirilmektedir.

Mills kitabında kitle toplumu sorununu ayrıntılı olarak ele alır. Sorunu, liberal demokrasi kuramcılarının savunduğu "kitlelerin demokratik hayata tam anlamıyla katılabildiği ve toplum üzerinde iktidar sahibi olduğu kamu toplumu" kavramını eleştirerek ve kitle toplumu-kamu toplumu karşılaştırması yaparak ele alır.

Klasik demokratik teorinin dayanağı olan kamu kavramının özellikleri şunlardır: Kamuoyu özgür düşünce ortamı içinde istediği her şeyi tartışabilir, her türlü fikre karşılık cevap verme hakkı vardır, kamuoyuna açık kanaat oluşturucu organlar vardır, kamunun en geniş ölçüde katıldığı açık tartışmalardan ve kararlardan yola çıkarak, yasama organları kararlarını verir ve yasalaştırır. Liberal demokrasinin bu kamu anlayışına göre kamuoyu, herkesin kendi başına düşünüp, düşündüğünü ifade

edebildiği ve tartışmaların sonucunda da toplum için en doğru olan kararın verildiği bir ortamın ürünüdür. Bu teoriye göre toplum sayısız denecek kadar çok tartışma çevrelerinden oluşur. Bu çevreler arasında kanaat aktarımı vardır. Yüksek makamlarda yer alan kamu görevlileri halk tarafından seçilir, bundan dolayı toplumdaki çeşitli kamu kesimlerinin düşünce ve kanaatlerine değer vermek zorundadır. İstediği politikaların gerçekleşmediğini gören kamu, görevlendirdiği kamu yetkililerini eleştirebilmeli, gerekirse görevine son verebilmelidir.

Mills'in özetlediği klasik demokrasi kuramcılarının kamu kavramı Amerika'da siyasal iktidara meşruiyet kazandırmak için temel alınmaktadır. Ancak Mills'e göre "bütün bu anlatılanlar toplum hayatının gerçekleri karşısında tatlı bir masaldan öteye" anlam taşımamaktadır. "Bu anlatılanlar Amerikan toplumundaki iktidar sisteminin işleyiş biçimini kıyısından köşesinden bile olsa açıklamaktan uzaktır. Günümüzde bireyin kaderini etkileyecek nitelikteki kararlar bile kamu tarafından alınmamaktadır." Kamuoyuna dayalı liberal demokrasi anlayışı 19.yy'ın temelsiz iyimserliğini yansıtmaktadır. Gerçekte ise 19.yy'ın ikinci yarısından itibaren kitle toplumuna geçilmiştir. Modern toplum kamu ile aktif karar alma güç ve iktidarına sahip olanları birbirinden ayırmaya başlamıştır.

Mills'in görüşüne göre günümüz Amerikan toplumu ne tam anlamıyla bir kamu toplumu ne de tam anlamıyla bir kitle toplumudur. Her ikisi de bir soyutlama olan bu kavramlar realitenin ancak bazı yönlerini gösterebilir. Toplumsal realite daima bu iki aşırı durumun bir alaşımıdır. Bir toplumun kamu toplumumu yoksa kitle toplumumu olduğunu gösteren en belirgin yanı başat haberleşme biçimidir: "Kamu toplumunda en önemli haberleşme biçimi tarafların görüş ve düşüncelerini eşit koşullarda ifade edebildikleri bir tartışma ortamıdır. Kitle haberleşme araçları ise birincil konuları birbirine bağlayarak toplumdaki tartışma ortamını genişletmek ve canlı tutmakla görevlidirler. Kitle toplumunda ise başat haberleşme biçimi, eşit tartışmanın dışında, biçimsel bildirişim araçlarıyla yapılan ve kamuyu sadece bir kitle haberleşme tüketicisi ve kendisine verilenlerin alıcısı sayan kitle haberleşmesidir. Kamu, bu kitle haberleşmesi araçları kendisine ne veriyorsa, sadece onları öğrenebilme durumundadır.'

Bu nokta çok önemli, Mills'in özenle vurguladığı, ayrıca Frankfurt Okulu kuramcılarının ve Benjamin'in de dile getirdiği bir noktadır. Bir toplumun yapısı ile onun iletişim biçimi arasında önemli bir örtüşme vardır. Marx da, Alman İdeolojisi'nde ünlü önermesini ortaya atar: "Egemen ideoloji, egemen sınıfın ideolojisidir." Bir toplumun iletişim biçimi de onun ideolojisi içinde dolayımlanmaktadır. Benjamin de "Öykü Anlatıcısı"nda, sözlü anlatım geleneğinin, zanaatçılığın bir üretim biçimi olarak h.l. süregeldiği ve insanların yaşam deneyimlerinin birbirlerine sözlü olarak aktarılabildiği bir çağın iletişim biçimi olduğunu; modern dönemin bireyinin ise roman yoluyla anlatıldığını, 19.yy ortalarından sonra ise deneyimlerin aktarılması yerine, tamamen yaşantılarımız dışında oluşturulmuş bilgilerle enforme edilmeye başladığımızı anlatır. Bu da kitle toplumunun iletişim biçimidir.

Mills, Amerikan toplumunun ne tam anlamıyla totaliter bir toplumda olduğu gibi kitle toplumu haline geldiğini ne de teorideki gibi bir kamu toplumu olduğunu, ama daha çok kitle toplumu özelliklerini gösterdiğini ve bu durumun giderek arttığını söylüyor. Buna biz de tüm modern toplumların aynı durumda olduklarını ekleyebiliriz. Amerikan toplumunda geniş bir alana dağılmış küçük iktidar çevrelerinin yerine, merkezileşmiş iktidar çevrelerine geçilmiş; güçlü iktidar çevreleri diğer çevreler üzerinde tekelci bir denetim kurmaya başlamış; kısmen örtülü olarak yapılan bu iş hem otorite hem de güdümleme merkezlerince uygulanmaya başlamıştır. "Bu nedenle iktidar odakları ve büyük ticari çevreler kitle haberleşme araçlarından yani kanaat oluşturma sanayiinden' yararlanmaktadır. Böylece kamuoyunun görüşleri birincil konular üzerinde serbest tartışma ve rekabet yoluyla değil, kitle haberleşme araçlarının telkinleri doğrultusunda oluşmaktadır. Bu araçlar kitleleri pasif birer seyirci, okuyucu, dinleyici durumuna indirgemişlerdir.

Mills'in anlattığına göre Amerika'da kamu denilince daha çok bağlantısız, örgütsüz, kendi çıkarlarının farkında olmayan, olsa da bunu dile getirmeyen hatta kamu sorunlarına karışmamayı ve kendini bir düşüncenin, bir davanın adamı saymamayı bir erdem olarak gören topluluklar akla geliyor. "taraf tutmayan, yargıçlar gibi "bağımsız" ortada dolaşan ve kendilerini toplumdaki çelişkilerin üstünde gören bu insancıklar zaten herhangi bir konuda herhangi bir tarafı tutacak güce sahip olmadıklarının; bilgiçliklerini, ustalıklarını, hoşgörürlüklerini, açık fikirliliklerini kimsenin önemsemediğinin farkında olma yeteneğinden bile yoksundurlar.'

Kitlelerin modern dönemde güçlenmesi, bazı tutucu düşünürleri oldukça endişelendirmiş, daha önce de belirttiğimiz gibi demokratik yönetimi, kitle toplumu olarak anlamış ve eleştirmişlerdir. Mills ise şunu belirtiyor. "Hiç kuşkusuz kitlelerin güç ve iktidar sahibi olacağını sananların, bundan ürküntü duyanların, bu düşüncelerinin bugün doğru olmadığı anlaşılmış bulunuyor. Zamanımızda.....siyasal hayatta bağımsız toplulukların etkinlik kazanma olanakları azalmış ve azalmaktadır. Kaldı ki, kitlelerin bugün bu alanda bir etkileri varsa bu, bağımsız ve kendi başına hareket edebilen bir kamular topluluğunun etkilemesi değil, bazı belirli konularda güdümlenmiş kitlelerin, kalabalıkların bağımsız olmayan siyasal gösteri eylemleri niteliğinde olmaktadır.'

Günümüzde siyasal, askeri ve ekonomik alanlarda iktidar seçkinleri, kendi iktidarlarına karşı

olumsuz nitelikte, kitlelere ait hoşlanmadıkları düşünce, kanaat ve fikirleri etkisiz hale getirebilmek için "kanaat imalatı teknikleri'ne başvurmaktadır. Modern dönemde toplumsal kurumların hacmi çok genişlediği için "kanaat imalatı araçları da buna paralel bir büyüme göstermiştir. "Bunun sonucunda modern toplumdaki iktidar seçkinleri, yönetimde, sömürmede, şiddet kullanımında gitgide daha büyük ve daha merkezileşmiş kurumsal araçlara sahip olmakla kalmamışlar; psikolojik güdümleme ve yönlendirmede aynı duruma gelmek için zorunlu genel eğitimden ve kitle haberleşme araç ve tekniklerinden yararlanma olanağı bulmuşlardır.

Kitle haberleşme araçları bugün bir çeşit psikolojik cehalete yol açmaktadır; bunun çeşitli görünümleri şunlardır:

Dışımızdaki dünya hakkında kendi deneyimlerimize dayalı bilgilerimizin oranı azalmakta, buna karşın, zihnimizdeki imgelerin çok büyük bir kısmı ve çevremizdeki olaylar hakkında edindiğimiz bilgilerin büyük kısmı kitle haberleşme araçlarından elde edilmektedir. Dış dünya hakkında dolaysız bilgi edinme olanağını yitirdikçe dış gerçekliği algılamakta yararlandığımız standartlarımız bile kitle haberleşme araçlarınca oluşturulmaktadır. Bu etki nedeniyle bireylerin davranışları basma-kalıp yakıştırmalar şeklinde biçimlendirilmiş (stereotypes) ve örgütlendirilmiş dolaylı deneyimlere indirgenmiştir. Bunun sonucunda birey çıplak olgularla bile karşılaşsa doğru değerlendirebilme yetisinden yoksun kalmaktadır." Yani kitle iletişim araçları bizim dış gerçekliği algılamamızı engellemekte ve bizim için, yürürlükteki iktidar sisteminin istemleriyle uyumlu bir kurgusal gerçeklik hatta -birçok kurgusal gerçeklik- oluşturup bize sunmakta ve hangisini beğenirsek onu alıp "tüketmekte" ve yaşantımızı da bunu referans alarak düzenlemekteyiz.

İnsanlar çok çeşitli kitle haberleşme araçlarından ve bunların sunduğu seçeneklerden, kendi görüşlerine en uygun olanını seçip dinlemekte, okumakta veya seyretmektedir. Böylece görüşleri bir kez daha pekişmektedir. Bu yüzden hiç kimse alternatif araçlar aramamaktadır. Öte yandan birbiriyle rekabet ediyormuş gibi görünen farklı araçların temelde görüşlerinin arasında bir ayrılık yoktur, rekabetleri sadece daha ilgi çekici olmak ve daha fazla alıcı bulmak yönündedir.

Kitle haberleşme araçları dış dünyayı algılamamızda bir süzgeç rolü oynamakla kalmayıp bizi bize, kendimize bile istedikleri gibi yansıtıp benimsetmektedirler. Ne olmamız, dışa nasıl görünmemiz, nasıl davranmamız gerektiğini bize kitle haberleşme araçları söylemektedir.

Kitle haberleşme araçları bireylerin birbirleriyle yüz yüze tartışmasını engellemekte, insanların kanaat alışveriş olanağını yitirmelerine yol açmaktadır. Böylece kişilerin kendi deneyimlerine dayalı bir özel hayatı kalmamakta, bu özel hayat da kitle haberleşme araçları ve eğlence endüstrisi tarafından ele geçirilmektedir.

Bütün bu ayrıntılı açıklamalara dayanarak Mills, Amerikan toplumundaki kitle haberleşme araçlarının, Amerikan toplumunun kitle toplumuna dönüşmesinde baş etken olduğunu; servet ve iktidar sahibi seçkinlerin en önemli iktidar araçlarından biri haline geldiğini söylemektedir. Ancak bu öyle bir süreçtir ki iktidar seçkinleri doğrudan bir otorite olarak ortaya çıkmaz çünkü kamunun toplumu demokratik ilkelere göre yönettiği yanılsamasını sürdürmek zorundadırlar. Bunun yerine amaçlarına örtülü olarak ulaşırlar. Karar alma süreçleri iktidar seçkinlerinin elinde olduğu halde, bu yetkinin halkta olduğu yanılsamasının sürdürülmesi için güdümleme (manipulation) stratejik bir önem taşır. Bu da kitle haberleşme araçları ve kitle eğitimi ile sağlanır. Böylece halk, iktidar seçkinlerinin aldıkları kararları hiç tereddütsüz benimser ve kendi kararı imiş gibi onaylar. Demokratik seçimler de işin seremonisidir artık.

Bütün bu karamsar görünen tabloya rağmen Mills bunun sürüp gitmesi gereken bir durum olmadığını tam tersine daha insanca, daha özgürlükçü bir topluma doğru aşılması gerektiğini, bunun için de bireylerin çok köklü bir aydınlanma yaşaması gerektiğini ifade eder.

Kitle toplumu ve kitle kültürü konusundaki en etkili düşünceler ise Frankfurt Okulu adıyla da anılan, en başta Theodor Adorno, Max Horkheimer ve Herbert Marcuse'ün düşünceleridir. Özellikle Horkheimer ve Adorno'nun birlikte yazdıkları "Aydınlanmanın Diyalektiği" adlı eserin "Kültür Sanayi" başlıklı bölümünde bu konu çok zengin bir biçimde işlenmiştir. Bunun yanı sıra Adorno'nun popüler müzik incelemeleri de kitle kültürü konusunda çok önemli düşünceler içerir. Konuya Frankfurt Okulunun sanatla ilgili düşüncelerinden girelim.

Frankfurt Okuluna göre sanat özünde daima toplumu eleştiren negatif bir öğe taşımalıdır. Yani "toplumsal çelişkilerin gerçeklikle giderilip uzlaşıma kavuşturulduğu bir sanatın ütopyacı ahenginin daima bir protesto öğesi taşıması gerekir." Ancak Okula göre "sanatın bu negatif momenti" bugün eskisi kadar şansa sahip değildir. Onların kitle kültürü eleştirisinin en temel vurgusu, günümüzde sanat ürünlerinin gitgide daha fazla olumlayıcı kültür niteliği taşıdıkları ve başka bir yaşama duyulan özlemin kaybolmakta olduğudur. Toplumdaki tüm üretim süreçlerinin teknikleştirilmesi ve kapitalist sistemin rasyonalitesine göre işler hale getirilmesi sonucunda bağımsız sanat da giderek ortadan kalkmaya başlamış, standartlaştırılmış, kitlesel sanayi ürünleri haline gelmiştir. Buna Kültür Sanayi demektedirler. Adorno'nun popüler müzik konusundaki şu düşüncesi bütün kültür ürünleri için geçerlidir: popüler müziğin, standartlaşması ve sözde-bireysellik taşıması en önemli özelliğidir. Müzikte alışılmış ve bilinen şeylerin algılanması kitle dinleyicisi için esastır. Bu, daha gelişkin düzeyde bir

zihinsel dinleme ve izleme yerine, kendisi bir amaç durumuna gelmiş bir müzik dinleme biçiminin oluşmasına yarıyordu. Belirli bir müzik formu bir kez tuttu mu endüstri bunu alıp tekrar tekrar kullanıyor ve ortalığa hep bu aynı şeyin benzerlerini sürüyordu. "Bugün kültür her şeyi birbirine benzetiyor. Sinema, radyo, dergiler bir sistem oluşturuyor. Her alan kendi içinde ve diğerleriyle uyum sağlıyor."

Kültür Sanayi, Adorno ve Horkheimer'e göre tekniğin toplum üzerinde otorite kazanmasına yol açan zemin, ekonomik güce sahip olanların toplum üzerinde iktidar kurdukları zemindir. Öyleyse tekniğin rasyonelliği toplumun kendi egemenlik rasyonelliğidir. Bu rasyonellik, kendisinden yabancılaşmış toplumun baskıcı ve zorlayıcı kendi doğasıdır. Bu durum teknolojinin kendi gelişim yasasının bir sonucu olmayıp, teknolojinin bugünkü ekonomideki işlerinin sonucudur. Yazarlar burada, sözü geçen ekonominin, emekçi sınıfın artı değerinin sömürüsüne dayalı kapitalist sistem olduğunu; kapitalist sistemin baskıcı iktidar yapısının bu sömürü sisteminden kaynaklandığını; teknolojinin, kitleleri tüketimin köleleri haline getirebilmek için kullanılmasının, teknolojinin kendi doğasından değil, tüm bireyleri birer tüketici olarak gören kapitalist sistemin doğasından kaynaklandığını, üstü örtülü bir dille de olsa ifade ediyorlar.

Bu çağda toplumun nesnel gidiş yönü çelik, petrol, elektrik, kimya gibi en büyük sektörlerin, genel müdürlerin zihinlerinde tezahür eden amaçlarında kendini göstermektedir. Bu güçlü sektörler karşısında kültür tekelleri bağımlı konumdadırlar. Etkinliklerini sürdürebilmek için gerçek iktidar sahiplerini görmezlikten gelmemelidirler.

"Kitleye içerikleri özdeş olan kültürel metalar, bunların dışsal öğeleri farklılaştırılarak verilmektedir. Böylece, gelir düzeyi, cinsiyeti, oturduğu semt, eğitim düzeyi, etnik kökeni, vb. bakımından belirli kategorilerde toplanan herkese bir şeyler hazırlanmış olmakta; çeşitli nitelikteki malların hazırlanması yoluyla herkes için bir şeyler sunularak hiç kimsenin kaçmaması, kaçamaması sağlanmış olmaktadır." Kültür ürünleri sadece biçimsel olarak birbirinden farklı, içerik olarak ise aşağı yukarı aynı temaların ve konuların sayısız tekrarından oluşur. Kültür ürünlerinde kullanılan ayrıntılar standartlaşmış hazır klişelerdir. Sözgelimi "sinemada genellikle filmin nasıl biteceği, kimin ödüllendirilip kimin cezalandırılacağı ya da unutulacağı hemen anlaşılmaktadır."

Adorno ve Horkheimer'e göre modern toplumlarda kültür sanayi insan bilincini öylesine ele geçirmiştir ki insanların hemen her türlü davranışı bu yolla egemen ideoloji tarafından biçimlendirilmektedir.

"Dünya kültür sanayinin süzgecinden geçirilerek yönetiliyor. Sokağı, biraz önce izlediği ve günlük olgular dünyasını olduğu gibi yansıtmak isteyen filmin devamı olarak algılayan sinema seyircisinin eski deneyimi film üretiminin genel kuralı haline gelmiştir. Film üretiminin, ampirik nesneleri iki katına çıkaran teknikleri yoğun ve eksiksiz hale geldikçe, seyirciyi, filmde tanıyıp izlediklerinin dış dünyanın kesintisiz devamı olduğu yanılgısına düşürmesi bu denli kolay olmaktadır.'

Kültür sanayinin en önemli tüketicileri "işçiler, memurlar, çiftçiler ve küçük burjuvalar" yani alt sınıf ve tabakalardır. Kapitalist üretim "onları beden ve ruhlarıyla o şekilde içlerine alır ki, kendilerine sunulan şeylere hiç direnmeden kapılırlar." Böylece kitleler yönetenlerin ahlak anlayışını benimsemekte, kapitalist sistemin başarı mitine kapılmakta, böylece kapitalizmin yarışmacı çalışma anlayışını hayatlarına egemen kılmaktadır. Kitleler yönetenlerin isteklerini benimseyerek hem çalışma düzeninin hem de tüketimciliğin ve hazcılığın kölesi haline gelmelerine neden olan ideolojiye ısrarla sarılmaktadırlar.

Kültür sanayinin tüketiciler üzerinde etkisini göstermesi bir baskı yoluyla gerçekleşmez, eğlence yoluyla dolayımlanır. "eğlence geç-kapitalizm koşullarında çalışmanın uzantısıdır ve mekanikleştirilmiş çalışma süreciyle yeniden başa çıkmak için bu süreçten kaçmak isteyenlerce aranmaktadır. Çalışma saatlerinde işyerinde istihdam edilen kitleler, çalışmadan kalan serbest zamanlarında da kendilerine kültür sanayince sunulan eğlence etkinliklerine kanalize edilerek adeta yeniden istihdam edilmektedirler. Fabrika ve buradaki mekanikleştirilmiş çalışma sürecinden kaçmak, boş zamanlarda bu sürece yeniden uyumlanmakla mümkündür. Özünde eğlence ve boş zaman etkinlikleri insanın kendini geliştirmesi ve özgürleşmesi açısından önemlidir. Ancak kültür sanayi eğlencenin bu işlevini ortadan kaldırır, eğlence sadece kaçmak istediği günlük yaşantısının övgüsünü sunar. "kültür sanayi insanlara cennet diye aynı günlük yaşamı sunmaktadır." Kültür sanayiinde egemen sanat nitelik değiştirerek eğlence haline gelmiştir.

Kültür sanayi insanın içinde bulunduğu yaşama karşı direniş öğesini bastırmak için, bu acımasız yaşama nasıl ayak uydurması gerektiğini alıştırarak öğretir. "İzleyiciye günlük yaşamda yıpratan sürekli umut kırıcı durumlar tekrar yansıtılırken, nasıl olduğu bilinmeyen bir şekilde, insanın varolmaya devam edebileceğine dair birer vaat haline gelmektedir. İnsanın yalnızca kendi değersizliğini fark etmesi, yenilgiyi kabul etmesi hemen bu kitleye dahil olmasına yetmektedir." Ama bir şartla: İnsan toplum tarafından kabul görebilmek için, iktidarla özdeşleştiğini kanıtlamak zorundadır. Yani tüm bireysel özgün niteliklerinden soyunup, kitlenin alelade -vasat- bireylerinden biri olacak! Farklılık yalnızca dışsal öğelerde olabilir. Ama davranış çizgisi, ahlaki tercihler, siyasal tercihler, ve....tüm bunlarda uyumlanmak durumundadır. Böylece bireyin direnişi kırılarak ortadan kaldırılır. Artık her yerde sahte bireysellik hüküm sürmektedir. Birey

seri üretilen standartlaşmış ürünler gibi özdeş bir varlık edinir. Sahte bireysellik kendini yalnızca dış görünüşle dile getirir.

Dili de ele geçiren kültür sanayi sözcükle, deneyimin bağını kopartır. Dil artık yaşayarak öğrenilemez, onun yerine kitle iletişim araçları ve kültür sanayi tarafından öğretilir. Bunun sonucu bireylerin dili ve jestleri, bundan önce denenmiş hiçbir yöntemin ulaşamadığı en ince nüanslara kadar, kültür sanayi şemasına göre oluşturulur.

Artık öyle bir noktaya gelinmiştir ki insanın tüm davranışları biçimlendirilebilmektedir. "Bir genç kızın gerekli randevuyu kabul ediş ve sona erdiriş tarzı, telefondaki en senli benli durumlardaki aksanı, sohbet sırasındaki sözcüklerin seçimi, hatta....tüm manevi yaşam insanın kendini, kültür sanayince itkisel uyarımlara kadar temsil edilen modele denk başarılı bir aygıt haline getirme çabasına kanıt oluşturmaktadır. İnsanların en mahrem tepkileri bile kendilerine kıyasla o kadar eksiksiz şekilde şeyleştirilmiştir ki, kendine özgü olma düşüncesi sadece en aşırı soyutluklarda yaşamaya devam etmektedir: personality' kavramı artık onlara parlak beyaz dişlerden ve koltuk altlarının terlemesinden başka bir şey ifade etmemektedir. İşte bu durum kültür sanayiindeki reklamların zaferidir, aynı zamanda içyüzü anlaşılmış kültür metalarına tüketicilerin öykünmeleridir."

Buradaki düşünceleri mutlak anlamda gerçekleşmiş bir durum olarak görmemek gerekir. Modern toplumda iktidar eski toplumlarda olduğu gibi zor gücüne dayanarak değil kültürel alanda yapılan düzenlemelerle kendini meşrulaştırarak varlığını sürdürmektedir. Böylece kitlelerin iktidara muhalif bilinç edinmeleri engellenmektedir. Bu konudaki en önemli çözümlerden biri işçi sınıfını mutlak yoksullaştırım yerine göreli yoksullaştırım yoluyla tüketimini arttırmak ve kitle kültürü ürünlerinin tüketicisi haline getirmektir. Dolayısıyla da kapitalizmin yarattığı temel çelişkilerin sivriliği törpülenmiş, tüketim ve kitle kültürünün yarattığı mutluluk yanılsaması yaygınlaştırılarak kitlelerin hoşnutsuzluğu giderilmeye çalışılmıştır. Adorno ve Horkheimer'in görüşleri bu temelde anlaşıldığı zaman, onların mutlak bir durumu değil ama günümüzde giderek yaygınlaşan bir durumu ifade ettikleri düşünülebilir. Bu da onların umutsuz değil gerçekçi bir tablo çizdikleri anlamına gelir.

Frankfurt okulu ile hep belirli bir yakınlık içinde bulunmuş ama yine de kuramsal olarak belili bir mesafe içinde kalmış olan Walter Benjamin de modern döneme ilişkin çok önemli çözümlemelerde bulunmuştur. Modern tekniğin yıkım kadar çeşitli özgürlük olanakları da yarattığını göz ardı etmeyen Benjamin, biraz da Yahudi mistisizminden kaynaklanan tarih felsefesinde her zaman kurtuluş/özgürleşme ihtimalini saklı tutmuştur. Doğrudan kitle toplumu kavramını kullanmamışsa da yaptığı çözümlemeler modern sanayi toplumunun kültürde yarattığı değişimleri ve geleneğin yitirilişini açığa çıkartmak yönündedir. Bu nedenle kültürün sanayileşmesi, ticarileşmesi, ve kitlelerin aldanımı amacıyla tüketim ideolojisinin ve fantazyaların üretimini incelemiştir. "Pasajlar" çalışmasında 19. Yüzyıl Paris'i özelinde modern kültürün doğuş sürecini inceler. Buradaki "19. Yüzyılın Başkenti Paris" adlı denemsinde kentin çehresindeki değişiklikleri inceler. Sermaye yoğunlaşması sonucu gelişen sanayiye paralel olarak büyüyen ve nüfusu artan modern kentlerde üst tabakalarla kitleler arasında mekansal bir ayrılık kalmamış, kent merkezlerini kalabalıklar doldurmuştur.

Paris'te, özellikle tekstil sanayiindeki gelişme yanı sıra lüks tüketim mallarının ticaretinin artışı sonucunda alışılandan daha çok mal depo eden büyük mağazalar kurulmaya başlanmıştır. Bu tür mağazalar 1820'lerden itibaren yaygınlaşan "Pasaj" adı verilen bir tür kapalı çarşıda bulunur. Bu mağazalar daha fazla müşteri çekebilmek için vitrin düzenlemesine yönelmiştir. Bununla beraber sokak lambaları, cadde kenarlarına kaldırımlar ilk kez bu dönemde yapılmaya başlanmıştır. İnsanlar pasajlara, gezintiye çıkmak, kendini etrafa göstermek ve meta seyrine çıkmak gibi üç farklı amacı bir arada gerçekleştirmek için gitmektedirler. Böylece modern kent insanının yeni eğlence biçimi "metaların seyri" başlamış olur. Bu Pasajları günümüzün devasa alış-veriş merkezleri ve hiper-marketlerinin öncüsü sayabiliriz.

Bu dönemde Paris'in çehresini etkileyen bir başka değişim de kent planlaması alanında olur. Paris'li yöneticiler kentin merkezi bölgelerinden yoksul tabakaların uzaklaştırılması amacıyla eski sokakların yıkılıp yeniden imarına karar vermişlerdir. Eski sokaklar ve konutlar yıkılınca bu bölgelerin fiyatları spekülasyon nedeniyle çok yükselmiştir. Buraların kiraları yükselince de yoksullar zorunlu olarak kentin varoşlarına gitmek zorunda kalmışlardır. Paris'in ünlü valisi Haussmann'ın bundan elde ettiği ikinci sonuç da kentin iç savaşa karşı tahkim edilmesi olmuştur. Eski dar sokakların yerine geniş sokakların yapılması barikat yapımını engellemeyi amaçlıyordu. Aynı zamanda Haussmann kışlalarla varoşları en kestirme yoldan birleştiren geniş bulvarlar kurduruyor bu çalışmasına da "stratejik güzelleştirme" adını veriyordu. Bu durum da modern kent planlamasının insani olmayan doğasını gösterir. Hem kentin iç savaşa karşı güvenliğini sağlamak hem de burjuvazinin egemenliğini simgesel olarak ifade etmeye yarayan bu yerli kent mimarisinde "burjuva sınıfının dünyasal ve tinsel egemenliğinin simgesi olan kurumların, caddelerin sağlayacağı çerçeve içerisinde yüceltilmesi öngörülmüştür. Gerçekten bugün büyük kamu binaları, şirketlerin ve iş merkezlerinin devasa yapıları, burjuvazinin tüm kente tepeden bakan anıtsal yapıları - göğe uzanan tapınakları- gibi inşa edilmektedir. Binanın yüksekliği ve görkemi sermayenin büyük-

lüğüne ve gücüne delalet etmektedir.

19. yüzyılda ortaya çıkan bir başka önemli değişim de iç mekana verilen önemin artmasıdır. Kapitalizmin çalışma yaşamına getirdiği en önemli yeniliklerden biri iş mekanı ile yaşama mekanını, iş yaşantısı ile özel yaşantıyı birbiriyle uzlaşmaz bir şekilde ayırmasıdır. Bunun sonucunda çalışan birey her gün yinelenen bir döngü içerisine girer. Her gün yaşama mekanlarından karıncalar gibi işyerlerine akan milyonlar ulaşım araçlarının kalabalığı içinde birbirini tanımayan yığınlar halinde yolculuk ederler. İşyerleri, çok sıkı bir hiyerarşiye dayanarak bedenin mekandaki konumunu ve hareketlerini dahi denetim altına alarak insanları komutla harekete geçirilen bir nesne haline getirir. Kişisel özgürlük alanı son derece sınırlanmış, tam anlamıyla programlı hale gelinmiştir. İş çıkışı ve tekrar eve dönüş, çalışanlar için her gün yinelenen, bir tür kölelikten özgürleşme olarak algılanır. O nedenle insanlar bir an önce eve ulaşmanın stresini yaşarlar. Bireysel özgürlüklerine "karışılmadığı yegane mekan evdir onlar için. Bu nedenle iç mekanın düzenlenmesi çok önem taşır. İç mekana herkes kendi izlerini bırakmaya çalışır. Burada insanlar özlemlerini dile getiren simgelere sarılırlar. Mobilyalar ve türlü süs eşyaları, çoğu zaman kullanım değerlerinin ötesinde böylesi amaçlara hizmet ederler. Değişim değerinden ve kullanım değerinden özgürleştirilmiş, yalnızca o kimse için anlam taşıyan simgeler haline gelmişlerdir. Bireyin içine çekildiği bu kişisel yaşam mekanının fantazmagorileri, bu yaşam mekanının özel gibi görünmesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki süs eşyaları ve mobilyalar gibi birtakım nesneler, hiçbir estetik değere sahip olmayan yalnızca kitsch' niteliğindeki bir takım ürünlerdir. Bunlardan binlercesi standart olarak üretilir ve herkes bunları, mekanını özelleştirmek amacıyla kullanır. Fakat bu yolla da gerçek anlamda özel bir mekan elde edilemez. Çünkü, bu sanayi ürünleriyle birbirinin aşağı yukarı eşdeğeri standart mekanlar oluşturulabilir ancak. İnsan iç mekanında bile tek biçimlileştirilmiştir artık. "Birey bakımından ilk kez olarak yaşama alanı işyerinin karşıtı olarak ortaya çıkar. Yaşama alanı iç mekanda gerçekleşir.....Büroda gerçekler doğrultusunda davranan birey, evinin dört duvarı arasında yanılsamalarıyla vakit geçirmek dileğindedir. İşine ilişkin düşünce ve hesaplarının kapsamını onlara toplumsallık niteliğini kazandıracak kadar genişletmek niyetinde olmadığından, sözü edilen gereksinim birey açısından daha da zorlayıcı olur. Özel çevresini düzenlerken, her iki düşünceyi de kovar. İç mekana ait fantazmagoriler, işte bu durumdan kaynaklanır.....Bu iç mekanda hem uzakta olanlar, hem de geçmişte kalanlar toplanır."

Sanayileşmenin, tekniğin, kentleşmenin en önemli sonucu bireyin gitgide değerini yitirmesi ve kitleleşmesidir. Bu toplum yaşamı ise insan özgürlüklerine nem yeni olanaklar sağlar hem de yeni denetim biçimleri kurar. "Yüzyıl, yeni teknik olanaklara, yeni bir toplumsal düzenlemeyle ayak uyduramıştır. Bunun sonucunda Eski'nin ve Yeni'nin yüzyılın fantazmagorilerinin parçaları olan aldatıcı mesajları, baskın çıkar. Bu fantazmagorilerin egemenliğindeki dünya....Modern Çağdır."

Benjamin Pasajlar yapıtındaki bir diğer denemesi olan "Baudelaire'de İkinci İmparatorluğun Parisi'nin "Bohem" adlı fragmanında modern kent yaşamında iletişimin aldığı yeni biçimleri inceler. 1820'li yıllarda Paris'te gazetelerin abone ücreti sadece zengin insanların ödeyebileceği kadar yüksektir. Gazeteler yalnızca abonelik sistemiyle dağıtılmaktadır. Ancak buna rağmen gazetelerin abone sayısı 1820'lerde kırk yedi binden 1840'larda iki yüz bine çıkmıştır. Gazetelere abone olamayan düşük gelirliler ise yalnızca kafelere gidip okuyabilmektedirler. 1840'ların ortalarından itibaren Paris'in büyük gazeteleri üç önemli yenilik yaparlar: yıllık abonman ücretini yarı yarıya düşürmek, reklamlar yayınlamak, ve tirajları yükseltmek için tefrika romanlar yayınlamak. Ancak reklamlar nedeniyle çekiciliğini yitiren gazetenin yeniden ilgi çekici hale gelmesi için de gazetenin her gün yeni bir şeyden söz ediyormuş gibi görünmesi gerekiyordu. Bunun içinde önemli haberlerin yanı sıra önemsiz bir takım haberlerin büyütülmesi ve sansasyonel yayıncılık başlamıştır. Böylece fiyat düşürme politikasının sonucunda, siyasal yaşama ilişkin haberler yerine, merak ve dedikodu niteliği ağır basan konular çoğalmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra yıllık anlaşmalara bağlı ve bir fabrika hızıyla roman yazan Alexander Dumas gibi yazarlar türetilmiştir. Bu gibi yazarlar, basın için taşıdıkları önem dolayısıyla çok yüksek ücretler almaya başlamışlar ve çok büyük ün sahibi olmuşlardır. Kitle kültürünün yıldızlaştırdığı bu tür yazarların karşısında, Baudelaire gibi kendisini piyasa düzenine teslim etmeyen yazarları ve sanatçıları ise edebiyat dünyasında yer edinememe ve parasızlık bekler. Aslında kapitalizm öncesi dönemde de sanatçılar, soylular ve para sahipleri tarafından himaye edilmekte ve yeri geldiğinde ismarlama ürünler de vermekteydiler. Buna rağmen sanatçılar çağlarının ideolojisinin ötesine geçebiliyor ve örtülü bir şekilde egemenleri eleştirebiliyorlardı. Kapitalizmin bu konuda getirdiği en önemli değişim ise sanatçının dolaysız bir şekilde meta üreticisi, sanat yapıtının ise standart bir ürün haline gelmeye zorlanmasıdır. Estetik bakımdan yüksek ve eleştirel değere sahip sanat yapma olanağı da gitgide daralmaktadır. Dahası, sanatlar bir yandan endüstriyelleşerek kitle kültürü haline gelmekte, bir yandan da reklamcılık sektöründe insan psikolojisini etkileme teknikleri arasında yerini alarak sanat olma kimliğinden tümüyle soyunup araç durumuna indirgenmektedir. Böyle bir sürece direnen Baudelaire gibi sanatçılara da "kalabalıklar içinde bir yalnız" olma dışında bir seçenek kalmamaktadır.

Sonuç

Yeryüzünde insan türünün ortaya çıkışından itibaren insanlık, doğayla savaşımı sürecinde iki büyük toplumsal devrim gerçekleştirmiştir. Birincisi sabanın icadıyla birlikte tarımsal devrim ya da neolitik devrimdir. İnsan ilk kez doğanın verdikleri ile yetinmek yerine onu kendi amaçları doğrultusunda değiştirmeye başlamış ve böylece bu dönem yerleşik uygarlıkların doğuşunu sağlamıştır. Barbarlıktan uygarlığa, göçebelikten yerleşikliğe, avcılık, toplayıcılık ve yağmacılıktan üretime geçilmiştir. İnsan doğanın karşısında kendi yaratımı olan ikinci bir doğa yani kültürü yaratmıştır. Neolitik devrimin en büyük sonucu da günümüze kadar gelen uygarlığın en temel kurumları olmuştur: Meta üretimi, mülkiyetin doğuşu, toplumun sınıflara ayrılışı, devlet, ordu, din ve soyut düşünceye ait felsefe, sanat, bilim kurumları. Böylece uygarlık öncesi dönemde doğanın bir parçası olarak yaşayan özgür insanın köle, serf ya da ücretli olarak boyunduruk altına alınmasına yol açan sınıflı toplumlar doğmuştur.

İnsanlık tarihinin ikinci büyük toplumsal devrimi olan sanayi devrimi ise insanın tüm ihtiyaçlarını sınai yoldan yani makine tekniğini kullanarak üretebilme olanağını vermiştir. Sınai üretim sayesinde doğada var olanlardan doğada hiç olmayan yepyeni sentezler yaratılabilmiştir. Sanayileşme ile birlikte tarihte ilk kez tüm insanlığın ihtiyaçlarını eksiksiz karşılayabilme olanağı da elde edilmiştir. Üretim araçları ve üretim bilgisinin gelişimi geometrik olarak hızlanmıştır. Tüm dünya ulaşım ve iletişim ağlarıyla birbirine bağlanarak bilginin ve kültürün evrenselliği sağlanmıştır. Sanayi devriminin en önemli sonuçlarından bir diğeri de geçmiş toplumların mistik ve dinsel evren tasarımlarını tümüyle yıkarak gerçekliğin nesnel bilgisine ulaşma yönünde çok önemli adımlar atılmasıdır. Bu da toplumsal yaşamın sekülerleşmesini sağlamıştır. Tüm bu saydıklarımız insanlığa, uygarlığın yarattığı ve bugüne kadar getirdiği egemenlik/bağımlılık ilişkilerini kökten ortadan kaldırıp, özgürleşme imkanı sunmaktadır. Fakat modern kapitalist sistem toplumun bu olanaklara yeniden düzenlenmesini yani siyasal bir değişimi doğurmamıştır. Çünkü modern toplum da özünde, egemenlik/bağımlılık ilişkilerini yeni formlara sokmaktan başka bir şey yapmamıştır. Bu nedenle sanayi, modern teknik ve bilim, kentleşme, kitle iletişim araçları insanı yeni bir tahakküm sürecine, ama önceki toplumlardan farklı olarak fiziksel zora değil kültürel düzenlemelere dayalı bir tahakküm biçimine sürüklemiştir. Böylece insan bireyleşmek ve özgürleşmek yerine manipüle edilen yığınlar haline gelmiştir.

Bu çalışmada adı geçen tüm düşünürler, bu süreci betimlemeye ve analiz etmeye girişmişlerdir. Ancak yalnızca Mills, Frankfurt Okulu kuramcıları ve Benjamin kapitalist sistem ile kitle toplumu arasındaki nedensel ilişkileri çözümleyebilmişlerdir. Onlar soruna insanın yabancılaşmadan kurtulması ve özgürleşmesi açısından yaklaşmışlardır. Modern çağ gerçekten de insanın kendi üstündeki tüm tahakküm biçimlerini ortadan kaldırarak sınıfsız, özgür bir toplum kurabilme olanaklarını yaratmıştır. Bundan sonra insanın önündeki en büyük görev tarihin öznesi olarak eyleme geçmek ve kendi tarihini bilinçli bir şekilde yazmaya başlamaktır.

Yararlanılan ve alıntı yapılan kaynaklar:

1) Alan Swingewood, *Kitle Kültürü Efsanesi*, cev. Aykut Kansu, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1996

2) P.A. Sorokin, "Oswald Spengler', *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri içinde*, çev. Mete Tunçay, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1998

3) Ortega y Gasset, *Kütlelerin İsyanı*, çev. Nejat Muallimoğlu, Bedir Yayınları, İstanbul, 1992

4) C. Wright Mills, *"Kitle Toplumu', İktidar Seçkinleri içinde*, çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınları, Ankara, 1973

5) Martin Jay, *"Estetik Kuram ve Kitle Kültürü', Diyalektik İmgelem*, çev. Ünsal Oskay, Ara Yayınlar, İstanbul, 1989

6) Theodor Adorno ve Max Horkheimer, *"Kültür Sanayi', Aydınlanmanın Diyalektiği içinde*, çev. Oğuz Özügül, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1996

7) Walter Benjamin, *Pasajlar*, çev. Ahmet Cemal, Yapı Kredi Yayınları, *İstanbul, 1994*

8) Ünsal Oskay, "Walter Benjamin'in Baudelaire Üzerine Çalışmaları" AÜ SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1981

9) Ünsal Oskay, *19. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri*, Der Yayınevi, İstanbul, 1993

10) Georg Simmel, "Metropol ve Zihinsel Yaşam', çev. Bahar Öcal Düzgören, Cogito Dergisi, 8. Sayı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996

11) Karl Marx, *Yahudi Meselesi*, çev. Niyazi Berkes, Sol Yayınları, Ankara, 1968

12) Karl Marx, *Komünist Manifesto*, çev. Muzaffer Ardos, Sol Yayınları, Ankara, 1993

* Mills'le ilgili tüm alıntılar İktidar Seçkinleri'nin "Kitle Toplumu" Bölümündendir.

Fransız felsefeci ve sosyolog Jean Baudrillard'ın bu konuda çok ilginç bir sözü vardır: "Gerçekliğin aynadaki imgesi, kendisinden daha gerçek görünebilir." (Baudrillard 'ayna imgesi' kavramı ile kitle haberleşme araçlarının sunduklarını kast ediyor.)

İNSANCIL OKURU AYAĞA KALK

YİTİK BİR RÖPORTAJIN ÖYKÜSÜ

Zühtü BAYAR

PROLOG: Yirmibir yıl önce

Kendi evi olmayan ve kirada oturan yazarların en büyük sıkıntılarından biri de: evden eve taşınırken, kitaplığının, arşiv ve koleksiyonlarının altüst olmasıdır. Böyle bir ev değiştirme olayından sonra yüzelli büyük dosyadan oluşan arşivim, her zaman karmakarışık olur. Aradığım belgeleri bulmakta güçlük çeker ve zaman yitiririm. Arşivi ve kitaplığı yeniden düzenlemek, belgeleri yazıları sıraya koymak, bazen birkaç ayı bulur. Geçenlerde arşivimi düzenler, eskiyen dosyaları yeniler ve sıraya koyarken, elime üstünde: "İlhamî Bekir Tez" yazılı bir dosya geçti. Dosyanın tozlarını temizleyip, içini karıştırınca, şairle 1976 yılında, Kadıköy'de adını anımsayamadığım bir esnaf kahvesinde yapmış olduğum yayınlanmamış bir röportaj bulunduğunu gördüm. Röportaj gazete okurunun ilgisini çekecek bir üslupla kaleme alınmıştı. Aradan geçen yıllar zarfında bu dosyanın varlığını tamamen unutmuşum. Dosyanın içeriğini gözden geçirirken; İlhamî Bekir'in kendi elyazısıyla yazıp, bana ithaf ettiği Osmalıca ve Türkçe bir şiire, birkaç nota ve bir tane de şairin o sıralarda Cemal Süreya'nın teşvikleriyle yayınlamakta olduğu "SEK-Sanat El Kitapları" dergisine rasladım. O sıralarda "Günaydın" gazetesinde çalışıyor ve haftada bir de "Vatan" gazetesi ile ilerici ve yenilikçi bir anlayışla yayınlanmakta olan "Politika" gazetesine hattalık yazılar yazıyordum. Bu dizideden hazırladığım: "Suavi Koçer Nazım Hikmet'i Anlatıyor" adlı röportajım "Politika"da yayınlanmış ama İlhamî Bekir'inki her nedense yayınlanmamıştı. Belki de yazıyı gazeteye vermeyi unutmuşum, bilemiyorum. Yalnız 1976 ve 77 yıllarında Cemal Süreya'nın öncülüğünü yaptığı Kadıköy Merkez Kıraathanesinde her cuma akşamı toplandığımızı iyi anımsıyorum.

İlhamî Bekir Tez, yenilikçi Türk şiirinde: Nâzım Hikmet, Suavi Koçer, Naîl Vahdeti ve şimdi adını iyi anımsayamadığım birkaç edebiyat adamıyla birlikte, "serbest nazmı" ilk uygulayan şairlerden biridir. O yıllarda çok sevdiğim Macit Cevat Doğudan ve Cemal Süreya'yı ve cuma toplantılarına katılan diğer şair ve yazarları görüp, onlarla konuşabilmek için "Merkez Kıraathanesi" toplantılarına katılıyordum. Şair İlhamî Bekir Tez ile daha önce tanışmıştık ama birbirimizi daha yakından tanıyıp anlaşmamız, dost olmamız bu toplantılar sırasında oldu. İlhamî Bekir, geçim sıkıntısı ve ev sorunlarıyla yüzyüze olduğu için, cumaların dışında da bu kıraathanenin gediklisiydi. Her gece burda oturur, enti-püften, alimünit akşam yemeğini bu kıraathanede yer ve çayını içerek kendisini ziyarete gelen dostlarıyla edebiyat ve politika konularında söyleşiler yapardı. Kısa kesilmiş kır saçları, artık iyice buruşmuş yüzü ve ağır işiten kulaklarıyla, üşütmemek için üstüste giydiği eski gömlek, kazak ve ceketiyle mütevazi bir tavırla karşımda oturur ve benim geçmişe dair sorularıma karşılıklar verirdi. Suavi Koçer ile Macit Cevat o sıralarda beni gereğinden çok önemsediklerinden konuşmalarımıza katılmaz, sessizce dinlemeyi tercih ederlerdi. Kahvenin kalabalık ve dumanlı havası içinde bu arada program dışı gidip gelenler de olurdu.

Cuma toplantılarına yukarda adlarını saydığım şair ve yazarların dışında: Ressam Cihat Burak, Şair ve Oyun Yazarı Sabahattin Kudret Aksal, Ercüment Uçarı, Behzat Ay, Aydın Hatipoğlu, Hasan Akarsu, Nurullah Can, Tevfik Akdağ (Fikret Kuzbel, bu adı ona Papirüs dergisinin yayını sırasında Cemal Süreya takmıştı.) ve başkaları da katılıyordu. İşte aşağıda okuyacağınız konuşmayı o sıralarda ama "Merkez Kıraathanesi"nde değil, başka bir kahvede yapmıştım. İlhamî Bekir'in bana sunduğu şiir, kendi elyazısıyla 13 Mart 1976 tarihini taşıdığına göre, bu konuşma da o gece yapılmış olmalıydı. Yazıyı aynen, o zamanki haliyle, hiçbir değişiklik yapmadan edebiyat severlere iletiyoruz. İlhamî Bekir'in Nâzım Hikmet'le ilgili çok önemli bulduğum bu anı ve izlenimlerini bunca yıl sonra "İnsancıl" okurlarına sunabildiğim için çok mutluyum.

İLHAMİ BEKİR TEZ, NAZIM HİKMET'İ ANLATIYOR

DİYALOG: "Benim şiirlerimi sanatımı çok beğenirdi..."

Cumhuriyet sonrası Türk şiirinin yenileştirilmesine büyük ölçüde katkılarda bulunan Şair İlhamî Bekir Tez, bugünlerde yeni bir dizi kitap yayınlamakla uğraşıyor... Mütâreke yıllarında Celâl Sahir, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nureddin gibi genç yazarların biraraya gelerek yayınladıkları: "Birinci Kitap, İkinci Kitap..." gibi sıra numaralı formların benzerini hazırlıyor. "Her tür sanat anlayışına açık" bulunduğunu önsözünde belirttiği bu kitapların ilki, geçenlerde birbuçuk formalık boyutu ve yüklü içeriğiyle yayınlandı. İlhamî Bekir, "Sanat El Kitapları-Birinci Kitap" adını verdiği bu diziyi ömrü yettiğince sürdürmek dileğinde... Şu sıralarda yetmiş yaşını süren sanatçı, ölümünden sonra bu kitapların yayınlanması görevini yakın dostlarına bırakıyor.

Soğuk, ıslak bir mart akşamı, İlhamî Hocayla birlikte, Kadıköy'de daracık bir kahvehanede TV'de "Uzay-1999"u seyrediyoruz. İskemlelerin sırtsırta dayandığı dapdaracık bir kahve, omuzlarında yetmiş küsur yılın ağırlığını taşıyan gerçekçi Türk şiirinin kurucularından İlhamî Bekir Tez ve TV'de "Uzay-1999"... Biraz tuhaf bir raslantı bütün bunlar diye düşünüyoruz. İlhamî Bekir, yorgun ve yaşlı... Yol yürüyünce nefesi kesiliyor. Bir türlü terkedemediği kötü kalite filtresiz sigaraları içiyor ve konuşması kısa süren öksürüklerle sık sık kesiliyor.

- Nasıl tanıdınız, Sayın Hocam diyorum, İlhamî Bekir'e, Nâzım Hikmet'i... İlk kez nerede karşılaştınız?

Kısa bir süre düşünüyor. Hocanın belleği pırıl pırıl. Yılların ardındaki anılarını yokluyor. Sonra ağır ağır anlatmaya koyuluyor:

- Sertellerin yayınlamakta oldukları "Resimli Ay" dergisinde düzeltmen olarak çalışıyordum. Bir yandan da öğretmenlik görevimi sürdürüyordum. Serteller, bana o zamanın parasıyla 45.-lira aylık maaş ödüyorlardı. Nâzım Hikmet, o sıralarda izinsiz olarak yurda girmiş ve Hopa'da tutuklanarak Hopa Mapusanesine konmuştu. Daha sonra duruşmada aklanarak, İstanbul'a geldi. Cumhuriyet gazetesine verdiği beyanat hâlâ gün gibi aklımdadır. 1928 yılında Cumhuriyet muhabirine şunları söylemişti: "Ben, hiçbir anlayışa bağlı değilim. Marksizmin edebiyat ve sanattaki tezahürüyle alâkalıyım. Türkiye'de Sol Cenah adlı bir dergi çıkararak, sosyal yönü ağır basan edebiyat eserleri neşretmek istiyorum..." Nâzım Hikmet, birkaç gün sonra "Resimli Ay"a geldi. Serteller, onu da düzeltmen olarak işe aldılar. Ona 60.-TL maaş ödüyorlardı. Birlikte çalışmaya başladık. İşte ilk karşılaşmamız böyle oldu. Sonra dostluğumuz yıllar boyunca sürdü. Benim, şiirlerimi sanatımı beğenirdi... Hakkımda övücü yazılar yazmıştır. Bu yazıların ikisini Asım Bezirci bularak yayınladı. Sanırım iki tane daha olacaktı.

- Siz de var mı bu yazılar?

- Hayır, o zamanki gazetelerde kaldı, kitaplığa gidip, koleksiyonları tarayarak bulmak gerek...

- Daha sonra?

- Nâzım'la görüşmemiz, onun "Resimli Ay"dan ayrılarak, gazetecilik ve filmcilik işleriyle uğraştığı bütün bir 1933-1938 dönemini kapsar... 1938 Harbokulu olayından sonra bir daha onu görmedim.

- Hiç mi?

- 1950'den sonra bir kez gördüm. Genel afla birlikte mapusaneden çıkmıştı. Ama dışarda rahat değildi, tedirgindi. Çeşitli tehlike ve tehditlerle yüzyüzeydi. Sanırım 1951 yılıydı. Onu Karaköy iskelesinde gördüm. Kadıköy'e geçmek üzere Vapura biniyordu. Arkasında iki tane benim de çok iyi tanıdığım sivil polis vardı. Onu izliyorlardı. Nâzım da izlendiğinin farkında ve tedirgindi. "Hey, Nâzım, gel, ben İl. mevkideyim, diye bağırdım." "Gelirim, gelirim" dedi. Ve gelmedi. Bu onu son görüşüm oldu.

- Mapusluğu sırasında mektuplaşmadınız mı?

- Hayır, yazışmadık... Hatta ziyaretine bile gitmedim, gidemedim.

- Nedenini sorabilir miyim?

- ... Bunu anlatmak, açıklamak zor... Mahzurlu buluyorduk. O da, ben de...

İlhamî Hocanın gözleri, kahvenin dumanlı havasında uzaklara dalıp gitti... Belli ki, eski günleri anımsıyor, o güzelim günleri belleğinde yeniden yaşıyordu. Teşekkür ederek izin alıp, yanından ayrıldık. Cebimizde kendi elyazısıyla bize armağan ettiği şiiri, dizeleri aklımızda: "En güzel şarkımı söylemek için / Bir çiçek var, adını bilmiyorum / Bir dağ başında / Bir keçi yolunda / Dağını bilmiyorum, yolunu bilmiyorum..."

EPİLOG: "Bilmiyorum..."

Kırk yılı aşan edebiyat ve yazı yaşamımda kendilerini tanımakla gönendiğim, sevinç duyduğum edebiyat adamlarının her birinden birşeyler aldım. Aldıklarım, ilerki yıllarda bana mesleğimde değerli birer yol gösterici oldular. Tozlu dosyalarım arasında onlardan artakalan: fotograf, elyazısı, not, anı, şiir ve çeşitli belgeler "Yalnızlıklar Kalemin" çiçekleridirler. İşte Günay Akarsu'nun tavsiyeleri, İşte Dinamo'nun elyazmaları, işte Bezirci'nin, Hasan Hüseyin'in mektupları... Yaşamımın bu son döneminde, dıştan bakıldığında kasvetli ama içine girildiğinde (girilmesi bilindiği zaman) tozlu kitapların ve dosyaların arasında gizli anıların ışıldadığı bu odada, çalışma odamda çok mutluyum. Onlar bu mutluluğumu biliyorlar mı, bilmiyorum...

Bülbüllerin öttüğü yerde mi
Çobanların güttüğü yerde mi
Yalanların bittiği yerde mi
Bilmiyorum.

Aydınlanma mücadelesinde yoğun bir bilgi birikimi için İNSANCIL Ciltleri

İnsanı tektipleştiren... bilinci dumura uğratan baskıcı kültüre karşı... Kıvılcımlı düşüncelerle, kökten eleştirileriyle, insana yaratıcı gücünü anımsatan, İNSANCIL ciltleri...

Tamamı 8 cilt

(Birinci cilt tükenmiştir.)

Cilt fiyatı: 9.000.000 TL.

İNSANCIL adresinden temin edebilirsiniz.

GENİŞ ÇAPLI RUHİ HASAR

Acıdır balkonda sallanan ip
Çok ölümdür Erdal
Bir ayaklanma nedeni olabilir
İpini koparan rüzgar

Muhalif türküler gibi gizliyoruz kamçılarımızı
Ölmüş çocukluğunu düşürüyor bir kadın
Kahvaltı masasına bırakıyor sancılarını
Geniş çaplı ruhi hasar

Pullarını dökerse balıklar
Yakamozsuz kalır deniz, yakamozsuz
Ah... gözlerimizle yüreğimiz arasındaki uçurum
Ah... taş baskı bir resim suskunluğumuz

Bahar koşarak gelecekmiş şehre
Torbasında böğürtlenler geçen yazdan
Çok uluslu marştan doğacakmış en yalın ses
Çalılar parçalamayacakmış ellerimizi

Hüzün ve kan
Hüzün ve kan

Çiçekler çürümeye bırakılmaya görsün
Çürük kokar nefesimiz inan

Aslında dönecek her şey
İç güdülerimizle ve hiç utanmadan
Bütün çarmıhlar çökecek
Yaslandığımız için ateşe

Ah... devinim ve hayat
Ah... devinim ve hayat
Budha heykeli gibi donuk ve
Binlerce yıldır hareketli yaşamak

Özlüyorum ölü arkadaşlarımı
Ölüm ve öpücük kalıyor sadece
Bakıyorum da hayata
Savaş değil barış yoruyor kalbimizi

Haydi, kalbinin horozunu kaldır
Gez göz gül kokan yüz
Hiç bir karanfil sekmedi
Bir aşkın alnında

Büküle büküle bu ülke
Varır birgün kayısı aylarına
Bir ırmak gibi bularak yönünü
Kovalasan da gitmez Temmuz

Ruhsallığı vardır tüm cinayetlerin ve nesnelerin
İçimizi acıtır.
Kendi kendine sallanan boş salıncakta

İdris ATMACA

ULU ÇINARIMIZDA FARKLI BİR DAL, FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA

Şair ağabeylerim, Muammer Hacıoğlu, Ayhan Kırdar'la birlikte 972'nin bir yaz akşamı yürüyoruz. Bulutlu başlarımız. Beyoğlu Ağa camiin ucunda tatlıcının (Lale mi) önünde: Muammer abi "beyler Dağlarca geliyor, Dağlarca'nın karşısında nasılız" diyerek ellerini önünde birleştirdi. Kırdar da, önce ben yapmadım, yanıbaşımıza geldiğinde ben de öyle durdum. Şiir çınarımızın bu engeç dalı, yaprağı, sesi, yeli, rengi masmavi sevgi bakışlı ustamızı ilk görüşümdü. Duruşu, konuşması, yürüyüşü, yüzündeki belli belirsiz gülüşüyle koca Dağlarca, onsekizinde bi oğulcuğun karşısındaydı. O geceyi hiç unutmadım. Feriköy'deki kardeşlerime de anlattım. Sokağın başından göründüğümde, üç-dört arkadaş tek sıra olur, 'beyler Dağlarca'nın karşısında nasılız' derlerdi, gülerdik. Ta 976'da Şakir'i o güzeller güzelini yitirince gönlümüzün baharını karalar bastı.

Onceden Cumhuriyet Dergi'de yayınlanan -18 Mayıs 1995- yazımdaki gibi ustamızın şiirle, yaşamla birebir örtüşen önemli, minik ayrıntılarla bir yolculuğa çıkalım mı, haydi öyleyse.

29 Nisan 92 telefonda: İnsan gerçek duyguları şiirleştiremez, o tanrısal bi şeydir, yaşanır.

8 Mayıs 92: İnsan görmediğinden korkar, gördüğünden değil.

15 Mayıs 92 yüzyüze: İnsancıl Yayınlarında çıkan Ekmek arası Umut'un 57. sayfasında, Yol Ayrımında adlı şiirin son üçlüğündeki,

"kiminizin
sarhoşluğu amma berbattı
ayrıldık.

biçimindeki dizelerin, son dizesinin hatalı olduğunu 'ayrıldık' olacağını söyledi, yalnızca o görmüştü.

10 Kasım 92 telefonda: Atatürk'ün ölüm yıldönümü için, Cumhuriyet'in baş sayfasında yayınlanan -telefonda yazdırmış- "Mustafa Kemal'in Bizde Yaşadığı" adlı şiirini beğenip beğenmediğimi sordu, hatalı deyince, başladı sıralamaya:

a) Şiirin adı: Mustafa Kemal'in Bize Yaşadığı olacaktı.

b) Avuçların dolar altın başaklarla

"Tarlasını dikse kim" deki ikinci dizenin ikinci sözcüğü 'sürse' olacaktı.

23 Nisan 93 Telefonda: Kızının sesi sevgi dolu ne güzel. 'Ben oğlumla ilgili bişeyler anlatınca da' çocuklara iyilik yapılmaz, eğitilir. 19 Eylül 93 Moda Çay bahçesi (Dağlarca'nın önerisiyle sevgili hocamız Vedat Günyol'la hep beraber rakılar onlan, yemekteyiz.) Ağaçların gölgesinin üzerimize yağdığı bi güzel eylül öğle vakti, onlar anlatıyor, ben dinliyorum. Gözlerimizde üçümüzün de nemli bir keder, ölülerimizin öyle çekip çekip gitmelerine, anlamsız, hatta kahpece gitmelerine öyle bükük boyunlarımızla, ta birbirlerimizin göz içlerinde ağlamak, müthiş bi ayine başlar gibi ya da içerisinde bi anlamlı yolculuğa çıkar gibi, anılarına kalkan kadehlerimizde gözyaşlarımızın esrarlı büyüsü, içip içip resmen kahroluyoruz. Gölgelerin yüzümüzü şöyle bi gölgelediği, yaprakların el ayalarından süzülen güneşin yüzümüzü bi aydınlattığı, bi ısıttığı eylül, şiirimizin tepeden tırnağa 'hüzün' kestiği Eylül 93 yılı, daha iki ay önce yakılmışız, yanmışız, kemiklerimizde yanan etlerimizin, o hayın kapkara isin kokusu, karışmamış henüz toprağa, gülen yüzleri, apak elleriyle, şairlerimiz, yazarlarımız, gepgenç yavrularımız, saz-söz ustalarımız, hepimizin gül yüzlü yavruları, yanma gel de, onlar için aldığım kıpkırmızı gülden utandım en başta, söyleyin duydunuz mu hiçbir gülün öteki güle düşmanlığını. Buradan şu çıkar: bi ülkede ne zaman insanlar kıran kırana yiğitçe, apaçık, hilesiz, silahsız adam gibi döğüşür, tartışır, kendi insanını yakmaz, bu benden, bu ötekinden, bu Alevi, bu Sunni, Laz, Kürt, Çingene, Rum, Ermeni, Yahudi, Türk gibi kavramlardan uzak durur bütün yurttaşlarına aynı yakınlıkta, uzaklıkta durur o ülke yurttaşına yaraşır ülkedir. Bana sorduklarında, yıllar yılı inadına, Çingeneyim, Kürdüm Ermeniyim, Aleviyim dedim, inadına Türküm demedim, varın düşünün gayrısını. Ben bu yazıyı şimdi yazarken uzaklardan martı çığlıkları ulaşıyor İnsancıl'ın o insan kokan, adam kokan, tepeden ta tırnağa inanç-iman kokan küçük odasına. Mutlaka günü geldiğinde kırılan dallarımızda yemyeşil dalların, yaprakların nur yüzlü bebelerin, çocukların, şöyle salına salına ta omuzları göğe değecekmişcesine, içlerinde yaman bi sevda türküsüyle, yaman ıslıklarla bizimle, koca yolculuklarda, yoldaş olacaklarını da biliyorum.

Vedat hoca anlattı. Halide Edip hanım hasta yatağından, ona: "Şu çekmecenin falanca rafında bi kutu var verir misin" der. Vedat hoca kutuyu üç metrelik uzaklıktan getirirken, kapağını açar. Halide hanım hışımla eline vurur, üstelik azarlar da. Kutudaki Adnan beyin dolmakalemidir. Vedat hocamıza vereceği armağanıdır, Halide Edip hanımın. Göz göze geldik Dağlarcayla, ben hemen anlamıştım o gülümsüyordu, ikinci kadehi güzel ölülerimize kaldırdık.

SANATSAL BÜTÜNLÜK İÇİNDE AYRILIKLAR

Server ACİM

Sanat kavramı çok geniş bir yelpazeyi içinde barındıran sonsuz bir yolculuktur. Sanatçı (artist) sonu olmayan bir okyanusta yol alan bir geminin dümeninde rotasını takip etmeye çalışan bir kaptan gibidir. Zaman zaman fırtınalarla boğuşur, bazen de son derece dingin bir sabah esintisinde çayını yudumlar. Bazen de "hava patlayacak mı yoksa güneş mi açacak" gibi sorunsallarla boğuşurken bulur kendini. Mürettebatıyla bazen kavga eder, bazen onlara acır, bazen de iki arada bir derede kalır.

Sanatın hangi dalıyla uğraşırsanız uğraşın çok zor bir maceranın içinde olduğunuz kesindir. Uzun bir yoldan gelen yolcu gibi yıllarca sanatınızda bir yerlere gelmeye çalışırsınız, haksızlıklara uğrarsınız yine de "sanat-sanat" diye çırpınır dururusunuz. Sonra da sağınıza solunuza şöyle bir baktığınızda gördüğünüz tablo içler acısıdır. İğneyle kazdığınız kuyuları insanların buldozerlerle yıkmaya çalıştığını farkedersiniz. İşte tam bu noktada bir karar vermek zorunda hissedersiniz kendinizi. Ya yıllardır yapabildiğiniz tek işten vazgeçmelisiniz, ya da buldozerlere karşı iğneyle mücadele etmeye devam etmelisiniz. Derin bir şiddet ve öfkeyle iğnenizi kınından çıkarıp buldozerlere savaş açarsınız. Size "deli" derler, aldırmazsınız; "kolay para kazanmak varken bu adam herhalde kafayı yedi" diyenlere aldırmadan iğnenizle saldırırsınız.

Sanatın insanı sıradanlıkdan çıkarıp ona ait herşeyi kutsayan bir yanı vardır. Sanat insanı anlatmalıdır. İnsana ait olan herşeyi; tüm duygularını hatta düşüncelerini. Gerçek sanatçı biraz dağınıktır. Ama çok da disiplinlidir. Bu öyle bir olgudur ki, size dağınık gibi gözüken sanatçı o dağınıklık içinde bir düzen oluşturmuştur. Bunu "Dağınıklığın düzenliliği" olarak adlandırıyorum. Bilinen anlamda çok düzenli değildir. Çalışma odasında herşey dağınık durur ancak "O" herşeyin yerini çok iyi bilir. Odasını toplamaya kalkışırsanız ona en büyük kötülüğü yapmış olursunuz. Çalışma düzenini kendi kafasında oluşturmuştur. Hiç bir şey gözünden kaçmaz. Çok dikkatlidir, çünkü sanat dikkatli olmayı gerektirir.

Buraya kadar herşey çok güzel tınlamaktadır. Ancak ülkemizde "Sanat" ne alemdedir? Buna cevap aramak için sempozyumlar düzenlense de hiçbir yere varılmıyacaktır. Sanatın hem kişisel hem de genel bir yönü vardır. Her sanatçı sanata kendi penceresinden bakar. Bu yüzden bu adamları bir kongre salonuna topalayacaksanız önce bu etkinlikte kullanacağınız malzemenin çok sağlam olması gerekir. Kafada kolay patlamayan iskemleler bulmalısınız. Daha sonra sinirleri sağlam bir kongre düzenleyicisi bulmalısınız. İskemlelerin mukavemet gücünü önceden denemesine fırsat tanımalısınız. Tanımasanız da deneyecektir zaten.

Bugüne kadar okuyucularıma defelarca sözünü etmişimdir. Ülkemizde sanat kelimesinin dibi delindi. Bu sözcük medyanın tüm birimlerinde çalışan köşe yazarı, televizyon program yapımcıları ve sunucuları gibi kişiler tarafından gerçek anlamının çok altına çekilerek kullanılmaya başlanınca İbrahim Tatlıses, İbrahim Erkal, Mahsun Kırmızıgül ve buradan yola çıkarak aklınıza gelen her departmanda çalışan tüm şarkıcılar, türkücüler birdenbire "sanatçı" oluverdiler. Onlara "sanatçı" sıfatını medya yakıştırdı. Adamlar durduk yerde aniden "sanatçı" oluverdiler. İşin kötüsü buna kendileri de inanmaya başladı. Bir süre sonra kendileriyle yapılan söyleşilerde "benim gibi bir sanatçı'nın....."gibi laflar etmeye başlamışlardı.

Sanata ve sanatçıya destek vermekten herkes söz eder de, sanatçıya ama gerçek sanatçıya kimse destek vermez. GERÇEK SANATÇI kimdir? Buna karşın sahte sanatçı gibi bir sıfat bulmak lazım gelir. Aradaki fark nerededir? Bana göre gerçek sanatçı işi üzerinde yıllardır bitmek tükenmek bilmeyen bir çaba ve sabırla çalışan kişidir. Uzun süren müzik eğitimini tamamlayıp, kendi işi üzerinde yeni eserler üretmeye çalışan, yeni araştırmalar yapan kişilerden biri olarak içimde çok büyük bir dert taşımaktayım.

Ülkemizde olağanüstü boyutlara ulaşmış olan bir gelir dengesizliğinin önemine dikkat çekmek isterim. Ben yaptığım her işte evrensel çizgiyi arayan bir kişiyim. Ulusal motifleri zaman ve yeri geldikçe evrensel bir müzik dili içinde kullanmaya çalışırım. Ancaka gelgelelim bu kimsenin umurunda değil. Çünkü ben arabesk, fantezi gibi müzikler bestelemediğim sürece bu ülkede çok büyük paralar kazanmayı beklememeliyim. İşte bu gerçek beni korkunç derecede öfkelendiriyor.

Avrupa topluluğuna girmeyi istiyoruz. Soruyorum. Bunu hakediyor muyuz? Hayır. Öyle bir otoban düşünün ki, yolun sağında lüks villalar, yolun

solunda gecekondular olsun. Böylesi bir manzara hangi Avrupa ülkesinde vardır acaba? Almanya'da otobanda yolculuk ederken yolun iki yanının yüksek paravanlarla kaplı olduğunu gördüm. Sebebi ise şuymuş: Adamlar yolun iki yanında yer alan evlere araba gürültüsü gitmesin diye bu paravanları çekmişler. 1985 yılından bir başka Almanya anısını iletmeme izin verin. Otobüs durağında beklerken birşey dikkatimi çekmişti. Bugün bizim duraklarımızda da gerçeğe hiç uymayan otobüs tarifesi vardır. Orada da vardı. Durağa gittiğimde saat 09.05 idi. Tarifede saat 09.10'da otobüsün geleceği yazıyordu ve otobüs tam olarak saat 09.10'da durağa geldi. Ne geç, ne erken. Tam zamanında.

Avrupa'nın hangi ülkesinde üniversiteden aldığınız maaş sizin sadece ev kiranızı ve faturalarınızı ödemeye yetmektedir?

Avrupa'nın hangi ülkesinde bir besteci olarak bu kadar maddi zorluk çekebilirsiniz?

Yazdığınız bir eseri Avrupa'nın hangi ülkesinde çaldırmakta bu kadar zorlanırsınız?

Avrupa'nın hangi ülkesinde yazdığınız ve seslendirilen bir eseri bir Televizyon kanalı sizin izniniz olmadan bir haberin fonunda kullanır?

Avrupa'nın hangi ülkesinde siz bir film stüdyosunda müzik çalgınızla bir çalışma yaparken bir komi sizi görüp sanki uzaylı görmüş gibi "aaaa, Müzük" deyiverir?

Avrupa'nın hangi ülkesinde bir besteci olarak dinlemeniz gereken bu kadar çok eser varken, siz paranız yetmediği için alamazsınız?

Bir film ve tiyatro müziği bestecisi olarak analiz etmek amacıyla Home Video ve DVD gibi iyi bir sistem içinde filmler seyretmek isteyip de böyle bir sisteme en az ikibuçuk milyar gibi bir para gerektiği halde gücünüz yetmediği hangi Avrupa ülkesinde bunu alamazsınız? Bu sistemleri edinmek sadece işadamlarının mı hakkıdır?

Siz kalitenizi kormaya çalışmanın ve bundan ödün vermemeninç cezalandırıldığı başka bir Avrupa ülkesi gördünüz mü? Sizin bilginizin binde birine bile sahip olmayan kişilerin sizin kazandığınızın bin mislini kazandığı bir sistemde daha ne kadar yaşayabilir ve buna daha ne kadar dayanabilirsiniz? Bu gerçeklerden yakındığınız da da "eee, n'apalım burası Türkiye, şartlar bu" derler. "Şartlar buysa bende limon satarım daha iyi" mi diyeceksiniz. Tek yapabileceğiniz, idealleriniz e sarılmaktır. İdealler karın doyurmaz belki ama hiç olmazsa sizi biraz daha yaşatır.

Gerçek sanatçı mütevazidir. Sevecendir. Duyarlıdır, duygusaldır. Adamın çektiği maddi sıkıntıları hiç kimselere açmaması ve bunu sineye çekmesi, onu daha da hoşgörülü yapar. Yapılan iyi şeyyer daima birgün karşılığını bulur. Sıkıntılı günler biter. Daha iyi günler elbet gelir. Moralimiz yüksek olsun bari.

Yeni Müzik-Eski Müzik

Sanatın tüm kollarında bir süredir var olan eski-yeni tartışması üzerine birkaç söz söylemek isterim. Edebiyatta da yeni roman, yeni hikaye..... gibilerinden bazı akımların var olduğunu tahmin ediyorum. Müzikte de bitirmekte olduğumuz yüzyılımızın son çeyreğinde bir Yeni Müzik akımı gelişmiştir. Bu akıma katılan kişiler müzikteki arayışlarını bu akıma yamamışlardır. Aslında bu kişiler müzikte varmak istedikleri noktayı belirleyemedikleri ve bilemedikleri için böyle bir akımı ortaya ihtiyacı duymuşlardır. Çıkış noktaları şudur: "Ne kadar anlaşılması zor müzikler yazarsanız o kadar üst düzey besteci olursunuz" Bu anlayış sanırım sanatın diğer kolları olan edebiyat, resim, heykel de de aynı şekilde sürmektedir. Başlıca kural anlaması, okuması, dinlemesi zor eserler üretmektir. Böyle eserler, sizi daha da yukarı çeker!

Bu anlayış yaptıkları işte bir bok olamamış adamların sığındıkları bir limandır.

Benzer bir şekilde İkinci Cumhuriyetçilik de oldukça saçma bir anlayıştır. Sorarım size: Birinci Cumhuriyet (Cumhuriyet'in bizzat kendisi) o kadar eskidi mi? de ikincisine ihtiyaç duyuyorsunuz? Siz Cumhuriyetçilik kavramının gerçek anlamını bilseniz, onu numaralandırmanın ne kadar saçma olduğunu kavrarsınız. Onun varlığını sürdürmesi için elinizden geleni ardınıza koymayacağınız yerde ne saçmalıklarla uğraşıyor sunuz? Bu kavramlar bir ayakkabı veya gömlek gibi bir mal mıdırlar ki, siz bunları yeni-eski, birinci-ikinci diye tasnif etmeye kalkıyorsunuz?

Herkesin bilmesini istediğim bir konu var.

Benim kendilerine Yeni Müzikçiler kategorisine sokan kişilerle hiç bir ilgim yoktur, olamaz da. Çünkü ben müziği, müzikte iyi ve doğru eserler vermek, çağdaş uygarlık seviyesini literatürümüze eserler bırakarak yükseltmek ülküsünü kendisine erek edinmiş bir insanım. Hiçbir müzik akımının peşinden sürüklenecek kadar salak değilim.

Konser düzenleyicilerine sesleniyorum!

Beni **Çağdaş Müzik Festivalleri, Yeni Müzik Konserleri** gibi etkinliklerinize dahil etmeyiniz. Ben sizin bildiğiniz bestecilerden değilim.

İNSANCIL
OKURU
KIPIRDA!

Ekrem ATAER

"BİZE NE OLDUĞU" BELLİDİR

Geçenlerde malum gazetelerden biri, her bir harfi parmak boyu, kocaman bir manşet atmış. **"Bize ne oluyor"** diye. Alıştığımız üzre bu tip çarpıcı ve heyecanlandırıcı manşetler ya savaş çığırtkanlığı yapıldığı zaman, ya da milli takım "düşman" takımlardan birini yendiği zaman atılır. Ortada kan, hırs, kin, nefret ve didişme olmadan bu tip manşetlere pek alışık değiliz. Yavaş yavaş göz gezdirdiğimizde bu manşetin niye atıldığını anladık. Efendim memlekette Ciguli diye bir zat zuhur etmiş, millete işini gücünü bırakmış bu adamı niye dinlermişmiş... Biz kültür anlamında bu durumlara düşecek miymişiz. Bu ülkede kimin sanatçı, neyin de sanat olduğu belli değilmiş. Bizi bu durumlara kimler düşürmüş, kısacası bize ne oluyormuş.

Bu Ciguli kardeşimiz veya firması kimin "tavuğuna kış" dedi bilinmez ama, bu "sorumlu gazetecilik" örneği karşısında heyecanlanmamak elde değil. Televizyon kanalları ile gazetelerin aynı halk deyişi gelir "Tablalar başındakini satıyor"

80'li yıllardan sonra bilinçli ve kredilendirilerek içi boşaltılan kültür ve sanat düzlemimiz, bu günlere kendiliğinden gelmedi. Şimdi bu haberi hazırlayan gazeteden küçük bir araştırma daha bekliyoruz. Yarından tezi yok gitsinler kendi arşivlerine ve bağlı bulundukları medya gruplarının arşivlerine. Araştırsınlar bakalım, seviyesizliği, zevksizliği, kepazeliği bu memlekete kimler alıştırmış. Kimler "Ballı lokma tatlıların, Kıl oldum abileri, Kız hepsi senin mileri" ve daha bir çoğunu baştacı etmiş. Kimler bunların pazarlarını sayfalarında ve ekranlarında hazırlamış. Kimler işte yılın sanatçısı, hem de sizin seçtikleriniz diye bir sürü ne idüğü belirsiz ismi gündemimize sokmaya çalışmış. Bir taraftan devlet, arabeskin acılısına karşı acısızını bakanlık mutfağında hazırlatırken, kimler bu işin pazarlanmasını üstlenmiş. Kimler etek seviyesini yukarı çıkarttı diye manşet edilmiş. Hangi köşe yazarları, köşelerini ayırmışlar bu yoz ve anlaşılmaz kültüre. Kimler "ikinci sanat güneşi" diye gündemimize yeni yeni isimleri sokmuş. İşte bütün bu soruların yanıtları, yine o gazetelerin arşivlerinde. Bu gün Türkiye'de kaç gazetenin kültür sanat sayfası, magazinden arındırılmıştır. Kaç gazetenin sanata ayırdığı sütun sayısı, futbolcu transfer haberlerinden daha yoğundur. Her türlü olumsuzluğun yanıtını "dış güçlerde" ve "içimizdeki ajanlarda" arama geleneğimiz bu seferde Ciguli diye bir adamda patladı.

İşin açıkcası ben de merak ettim ve alıp dinledim neyin nesidir diye... Kimse kusura bakmasın bu adam sizin pazarladıklarınız kadar de-tone değil ve elindeki enstrumanını da gayet iyi çalıyor. Tabii derdimiz o veya bu adam değil, adam gibi görünüp adam olmadığı tescilli anlayış...

Unutmadan aynı haberde bir cevher daha yumurtlanmış. Ekonomik darboğaz ve sosyal sıkıntılar sanatsal üretimlerin kalitesini düşürüyormuş.

Anadolu tarihi birçok sıkıntı ve darboğazla dolu ve bu dönemlere ait üretimlere baktığınızda ne böyle bir rezillikle karşılaşırsınız ne de bu kadar kimliksizlikle. Bu ülkenin sıkıntılı dönemlerine ait üretimlerini merak ediyorsanız, Ruhi SU'nun sesinden Çanakkale Türküsü'nü dinleyin.

Şimdi bu manşeti atan medya mantığına sormak istiyoruz: Bize olan oldu da "SİZE NE OLUYOR".. İmana mı geldiniz, hafıza kaybı mı başladı. Bu işin adı pişkinlikse, bu kadarına da pes (!) doğrusu...

AH O GÜVERCİNLER

Behzat AY

Yazar Behzat Ay, İnsancıl'a gönderdiği öyküsünün yayını ne yazık ki göremedi. Behzat Ay'ın öyküsünü yayınlarken bir yazarı yitirmenin üzüntüsünü bir kez daha duyumsuyoruz.

Altı yaşındaydım. Köyümüz karla kaplıydı. Mahallemizden iki kilometre uzakta olan ilkokula gitmeden önce abilerim ve mahallenin öbür okullu çocukları ellerinde kıl tuzaklarla bizim güneye bakan bahçemize giderler, birer gömütlük alanı kadar yerin karını küreklerle kürürler, açtıkları yerlere biraz mısır ve buğday taneleri serpiştirirler, tuzaklarını kurarlar ve okullarına giderlerdi.

Aç kalan evcil olmayan güvercinler, hemen bu yerlere üşüşürlerdi, yiyecek aramak için. Serpiştirilmiş buğday ve mısır tanelerini yerlerken, ayrımsayamayarak kıl tuzaklara boyunlarından yakalanırlardı. Çırpınırlardı kurtulmak için, ama kıl tuzakların boyunlarını sıkmasından ötürü de kurtulamazlardı.

İkindi üzeri ilkokuldan dönen öğrenciler, ellerindeki çakılarla, kurdukları tuzaklara koşuşurlar, yakalanan güvercinleri hemen orada boyunlarından keserler, evlerine bir iş yapmanın gururuyla dönerlerdi. Ne anneleri ne de babaları "yapmayın" demezlerdi. Dahası, akşam yemeklerine konacak ya da kızartılacak güvercin etlerinin hazır olmasından ötürü sevinirler, çocuklarını bu işleri sürdürmeleri konusunda yüreklendirirlerdi. Ben, abilerimin boyunlarından kestikleri, göğüsleri, başları kana bulanmış güvercinleri gördükçe derin bir üzüntüye kapılırdım. Güvercinlerin açık kalmış gözlerine bakarak ağlamaklı olurdum. Akşamları yemek yerken tiksinir, güvercin etini yememeye özen gösterirdim. Bana bu yüzden ev halkı "Et yemez" adını takmışlardı.

Gece yatağımda saatlerce uyuyamaz, o zavallı güvercinleri düşünürdüm. Uyuduğumda da düşlerime girerlerdi kıl tuzaklara yakalanıp çırpınan, sonra da boyunlarından kesilen güvercinler. Ağlayarak uyandığım olurdu...

Günlerce duyunç ezinci (vicdan azabı) içinde kıvranırdım. Çözgeler (çareler) düşünürdüm, ne yapıp da bu kıyıcılığa engel olmalıydım?..

Yine bir sabah, lapa lapa kar yağarken, okullu çocuklar, bizim bahçede karı kürüyerek o gömütlük alanı kadar açtıkları yerlere tuzaklarını kurup okullarına gittiler.

Evimizin önünden tuzakların kurulduğu yere bakmaya başladım. Sürüyle güvercinler uçuşup geldiler ve karı kürünmüş yere kondular. Özenle bakmaya başladım... Hemen birkaç dakika sonra, tuzaklara yakalanan güvercinlerin çırpınışlarını gördüm. Üzüntümden çıldıracak gibiydim. Bu çırpınan güvercinler, ikindi üzeri boyunlarından kesileceklerdi...

Ben evin önünde çırpınan güvercinlere bakarken, annemle ablam, "sobayı yaktık, üşüme, biz değirmene bulgur yapmaya gidiyoruz" deyip gittiler. Onlar gider gitmez usuma güvercinleri kurtarmak geldi. Hemen çarığımı giydim. Elime de bir çakı alıp, karda izimi belli etmemeye çalışarak koştum.

Onlarca güvercin boyunlarından yakalanmışlardı. Çakıyla boyunlarını sıkan kılları keserek tümünü kurtardım. Uçup gittiler...

Düşünmeye başladım. Okullu çocuklar yarın yine bu kıl tuzaklarını kurup başka güvercinlere kıyacaklardı... Birden bunun çözgesini (çaresini) buldum: Bu tuzakları yok etmeliyim! Tuzakları ivedi ivedi topladım ve elime alıp eve geldim. Bütün kıl tuzakları odun sobasının içine attım...

Kıl tuzaklar yanarken keskin bir koku çıkarıyordu. Annem ve ablam gelmeden önce hem bu kokunun tükenmesi hem de tuzakların tamamiyle yanıp kül olması için sobaya odun doldurdum...

Sonsuz bir sevinç içindeydim. Güvercinleri kurtarmanın sevincindeydim. En önemlisi de kıl tuzakları yok etmenin kıvancındaydım...

Okula henüz başlamamış da olsam, abilerimin kitaplarına bakarak okumayı az da olsa öğrenmiş bulunuyordum. Bir de sarı yapraklı çizgisiz defterim vardı. Sobanın önüne oturdum, resimler yapmaya başladım. Onlarca güvercin resmi

yaptım. Sonra yaptığım resimlere bakmaya başladım. Edemedim, uçmakmakta olan güvercin resimleri de yaptım... Kurtardığım güvercinlerin resimleriydi bunlar...

Annemle ablam geldiler. Annem, "ev ne kadar sıcak olmuş" diye söylendi. Ablam da, "benim uslu kardeşim, uslu uslu oturmuş ısınıyor" diyerek saçlarıma okşadı. Yaptığım resimlere baktı. Güldü ve, "ne kadar da güzel yapmışsın karaoğlan" dedi...

İkindi üzeri evin önüne çıktım. Ölgün ikindi güneşi altında güneşlenmeye başladım. Bir de baktım, okullu çocuklar, kıl tuzakları kurdukları yere koşuyorlardı karda düşe kalka...

Oraya vardıklarında bağrışmaya başladılar: "Tuzakları da almışlar!.. Eşşekoğlu eşekler!" diyorlardı. Dahası ağıza alınmayacak sövgüler yağdırıyorlardı. Biri, "Güvercinleri almışlar, tuzakları da çalmışlar!" diye sürekli bağırıyordu. Başka biri, "Bu kışta kıl bulmak da güç, tuzaksız kalacağız!" diye sızlanıyordu...

Sürekli kar yağdığı için, benim ayak izlerim çoktan yok olmuştu. İz de süremediklerinden, kanadı kırılmış kuşlar gibi evlerine dağıldılar...

Abilerim, anneme ve ablama, güvercinlerle birlikte tuzaklarının da çalındığını söylüyorlar ve soruyorlardı: "Oraya gidenleri görmediniz mi?" Annem ve ablam, görmediklerini, bulgur öğütmeye gittiklerini söylüyorlardı. Ben ise hiç ses çıkarmadan, sürekli resim yapıyordum. Güvercin, tavuk, kedi resimleriyle sayfalar doldurdum...

O akşam, etsiz bulgur pilavını doya doya yedim. Gece de en dingin uykumu uyudum...

Şimdi yıllar sonra, pencereden dışarı bakıyor, lapa lapa yağan karı izliyor ve bu güzelim çocukluk anımı anımsıyorum, gülümsiyerek... Ve aradan yıllar geçmesine karşın, "ah o güvercinler!" diye söyleniyorum...

KIRGIN BEKLEYEN

"Belki de bir aşk kurtarır bizi"

1.
Peşine düştükçe uçurum
Uzadıkça kalın gülüştü
Bıraktım

2.
İçim ah içim
Kimsesiz bırakılmış
Eski bir alışkanlık gibi
Kırgın
Aynı hikayeleri dinliyor
Aynı dudaklardan
Eskiyor

Hükmü yok artık düşlemelerin
Ellerim de iş görmez artık
Aynı yere damlayan sularla yıkamaktan
Tanrının üflediği esintide
Sallanan yaprak kavuşmalar
Ortasında durgun okyanusun
Dingin
Bekliyor

3.
Görür görmez tutulur
Denize kadar dökülürdüm peşinden
Usandım

Umut ÇETİN

MARTI'YA MEKTUPLAR

Vedat YAZICI

Sevgili Martı, .

Sevgili Gökçemartı'dan sana mektup yazan şair Ahmet Uysal, Ören'den telefon etti. O gün Cumhuriyet'in muhabiriyle Gökçemartıların ülkesi Kaz Dağı'na çıkmışlar; Homeros'un Troya savaşlarını yorumladığı büyük kayanın üzerinde fotoğrafını çekmişler. Sesinin incelikli tınısı, Yunus Nadi Şiir Ödülü'nü aldığını duyuruyordu sevgili şairin. Sevincini paylaştığı birkaç dostu arasındaki yerim için, şair dostun güzel ödülü için yürekten bir çığlık da benden.

"Sonunda İstanbul gelenekten gelen şiiri kabul etti." diyordu Ahmet Uysal. İstanbul yazın dükalığının seçici kurulu Anadolu kökenli soy bir şairin emeğini ödüllendiriyordu. İyi şiir, kökeni nerede olursa olsun şiirden anlayanlara sonunda kendini kabul ettirecektir. Ancak yazın savaşımında Anadolu'nun işinin hiç de kolay olmadığını hemen belirtmeli. Oysa iletişim araçlarının rüzgarını arkasına alan İstanbul çevresinin çiçeği burnunda genç şairi altyapısız şiiriyle (Afşar Timuçin'in vurgusuyla "aptalları hayran bırakan boş edebiyat") birdenbire öne çıkarılabiliyor.

Ahmet Uysal birden ortaya çıkmadı; yılların emeğini, Anadolu sanat birikimini dağarında, "ağırca taşı göğsünde" taşıyarak bugünlere geldi. Geçen yıl aldığı Ceyhun Atuf Kansu Ödülü hak ettiği yerdeki durumunu belirlemişti. O günlerde yaptığımız bir söyleşide Anadolu şairleri için şunları söylemişti: "Anadolu'da iyi şairler, iyi yazarlar var. Türkiye'de yapılan edebiyat İstanbul'dan ibaret değil. Bence şiirin kalbi İstanbul'da değil, Anadolu'da yatıyor. Homeros'u, Karacaoğlan'ı, Yunus Emre'yi yetiştiren topraklarda iyi şairlerin de yetişmesi çok doğal. İstanbul, Anadolu ayrımı yapmak istemem ama o tavır İstanbul edebiyatçılarının tavrı; bizi taşrada görmek..." Yine bu söyleşinin bir yerinde sözü İstanbul'a getirerek "Diyarbakır'daki Hicri İzgören'i nasıl görmezler." demişti. (İzler Silinmeden, Vedat Yazıcı, Ürün Yayınları, s. 110-111) İstanbul göremedi ama neyse ki Ankara gerekeni yaptı; Hicri İzgören'i gördü; ona Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülü'nü verdi bu yıl.

Sevgili Martı, lirizmin incelikli şairi Ahmet Uysal'dan bir şiire ne dersin?

"Sana hangi şehrin
Gecesini getirsem

Bir adım ötesine
İzin vermeyen sokaklar görürsün

Bir çocuk eli incecik
değse eline ağlarsın

Kar tutar saçlarını
Kadınların, dokunamazsın

Ne rüzgara sular değer
Ne insana insan karışır orada"
(Uzak Yazlarda, Düşlem Şiir, s. 18)

Anadolu'nun bir başka şiir çınarı da İzmit'ta yaşıyor sevgili Martı; uçtuysan oralardan mutlaka Ruşen Hakkı Sokağı'na şairin düşürdüğü dizeleri okumuşsundur.

Bir şiir ustası, bir yazın emekçisi, gazetesindeki köşesiyle yazın dünyasının bir değerbilirlik anıtı: Ruşen Hakkı. Hangi şair, hangi yazar ona bir kitabını göndermiş de kitap dikkatle okunup gazetedeki köşesinde değerlendirilmemiştir? Olası mı?

Bu çalışkanlık, bu değerbilirlik özsuyunu Anadolu ekin/sanat toprağının derinliklerinden aldığı için yücelmiyor mu?

"Elini Hünerle Kuşlara Yelek Giydir"; Ruşen Hakkı'nın son şiir kitabı (8). İmzalayıp yollamış, sağ olsun. 1993 yılı sonrasında yazdığı şiirler var bu kitapta. Doğa sevgisi ağır basmaktadır onun şiirinde. Örneğin, o çirkin, sevimsiz yampiri yaratık yengeci bile ada ülkesinin bayrağına arma seçecek kadar cana yakın bulur.

"Hüznün Dalgın Kuşları"nı 68'den beri belleğimde imgelerin en güzeli olarak taşır, kanatlandırır, çoğaltır; bu imgeyle beslenirim.

Yaşadığı kent "İzmit" şiirini birlikte okuyarak veriminin bol olması dileğiyle bir çığlık gönderelim mi sevgili Ruşen Hakkı'ya?

"Yanıtı yok biliyorum
ama gene de sormalıyım
dünyada kaç kent vardır
içinden tren geçen

çığlıklarını küpeler gibi takan
dallarına ulu çınarların"

18 Haziran günü Ankara Dostları Ahlatlılar Derneği'nde toplandı. Çıkarılacak dergiyi konuşacaktık ama beklenmedik konuğumuz Edebi-

KOKLAMAK İSTEYENE...

Büyük bir hırsla geldim kentinize
yeniden yıkıp yapmak için

Pazularım öyle güçlüydüki
Yıkmıştım tanrıyı
Nereden baksam... görürdüm
Başlıyanı ve sonsuz olanı

Çocuktum... duygularımın hayvanı
Açtım... insana, emeğe, aşka
Kim el uzatdıysa bana
Semer vurdum sırtıma

Umutluyum, yitirsemde hısımı
Bileyleyebilir insan kendi kendini

Terketsemde kentinizi
Karanlık bir çiçeğim ben
Bir çiçek

Koklamak isteyene

İsmet ALICI

yatçılar Derneği'nin eski başkanlarından şair, yazar, doktor Mustafa Şerif Onaran'ın katılıp söze girmesiyle gündem ister istemez Edebiyatçılar Derneği'nin 26 Haziran'daki genel kurul toplantısı, yeni yönetim kurulunun oluşturulması konusuna yönlendi. Onaran Edebiyatçılar Derneği'nin başkanlığı için Muzaffer İlhan Erdost adını öne getirdi. Kendisiyle konuşmuş, olurunu almıştı. Ancak, yayıncı, usta yazar, özgürlük ve demokrasi savaşımcısı Erdost'un bugünkü hukuksal durumu tartışıldı.

Edebiyatçılar Derneği bir buçuk saatimizi aldı. Bu süreyi daha çok sevgili Onaran doldurdu. Ankara Dostları da Edebiyatçılar Derneği'nin olumsuzluklarla, kırıklıklarla yüklü 7 yıllık geçmişini deştiler. Hatta şair Sabahattin Yalkın biraz daha ileri giderek, kinayeli konuştu: "Bizi neyi tartışıyoruz arkadaşlar, Edebiyatçılar Derneği ölmüştür." dedi.

Toplantının sonunda Ankara Dostları, gündemindeki dergi çıkarma konusunu ele alabildi. Önceki toplantıda çıkarılmasına karar verilen Ankara Dostları'nın etkinliklerini yansıtacak derginin sahipliğini Metin Turan üstlenecek. Derginin biçim, içerik düzeni, Metin Turan, Ahmet Özer ve bana bırakıldı. Dr. Celal Kılıç, dergi adının "Ankara Dostları" olmasını önerdi.

Araştırmacı yazar, kökten Ankaralı Ali Esat Bozyiğit Ankara Dostları'nın konuğuydu. Eylülde toplanmak üzere dağıldık.

Bugün Edebiyatçılar Derneği'nin genel kurulu toplanıyor. Seçim var. Bakalım dernek ona dirim kazandıracak yöneticilerine kavuşabilecek mi?

Altı yüze yaklaşan azımsanmayacak üye sayısıyla Anadolu'nun yaratıcı sesini örgütleyebilecek Edebiyatçılar Derneği'nin seçilecek yeni yöneticilerine yürekten bir destek çığlığı atalım mı sevgili Martı.

Anadolu yazarları, Anadolu şairleri çığlığını hep yüreklerinde duyumsasın.

Çığlığınla kal.

AMATÖR TİYATRO ŞENLİKLERİNİN ARDINDAN

Mehmet ESATOĞLU

Geçtiğimiz tiyatro sezonu nisan, ayından, haziran başlarına kadar amatör tiyatrolar yoğun bir şenlik dönemi yaşadılar. İstanbul, Ankara, İzmir şenliklerin en çok yoğunlaştığı iller olurken Antalya, Bursa'da da üniversite topluluklarının ağırlıkta olduğu şenlikler gerçekleşti.

İstanbul Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) toplulukları şenliklerde gerek oyun sergileme, gerekse seminer ve tartışmalara katılmak açısından yoğun bir dönem yaşadılar.

10 Haziran'da İstanbul Boğaziçi Üniversitesi'nde bir araya gelen ATÇ toplulukları değişik illerde gerçekleşen şenlikleri kimi yanlarıyla ele alan bir toplantı yaptılar.

Şenlikleri örgütlenme, düzenlenme ve amatörler arası ilişkilere olan katkısı yönleriyle değerlendiren topluluklar, karşılarına çıkan kimi sorunları bir yanda tartışırken öte yandan da bunlara kısa ve uzun vadeli çözüm önerileri aradılar. Amatör tiyatro alanında yapılan şenlikler ATÇ'nin ilk harekete geçtiği günlerden bu yana gündeminde olan bir konu. O günden bu yana konuya ilişkin sayısız tartışmalar ve toplantılar düzenleyen ATÇ, bu alanda belli bir perspektif oluşturmak için çalışmalar yaptı.

Öncelikle işe varolan bakış açısını sorgulayarak başlayan ATÇ, geçen yıllar içindeki somut örnekleri inceleyip tartışarak belli sonuçlara ulaştı.

Bunlardan en önemlilerinden biri olarak 70'li yılların ortasından başlayarak 80 sonrası iyice yaygınlaşan holdinglerin "festival" anlayışını eleştiren ATÇ, amatörlerin 60'lı yıllardaki şenlik yaklaşımına sahip çıkması gerektiğini vurguladı.

Sanat şenliklerinin sanatçıları buluşturma, karşılıklı alışveriş yapma, geçerli olan bakış açısına ve sanatsal yaklaşımlara yeni katkılar sunma gibi hedeflerle yapılması gerektiğini, 60'lı yıllarda gerçekleşen şenliklerde bu hedeflerle ilerlenerek oldukça başarılı sonuçlara ulaşıldığına dikkat çeken ATÇ, holding birikimlerin oluşturulamadığına dikkati çekti.

Sanat üreticilerinin dışında, kimi sanat vakıflarının kapalı kapılarının ardında programı tezgahlanan, son yıllarda dünyada garip bir akım halini almış "festivallik oyun"larla gerçekleşen şenliklerin ne izleyiciye ne de o ülkedeki sanat ortamına yeni bir katkı getirmediğini söyleyen ATÇ, amatör tiyatro çeperinde de bu tip anlayışlara karşı mücadele açtı.

Belli bir perspektifle örgütlenmemiş ve belli hedeflere yönelmeyen şenliklerin süreçte "gelenekselleşse bile her yıl daha da geri bir konuma savrulduğuna dikkati çeken ATÇ, bu tip etkinliklerin yoğun bir izleyiciyle buluşmasının da kültür sanat alanına bir yarar getirmediğini vurguladı.

Yazar Cengiz Gündoğdu'nun deyimiyle kendisiyle sınırlı bir "yeraltı" izleyicisi yaratan bu tip etkinliklerin genelde sanat ortamına bir katkıları olamıyor. Örneğin kimi yazarların "100 bin okuru"nu ya da kimi gösterilen binlerce izleyicisini yıl içinde bir başka kültürel etkinlikte ya da başka bir yapıtla buluşurken görmek mümkün olmuyor.

ATÇ sanat ortamını yozlaştıran bu kokuşmuşluğa amatör toplulukların dikkatini çekerek alınması gereken tavrın ana hatlarını saptadı ve buradan hareketle de sanat yapıtının ya da etkinliğinin geniş yığınlara ulaşması için sermaye ya da devlet desteğini şart gören anlayışa karşı çıktı.

Geçtiğimiz sezon gerçekleşen amatör tiyatro etkinliklerinde bu perspektifi katılımcılarla tartışan ATÇ toplulukları, buradan hareketle şenliklerin her yönünü ele alan tartışmalar yaptılar.

Şenliklerin giderek kültürel eylem olmaktan çıkarak turistik birer eğlenceye dönüştürülmeye çalışıldığına dikkati çeken ATÇ toplulukları, etkinliklerde yaptıkları tartışmaların orada kalmaması için bir kez daha ele alınmasına ve saptadıkları sonuçları düzenleyicilere ve katılımcı topluluklara iletmeye karar verdiler.

Toplantı başında yapılan genel değerlendirmelerin ardından toplulukları adına söz alan grup temsilcileri etkinlikleri tek tek ele alan konuşmalar yaptılar. İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Oyuncuları adına konuşan Bülent Sezgin, Ankara'da gerçekleşen Ortadoğu Teknik Üniversitesi Oyuncuları'nın düzenlediği "Şenlik 99"u değerlendirdi. Sezgin şenlikte göze çarpan en olumsuz yanın organizasyon bozukluğu olduğunu söyledi. Son birkaç yıldır kronik bir hal alan bu durumun ODTÜ'deki tiyatro örgütlenmesinin bir sonucu olarak karşımıza çıktığını anlatan Sezgin konuşmasını şöyle sürdürdü: "Amatör tiyatro alanının önemli etkinliklerinden olan ODTÜ Şenliğine İstanbul'lu amatör topluluklar olarak sahip çıkmalıyız. Geçtiğimiz yıl şenliğin örgütlenmesi ve düzenlenmesi konusunda ODTÜ Oyuncularıyla yaptığımız toplantılarda önerdiklerimizin bir çoğu bu yıl hayata geçirilemedi. Anladığımız kadarıyla etkinliğin düzenlenmesine belli bir destek gerekiyor. İstanbul'dan kimi guruplar olarak oraya gidip, şenlik bo-

yunca orada kalıp, koşturarak onlara bu desteği verebiliriz. Biz bu yıl bunu kendi oyunumuz için yaptık. BÜO'dan iki arkadaş oyundan iki gün önce giderek oyunun duyurulmasından izleyicinin örgütlenmesi ve salonda kimi teknik aksaklıkların çözülmesine bir dolu sorunu çözmeye çalıştılar.

ODTÜ şenliği bu yıl izlenme açısından da pek parlak bir yıl yaşamadı. Oyunlar yerine grupları izlemeğe gelenler vardı. Bunun da en somut göstergesi bir oyun tıka basa bir kalabalığa oynarken hemen ardından diğer bir oyun adeta boş salona sergileniyordu. Şenlik havası yitirilmişti. Burada genelde ülke çapında yaşanan kültürün sanattan koparılma politikasının izleri vardı. Bunun ODTÜ Oyuncuları üzerinde de yansımalarını görmek mümkündü. Oyunları izlemeleri, oyun sonrası tartışmalarına katılımları ya da söz alıp konuşmaları geçen yıllara oranla oldukça düşüktü. Bu toplantılarda en yoğun yer alan ve konuşan İstanbul toplulukları oldu."

BÜO'dan Barış Orak ise konuşmasında ODTÜ'deki yapısal sorunları anlattı. Toplulukta 50'ye yakın oyuncudan oluşan oyun üretimi ile ilgili bir grubun olduğunu anlatan Orak, şenliği düzenleyenlerin ise tiyatro ile sahnesel anlamda ilgileri zayıflamış 4-5 kişilik dar bir grup olduğunu bir de bunların dışında hem oyun üretimine hem de şenliğe koşturan daha başka bir grubun olduğunu bir de tümünün dışında "eskiler" diye anılan bir grubun olduğunu belirtti. Bu grupların içiçe olmak yerine kopuk bir ilişki biçimi içinde olduklarını ifade eden Orak konuşmasını şöyle tamamladı; "ODTÜ'de varolan potansiyelin belli bir politik yaklaşımla yeniden örgütlenmesi gerekiyor. Bu tutumla yapılacak kültürel sanatsal atılımlar hem ODTÜ Oyuncuları'nın hem de şenliğin yolunu açacaktır."

ODTÜ "Şenlik 99" tartışmalarında gündeme gelen konulardan biri, oyunları ve toplulukları tanıtan "kitap-çık" adlı broşür bir diğeri de oyun sonrası tartışmaları oldu.

Broşürün baştan savma bir biçimde hazırlanmasından yakınan ATÇ toplulukları baştan sona dizgi yanlışlarıyla dolu böyle ciddiyetten uzak bir çalışmanın ODTÜ Oyuncuları'na yakışmadığını belirttiler.

Oyun sonrası tartışmalar ise şenliğe yönelik yakınmaların yoğunlaştığı bir başka bölüm oldu.

Oyun sonrası tartışmaların biçimi konusunda amatör tiyatro şenliklerinin geçmişinde bir çok örnek var. Bunlardan biri ODTÜ'de yapılan oyun sonrası salonun önünde açık havada toplulukla karşılıklı yapılan biçim. Uluslararası Amatör Tiyatro Şenlikleri'nde ise bu tartışma bir gün sonra kapalı bir mekanda gerçekleşiyor.

Ülkemizde şenliklerde yapılan tartışmaların içeriği ise dönemsel esen politik ve sanatsal rüzgara göre biçimleniyor.

60'lı yıllarda gerçekleşen ilk şenliklerde oyun sonrası tartışmalar genellikle topluluğu ve yazarı tanıma ve oyunun ana teması çerçevesinde karşılıklı konuşmalar biçiminde geçiyor.

70'li yılların ortasından sonra ise yapıtın niteliği, estetik biçimlenmesi yerine ne kadar "devrimci" olduğu tartışılıyor.

80 başlarında ise estetik konusunda topluluklarda yoğunlaşan bilgi birikimi bir yapıtı her yanıyla tartışmanın yolunu açıyor. Bu tartışmalar sırasında toplulukların artık bir yapıtı kotarmaktan öte nasıl kotarılacağı konusunda kafa patlattıklarını ortaya çıkarıyor.

Bunun en güzel örnekleri ilk İATG şenliklerinde gerçekleşiyor. 80 ortasında Boğaziçi Üniversitesi'nde gerçekleşen İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'nde düzenleyicilerin de katkısıyla önemli tartışmalar yapılıyor. Örneğin üç amatör yönetmen değişik yaklaşımlarla Max Frish'in üç ayrı oyunuyla katıldıkları şenlikte gerçekleşen tartışmalar hem amatör tiyatroculara belirli bilgiler sunuyor hem de Frish'in oyunlarına yaklaşım konusunda nitelikli bir tartışmayı tiyatro alanında başlatıyor.

Amatörlerin örgütlenmesini ve amatör tiyatronun belli bir nitelik sıçraması yapmasını hedefleyen bu etkinliklerin dışında yapılan şenliklerde ise daha farklı bir görünüm karşımıza çıkıyor. Bunlardan biri İstanbul Şehir Tiyatroları'nın düzenlediği "Gençlik Günleri" gibi etkinliklerde karşımıza çıkıyor. Herkesin oynayıp gittiği ama hiçbir tartışmanın yapılmadığı, toplulukların arasında hiçbir ilişkinin kurulamadığı bu etkinlik, düzenleyici kurumun tiyatroya yaklaşımını yansıtıyor. Bir de kimi üniversitelerde şenliğe gelen toplulukların özellikle ev sahibi grubun öncülüğünde eleştiri bombardımanına tutup yollandığı biçim karşımıza çıkıyor. Bu ikinci tutum amatör toplulukları arasında oldukça tatsız olaylara hatta kavgalara yol açıyor.

Örgütlenme ve amatör tiyatroya katkı sağlamayan oyun değerlendirme etkinliklerinden biri de Sarıyer Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlediği Boğaziçi Amatör Tiyatrolar Şenliği'nde halen sürüyor. Topluluktan "deneyimli" bir oyuncu oyunu izliyor daha sonra alıyor eline notlarını başlıyor eleştirilerini karşısındaki topluluğa "sallamağa". Bu eleştirilerin hiçbir amacı ve hedefi olmuyor. İşin trajik yanı da son yıllarda iyice ciddiyetten uzak bir biçimde düzenlenen Sarıyer'deki şenliğe katılan topluluklara teknik yokluğu, şenliğin kötü duyurusunu izah etmek için bir dolu gerekçeler sıralanırken oyunun eleştirisine gelince orada iş en "kanlı" biçimiyle gerçekleşiyor.

Amatör Tiyatrolar Çevresi (ATÇ) uzun bir süre tartışma ve gözlemlerden sonra bu tarz eleştiri toplantılarının hiçbir katkı sağlamadığını saptadı. Ayaküstü getirilen eleştiriler oyun heyecanıyla sahneden inmiş topluluğun moralini bozmaktan ya da başarılı bir gösteri sonrası onu "zafer sarhoşu" yapmaktan öteye bir anlam taşımıyor.

Haziran toplantısında oyunların amatör topluluklar arasında tartışılmasının biçimi üzerinde duran ATÇ toplulukları bu konudaki yaklaşımı amatör tiyatroların örgütlenmeye bakış açılarının belirlediğini

ortaya koydular. Topluluklarda görülen eksiklerin ve zaafların ayaküstü eleştiriler yerine nitelikli seminer ve pratik çalışmalarla aşılacağını öne süren ATÇ, 16 yılda bu hedefle 40'a yakın seminer, panel ve atölye çalışması gerçekleştirdi. Şenliklerde bir başka beklentinin de topluluklar arası yeni ilişkiler kurmak, varolan ilişkileri geliştirmek daha da ötesinde ortak sorunlara karşı ortak çözümler aramak olduğunu ileri süren tiyatro toplulukları şenlikleri bu açıdan da ele aldılar.

İktisat Sahnesi adına konuşan Emrah Yaralı ilişki kurma bazında da ODTÜ şenliğinde kimi kargaşaların yaşandığını anlattı. Varolan karmaşıklığın başlıca nedeninin orada oluşmuş dağınık örgütlenme olduğunu anlatan Yaralı konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Birbirinden kopuk, ilişkisiz birimlerce örgütlenmiş bir şenlik duygusunu daha Ankara'ya ilk ayak bastığımız an hissettik. İlettiğimiz tüm haberlere karşın bizi şenlik alanına belediye otobüsüyle götürmeye kalktılar ama dekorlarımız vardı ve bunları o biçimde götürmemiz mümkün değildi. Şenlik "Kitapçık"ında "uzun bir geçmiş", "geleneksel bir şenlik" gibi ibareler yer alıyor ancak şenliğin örgütlenmesinde bunları görmek mümkün değil. Anlaşılıyor ki nitelikli örgütsel bir yapı olmadığından bunlar aktarılamamış. Bu oyun sonrası tartışmalara da yansıdı. Şenlikte oyun sonrasına tartışmalar konulmuş ama buna katılan konuşan oyuncu sayısı oldukça düşük. Son birkaç yıldır şenlikte karşımıza çıkan İnönü Bayramoğlu kimi oyun sonrası konuşmalarında adeta tek tartışmacıydı ne yazık ki onun da yaklaşımı "oyunda reji yoktu" düzeyini aşamıyordu.

İTÜ-ATT adına konuşan Onur Kuşan'da ODTÜ şenliğine bu yıl ilk kez katıldığını anlatarak başladığı konuşmasının girişinde oyun sonrası tartışmalardaki tutumdan yakındı. Oyunlarının şenlikte yoğun eleştirilerle karşılaştığını belirten Kuşan, bunun kendilerine bir katkı getirmek yerine üzüntü verdiğini ifade etti. Kuşan konuşmasını şöyle sürdürdü: "Onca topluluğun peşpeşe sahne aldığı salonda teknik sorunlar oldukça çoktu. Bu sorunların kimileri teknik yokluktan, kimileri ise ilgisizlikten kaynaklanıyor." Toplantı başında BÜO'nun şenliğin yapımına katılma önerisine de değinen Kuşan "Onların yaklaşımı değişmezse biz buradan bir ordu insan yollasak oradaki sorunların üstesinden gelemeyiz." dedi.

İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tiyatro Topluluğu adına konuşan Banu Aktaş ise bu yıl ilk kez katıldıkları Akdeniz Üniversitesi şenliğinde topluluklarla ilişki kurma yönünden verimsiz bir ortamla karşılaştıklarını anlattı. Aktaş sözlerini şöyle sürdürdü:

"Akdeniz Üniversite'nde katıldığımız şenlik tiyatronun da içinde olduğu değişik sanatsal dalları kapsayan bir etkinlikti. Biz burada ilişki kurma konusunda kimseleri bulamadık. İpe sapa gelmez konular yüzünden üçe ayrılmış bir topluluk vardı orada. Kurabildiğimiz ilişkiler o parçalanmış topluluktan bizde oynayan arkadaşlarla tek tek dostlukları olan kişilerle oldu. Ne oyun öncesi ne oyun sonrası topluluklar arası karşılıklı bir konuşma bile olamayınca biz bir yerde Antalya'ya gidip oynamış ve dönmüş olduk. Tabii belli bir hedefin olamayışı ve etkinliğin bu temelde düzenlenişinin sonuçlarını da ayrıca yaşamak zorunda kaldık. Oyun için teknik prova süresi ayrılmadığından o araya üniversite yöneticilerinin toplantılarının da aynı salona konmasından ötürü dekoru kurup yeniden kaldırma gibi sorunlarla boğuştuk. Şenliğe katılan Galatasaray Üniversitesi de aynı gelişmelerden nasibini aldı ve ancak 20 dakika prova yapma şansı elde edebildi."

Bu yıl gerçekleşen şenliklerden birine de Bursa Uludağ Üniversitesi ev sahipliği yaptı. Bursa Devlet Tiyatroları'nın salonlarını bir haftalığına üniversiteye tahsis etmesinden yararlanan topluluk, çeşitli kentlerden üniversite topluluklarını bu şenlikte buluşturdu. Şenliğe katılan İTÜ Sahnesi'nden Suzan Karaibrahimoğlu gelişmeleri şöyle aktardı:

"Şenliğe İstanbul'dan biz ve Marmara Üniversitesi'nden MİFTOK topluluğu katıldı. Şenliğin adı Uludağ Üniversitesi Bahar Şenliği'ydi. Üniversitenin tiyatro topluluğu kampüs içinde çalışamıyor. Okulun dışında Fethiye Kültür Merkezi adında eski yapıdan bozma bir yerde çalışıyorlar. Üniversitede ortam biraz gergin çünkü bize "sizi kampüste konaklatmak isterdik ama yurtta saldırıya uğrarsınız" dediler. Uludağ Üniversitesi topluluğunun geçmişi 16 yıla dayanıyor ancak ekipte geçen yıldan kalan birkaç kişi var. Gerisi hepsi yeni. Bu yıl Çehov öykülerinden derlenmiş Neil Simon'un "Sevgili Doktor" adlı oyunu oynuyorlar. Yönetmenleri topluluğun eskilerinden ancak oyun üzerine derinlikli bir tartışma bile yapamadık. Çünkü tüm eleştirileri "benim elimden bu kadar geldi" biçiminde yanıtlıyordu. Şenlik üniversite dışında gerçekleşmesine rağmen katılan topluluklara yakın bir ilgi vardı."

Toplantının sonunda karşılıklı konuşmalarda tüm topluluklar amatör tiyatro alanında özel bir yeri olan ODTÜ şenliğine yaklaşım ve ilişkilerin geliştirilmesi konusunda görüşlerini dile getirdiler. Geçen yıl Kasım ayında ODTÜ'de yapılan toplantıda konuşmaların ve alınan kararların yaşama geçirilememesinin oradaki örgütsel yapılanmadan kaynaklandığında buluşan topluluklar öneriler yapma yerine önümüzdeki yıl oraya giderek şenlikte fiilen çalışmanın denenmesi gerektiğinde görüş birliğine vardılar. Yıl boyunca oraya gönderilen yazılar ve kurulan iletişimlerin şenlik günlerinde hiçbir soruna çözüm getirmediğini vurgulayan topluluklar diğer illerdeki şenliklerin de eldeki olanaklarla desteklenmesi ancak herşeyden önce bu yıl diğer şenliklere destek vermek uğruna İstanbul Amatör Tiyatro Günleri'nin ihmal edildiğine gerek izleyici gerekse oyunların gruplarca izlenmesi noktalarında ortaya zaafların çıktığına dikkati çekerek bu durumun bir kez daha yaşanmaması için şenlik tarihinin nisan ayına çekilmesi ve organizasyonun bu yılki zaaflar gözönüne alarak düzenlenmesi yönünde karar aldılar.

"VATANDAŞ UYUMA, KURDA KUŞA YEM OLMA!"

Ayşe GÜZEL

15 Temmuz, perşembe sabahı işyerinde yine en yoğun tempoyla çalışmak üzere bilgisayar başına geçmiştim ki, telefon çaldı. İş arkadaşlarımdan biriydi telefondaki. Ama bir gariplik vardı. Arkadaşın sesinin yanında uğultu, slogan, marş sesleri geliyordu. Bir an panikledim. Arkadaş polis tarafından alınıyor da o an slogan falan mı atıyordu. Sonra durdum... Hem telefon edip hem de slogan atamazdı. Ayrıca durduk yere onu niye alsınlardı ki... Zaten telefondaki ses bir kişinin değil, binlerce kişinin sesiydi. Gümbür gümbürdü desem yeridir...

Anlaşılmayacak bir şey yoktu aslında. Bu gün Türkiye çapında tüm sendikalar ortak kararla yeni sosyal güvenlik (!) tasarısına karşı DSP, MHP ve ANAP örgüt binalarına yürüyüş yapıp siyah çelenk koyacaktı. Basından takip etmiştim ama birden telefonda slogan seslerini duyunca, burası Türkiye, ne olacağı belli olmaz diye farklı şeyler düşünmüştüm. Arkadaşımızda yürüyüşe katılmak istemiş ama geç başlayacağı için bekleyemeyecekmiş işyerine dönmek üzere yola çıkacağını bildiriyordu telefonda.

İçimde bir heyecan var... kalbim küt küt atıyor. Biz işyerindeyiz. Çalışıyoruz... işçiler, emekçiler hak arama mücadelesinde, yürüyüşteler... İşimiz bilim dergiciliği. Aylık bilim kültür ve politika dergisi çıkarıyoruz. Derginin yazarların Türkiye'de aydınlanma mücadelesine katkıda bulunan düşün ve bilim insanlarından oluşuyor. Ama şu anda biz dergi bürosundayız, işçiler sokakta... neyse iş temposuna kaptırdık kendimizi yeniden. Bir yandan işçileri bir yandan annemi babamı düşünüyorum. Babam işçi emeklisi. Emekli maaşı yetmediği için annemle beraber semt pazarlarında pazarcılık yapıyorlar. Annem'in sigortası yok. İki hafta önce sigorta yaptırmak ve yaştan emekli olmak için başvuruda bulundu SSK'ya. İşlemleri henüz bitmemişti, eksik evrakları vardı ki bu yeni yasa tartışılmaya hatta neredeyse yürürlülüğe girmeye başladı. Annem düşündü taşındı vazgeçti. Yapacak bir şey yok. Çünkü annem 56 yaşında. Hiç sigortası olmamış. Eski hesaba göre 3000 iş gününü doldurduğu takdirde emekli olabilecekti. Bu da 7-8 yıl demekti... yani 64-65 yaşlarında emekli olup geriye kalan kısa yaşamını garantiye alacaktı kendine göre. Şimdiki yasa tasarısına göre yaklaşık 8000 iş günü doldurması gerekiyor emeklilik için. Bu da 22 yıl demek. Şimdi bu kadın 78 yaşında emekli olacak. Peki kaç yaşına kadar yaşayacak?.. Niye bunları yazıyorum. Bizler, bizim halkımız daha çok bıçak kemiğe dayandığında ve kendisini birebir ilgilendiren olaylar olduğunda sesini çıkarır. Benim ailem de böyle. Bugün bilselerdi bu sorun için yürüyüş yapıldığını bir dakika durmaz gelirlerdi.

Ben böyle düşünürken bir telefon daha geldi. İşçiler Mecidiyeköy'den yürümeye başlamış DSP, MHP örgüt binalarına siyah çelenkler koymuşlar, şimdide Taksim girişinde ANAP binasına doğru yürüyorlarmış. Dergide hemen herkes aynı anda birbirinin yüzüne anlamlı anlamlı baktı. Kim durdurabilirdi ki bizi. Önce yayın yönetmeni fırladı, ben arkasından bağırıyorum; 'Ama olmaz ki, burada işçi gözüken biziz, sen patron sayılırsın!' Çoktan merdivenleri bir solukta inen yönetmenimiz aşağıdan bağırıyor; 'Çok konuşmayın inin aşağıya, ben gidiyorum'. Bizi durdurana aşkolsun. Hepimiz fırladık İstiklâl caddesinden meydana doğru koşturuyoruz. İşçilere yetişeceğiz ve onlarla tekrar aşağıya doğru yürüyeceğiz. Meydana yakın onlara kavuştuk. Önde polis korteji (!)... eh ne de olsa onlar da memur, ses çıkarmamak lazım, yürümek onlarında hakkı. Arkadaşları kaybettim. Biraz da bilerek kaybettim. Benim huyum bu... işçi eylemliliklerine dernek ya da parti çatısında katılmayı sevmiyorum, direk işçilerin arasında olmalıyız diye düşünüyorum... daha önce de 1 Mayıs da böyle olmuş, Zonguldak'tan gelen maden işçilerinin arasında davul zurna eşliğinde kutlamıştım emekçi bayramını. Bu seferde Beykoz'dan gelen deri işçilerinin arasına girdim. Kortejde benim gibi dışardan katılan 3-4 kişi daha vardı. Kendi aramızda bir kortej oluşturduk. Deri işçileri çok sevindiler. Bizim insanımızın özünde vardır misafirperverlik. Sorun hepimizin ama onlar bize evsahipliği yapıyor bize evine gelen misafir özeni gösteriyorlardı. Ağzımı açıp birşey söylemeden onlar sorunları anlatıyor, nasıl başa çıkılacağını söylüyorlardı. 'En önemlisi birlik' biri bunu söylerken diğeri atılıyor; 'Bak bacım, Mecidiyeköy'de polis önümüzü kesti. Gerçi direnişle açıldı ama birliğimiz daha kuvvetli olsa şu kenarda bizi seyreden insanlar aramıza girseler kenarda değil, yürüyüşün içinde destek verseler bizi kimse durduramaz'. Ben sürekli kafa sallıyorum. Ne diyebilirim ki onlar sorunlarını çok iyi biliyor, çözümünü de. Bu arada sloganlar çok hoş. Emekçiler kendi dillerinde, kendi yaşamlarından sloganlar üretmişler. Atasözlerindeki 'kurda, kuşa yem olma!' espirisini ne güzel de uydurmuşlar güncel sorunlarına. Durmuyorum ben de katılıyorum. '**Vatandaş uyuma, kurda kuşa yem olma**'... Galatasaray lisesi önüne gelindiğinde

Ben resim çizemem öyle durup dururken
salyaları kendi göğsüne akan bir nehir
önde durmalı
saçlarını kurutmadan dışarı çıkmış gibi baksın
kapılar kilitli kalmış gibi
Gidiyorum, bunun neresi anlatılır bilemem
belki de acınacak şeylerin en derinidir
en kırık döküğü
Ben resim çizemem gitmekle kalmak arasında
güneş günün neresindeyse orda kalmalı
şımarmadan ve kızmadan ay ışığına
adım gibi biliyorum, adının
yola tüküren yelde kaldığını
ufacık su birikintileridir rüzgarın adımları
yan yan yürüyen köpekler sarıyor her yanımı
ve benim sapanım var
hiç kuş vurmadım ama
kuşlarda beni hiç unutmadı, derler ki:
şu sapanlı çocuğun korkusudur kanatlarımızın altındaki
hiç resim çizemez belki
yine de her geçen bilir, gözlerinin önünden, az biraz eksildiğini
Evet, ben resim çizemem öyle
Köpekler ve kuşlarla konuşurken
Konuşmak varken niye çizeyim ki?
Hey denizci at tüfeğini denize
üniformanı geceye gizle
hatırlama tüm bunları ve seyreyle
ben resim çizemem belki, ama
sen de zaten bir resimsin anla

Hayat bir bütün ve biz bütünüz
hangi babayiğit ölse biz ona türküyüz
ölse kurtulamaz dedikleri türden bir adam
saçına sarınmış sanki gece
karanlığın çıplak ten gerektiren büyüsünde
tavuk karası öcüler geçiyor ellerime
korku bunun neresinde
biz kurtulabiliriz cennetin o simsiyah efsanesinden şöyle böyle ölçülebilir değerimizle
Dünya göbekbağından kurtulamamış bir deniz
hem görür her yanı ve henüz doğmamış
hey yarasa çek çirkin sesini
benim iffeti sorgulanamaz karanlığımdan
Ben resim çizemem
herşey kendini resmederken

Hasan Soner BİLGİN

önümde bulunan işçiler hep beraber '**Anaların öfkesi katilleri boğacak**' sloganını patlattı. Hiçbir şey unutulmuyor. Sonunda ANAP binasının önüne gelindi. Yine unutulmayan sloganlar; '**İşte burası, çete yuvası**'. '**Mezarda emekliliğe hayır**'. En komiği ve onların en çok hoşuna giden slogan ise şuydu; '**Hop hop yaşar, top yaşar!**'

Yürüyüş burada sona ererken bu sıcak öğle saatinde işyerine dönmek zorunda kalışıma bozulmadım desem yalan olur. Neyse ki bu cumartesi (17 Temmuz 99) İstanbul'da, haftaya cumartesi de (24 Temmuz 99) Ankara'da büyük miting var. Ben bu yazıyı kaleme aldığım tarihlerde Hükümette bir uzlaşma havası seziliyordu ama herşey belirsiz. Emekçiler, aydınlar mücadeleyi bir an olsun bırakmamalı. Emekçilerin arasında görüşmek dileğiyle...

TÜRKÜLER -4-

Mehmet AKKAYA

Çalgılar

Halk arasında yaşayan Divan sazı, Meydan sazı, Çöğür, Kara düzen, Aşık düzeni, Bozuk bağlama, Tambura, Cura, Cura bağlama, Irızva, Bulgari, Yelteme gibi bölge bölge değişen isimler "Bağlama ailesi" olarak adlandırılır. Zurnanın kaba zurna, orta zurna ve Cura zurna biçiminde çeşitleri vardır. Çığırtma, kartal kanadı kemiğinden yapılır. Argun: Bir çeşit çifte kavala benzer. Zambir: Argun gibi olup iki kavaldan meydana gelir. Mey: üç grupta toplanmaktadır. Ana mey, orta mey ve Cura meydir. Kaval: ön yüzeyde yedi arka yüzeyde bir olmak üzere sekiz perde deliği vardır. Dilli kaval iki şekildedir. Diatonik perdeli, kromatik perdeli. Dilsiz kavalda iki şekildedir. Diatonik perdeli, kromatik perdeli, Tulum: çift sesli bir halk çalgısıdır. Kabak kemane: üç telli bir halk çalgısıdır. Yayla çalınır. Kemençe: Doğu Karadeniz bölgesinin yaygın sazıdır. Sipsi bir ya da iki parçadan meydana gelir. Teke, gurbet, boğaz, zeybek kavalının özel çalgısıdır. Davul: kasnak, deri çemberi, çakşırı kasnak kayışı, tokmak, çubuk ve davul derisi olmak üzere altı parçadan oluşur. Deri bir kasnak ve tek yüzüne gerilmiş inci bir deriden ibarettir. Tar: göğüste çalınan tar, iki teknenin birleşmesinden meydana gelmiştir. Rebap: kabaka kemaneye benzer sapı daha yuvarlaktır. Dümbelek yaygın olarak kullanılır. Kaşık, ağaçtan yapılır, sade ve süslü olanları vardır. Zilli maşa: biçimindeki iki ana kolun uçlarına yetiştirilen karşılıklı zillerden oluşur. Zil ise sarı pirinçten yapılan yassı tabak biçiminde iki parçalı bir çalgıdır. Leğen-bakraç: Anadolu'da yaygındır. Kadınlar kendi aralarında eğlenirken leğen-bakraç gibi kapları birbirine vurarak ritim yerine kullanırlar. (Halk müziğinin enstrümanlarıyla ilgili geniş bilgi için gökten Ay'ın Folklere Giriş isimli kitabına bakılabilir) Anadolu halk çalgıları da aynı türküler gibi bir süre sonra ortadan kalkabiliyor. Doğu sazları akdeniz sazlarının aksine keskin ve yüksek seslidirler. Bu durum coğrafi şartlarla, iklimle ilgili olabilir. Müzik bu keskin ve gürültülü çalgılarla savaşa da girmiştir. Savaşlarda her ordunun mehter takımı bulunurdu. Bu yüzden düşman öncelikle karşışındakilerin mehter takımını saf dışı bırakmak için saldırırdı. **(Sadi Yaver Ataman)** İlk sazlarımızın genellikle kopuz, davul, zurna, zil, çan oldukları kabul edilir. Şaman ayinlerinde çan, zil ve özelllikle davul gibi çalgılar hastaları iyileştirmede başvurulan enstrümanlar olmuşlardır. İnanışa göre bu çalgı sesleri kötü ruhları ürkütüyor, hastayı iyileştiriyordu. Marko Polo'ya ve Evliya Çelebi'ye göre bu inanışlar Anadolu ve çevresinde yaygındı. Zilli ve çanlı oyunlara ise Hindistan'da Avusturalya'da ve Afrika'nın zenci halklarında rastlanıldığı söylentileri vardır. Ayrıca zil ve çan hayvanlara takılırdı. Çoban koyunları çanın ahenkli sesiyle otlanırdı. Hayvanları süslemede çan ve zil takılırdı. Bu uygulamaların bazıları halen devam etmektedir. Yine kervanlar da kimi atlara diziyle çan takarlardı. Bu çanlı takılı olan at kervanının en başına geçer, daha alımlı, daha ayrıcalıklı yürürdü. Birçok çanın birlikte takılmasına ise "Kora" denilirdi. Koranın evrim geçirmesiyle ihtimalen topluluga denk düşen halk müziği koroları oluşmuştur. Ayrıca Trakya oyun havalarının içinde hora adında bir oyun türü vardır. Şunu da hatırlamak gerekir. Kastomonu'da çan takımına "Kor", Giresun'da "Gor" denilmektedir. Davulda da böylesine bir evrim geçirme söz konusudur. Önceleri "tov" diye adlandırılırken daha sonra "toval" ve "tovul" olmuştur. Nihayet günümüzde davul biçimine dönüşmüştür. Halk müziği açısından "bağlama ailesinin" öneminden de söz etmiştik. Ülkemizde bağlama çalınan yerlerin haritası yapılacak olsa haritada bağlamanın bulunmadığı hiçbir bölge, kent ilçe ve hata mıntıka bile bulunmayacaktır. Bağlamanın atasının kopuz olduğu söylenir. Kolu vaktiyle kısadır ve perdesizdir. Bugüne gelinceye kadar bir hayli değişime uğramıştır. Kopuz'un telleri at kuyruğundan yapıldığı için "kıllı kopuz" da denilirdi. 14. 15. yüzyıllarda madeni tel takılmış kol ise uzamıştır, perdelenmiştir. Dede Korkut hikayelerinde de kopuz adı sıklıkla geçer halk ozanlarının şiirlerinden de kopuz'a yer verilir. Aşık Dertli (1700-1800) bunlardan biridir. **"Venedikten gelir teli/ Arduç ağacından kolu/ Hey allahın şaşkın kulu / Şeytan bunun neresinde"**. Bağlamanın tekne, kapak, kol, kulak, göz... gibi bölümleri söz konusudur. Ve bağlama bir anlamda insana benzetilmiştir. Teknesi genellikle dut, kestane, gürgen, ardıç... gibi ağaçlardan yine kol da buna benzer ağaçlardan yapılır. Aşık Dertli bu dörtlüğünde o günlerdeki saz hakkında çok açık bilgiler sunuyor. Saz kolunun ardıç ağacından yapıldığını, tellerin ise Venedikten, Avrupa'dan getirildiğini söylüyor. Ayrıca sazın üzerindeki egemenlerin uydurdukları dinsel baskılara birer yanıt verdiğini görüyoruz. Zira genel olarak bütün dinlerin özel olarak da islam dininin hem saz hem de diğer sanat araç ve gereçleri üzerinde bir tahakkümü her zaman kendini hissettirmiştir. Edirne'li Revani'de 1550 yıllarından saz üzerine şunları söyler, **"Daima olsa müsaip nola dildare kopuz/ Her ne telden çalar isen uyar ol tare kopuz/ Düşürüp kendi havasına ikiz yeltemesun/Kıldı ol yar-ı kemer çevreyi avere kopuz"** Günümüzde sazların tekneleri oyul-

mak suretiyle veya çember biçiminde birleştirilerek yaprak tekneler yapılıyor. Eskiden bu oyma teknelerin içi oyulurken bu ateşe tutulur ve bu ağacın içi yakılarak tekne hazırlanırdı. Ozanlar bu teknelerle yapılan sazların seslerinin "yanık" olduğuna inanırlardı. Yanık saz çalar, yanık türkü söylerlerdi. Kopuz tek kişi tarafından çalınır, söylenirdi. Bu gelenek büyük oranda etti. Ve söz unsuru bu gelenekte çok önemlidir. Günümzde çok sesli müziğe geçme girişimleri devam etmektedir. Buna bağlı olarak da müzik sorununun olduğu yerde toplumsal sorun vardır sonucuna veriyor insan. Bu noktada şunu belirtelim. Bektaşi aşıklarının sazları oniki teldir. Bunun için bektaşi aşıkları sazlarının çokseslilliğe uygun olduğunu ima ederler, örneğin; **"Sapı gayet güçlüdür/Sesin iki üçlüdür/ Seni kim taan ederse/ ahirette suçludur."** Görüldüğü gibi **"sesin iki üçlüdür"** diyerek övünmektedir. Yine bir başka örnekte şöyledir. **"Sazda tel onikidir/ imamlar onikidir/ Zahit dört mehzep senin/ erkanlar onikidir."** Burada da ozan sazın bir kaç tel fazla olmasıyla çok sesliliği karıştırmıştır. Bir Bektaşi türküsü de şöyledir. **"Sazın uzun saplıdır/ Üstü sedef kaplıdır/Zahit onu dahletme/ Sözü baldan tatlıdır."** Burada da ozan saz kolunun uzun olmasından bir anlam aramaktadır. Bazı sazlar sedefle süslenmektedir. Güzel bir sazdan çıkan sesin baldan tatlı olacağı ortadadır. Nitekim Bedri Rahmi "köy türkülerinde ki şiir balı imdadımıza yetişmese vitaminsizlikten ölecektir" demektedir. Saz için Abidin Diano da şöyle söyler, "Saz kendine layık olmayan birinin elindeyse ses vermez, hatta kendisine dokunulmasından rahatsızlık duyar." Çağdaş şair Behhçet Kemal'inde ozanlığa özendiği ve bir dönemler Ankaralı Aşık Ömer mahlasıyla şiirler yazdığı söylenir.

Müzikde çok seslilik halk ozanlarının da sürekli gündemlerinde bulunmuştur. Halk müziği geleneğini sürdürmek sorunu, onu geliştirmek sorunu 20. yüzyılın başında, Cumhuriyet yıllarında iyiden iyiye ilgi toplamıştır. Başta Türk beşlileri olarak bilinen değerli müzik adamları Cemal Reşit Rey, Necil Kazım Akses, Ahmet Adnan Saygun, Hasan Ferit Alnar ve Ulvi Cemal Erkin müziğin gelişimine büyük katkılarda bulunmuşlar, müziğin birçok sorununu çözmüşlerdir. Buna rağmen müzik alanındaki gelişimler beklenen sonucu vermemiştir. Müziğin çağdaşlaştırılması, çok seslileştirilmesi adına tipik batı taklitçiliğine düşülmüştür. Dolayısıyla kimi temel müzik sorunları da sonraki kuşaklara kalmıştır. Kendisi opera eğitimi alan fakat tercihini halk müziği okumaktan yana yapan Ruhi Su yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ruhi Su'ya göre "asıl olan halk müziği geleneğini sürdürmek değil, onu geliştirerek sürdürmektir." Süreçte Ruhi Su sazından, sesinden, ölüsünden, dirisinden korkulan bir halk müziği sanatçısı olmuştur. O kalemiyle, kafasıyla tutsak edilmek istendi. 1952'deki zindan sürecini yaşadı. Mızrak misali çuvala sığmadı. Şiirler yazdı, derlemeler yaptı, türküler söyledi. Ömrü boyunca halkın sanatçısı olmayı hiç bırakmadı. Gerçek ismi Mehmet'di. Müzik okuluna yazılırken okul yöneticileri Mehmet Sanatçı ismi değildir diye Ruhi ismini verdiler! Ruhi Su'nun türkü okuma konusundaki görüşü şöyledir; "Halk türkülerini biz saz şairleri gibi yayık ve disiplinsiz bir sesle okuyamayız. Fakat bir şehir mugannisinin ağzıyla da değil, batı tekniği içinde ama halk gibi söylemeliyiz.!" Belirli bir felsefe birikimi de söz konusu olan Ruhi Su'yu şiirlerinden öğrenelim. **"Hepimiz bir yerlerdeydik / Başka bir yere geldik / Değişen dünyanın sürecinde / Karanlık bir sudan geldik."** İkinci bölüm de; **"Ne gül eski güldür şimdi / Ne beygir eski beygir / Kırmadan incitmeden / Maymundan insana geldik."** Ruhi Su'ya göre bir senfoniyi özü itibariyle bir halk türküsünde bir oyun havasında bulmak mümkündür. Ruhi Su türküleri bu çerçevede batı şan tekniğiyle, opera ağzıyla okudu.

Egemenler toplumların sınıflara bölünmesinden beri halk karşıtı etkinliklerini devam ettirmişlerdir. Onları baskı altında tutmanın çeşitli askeri, fiziki araçlarının yanında kültür sanat ürünleriyle de bu zorba tutumlarını sürdürmüşlerdir. Gerçek sanat eserlerinin karşısına sözde sanat eserleri çıkararak geniş halk kitlelerinin gerçek sanat eseriyle buluşmasını engellemeye çalışmışlardır. Halk türkülerine karşı-türküler yaparak bilinç bulanıklığı yaratmanın koşullarını oluşturmaya çalışmışlardır. Sevdanın, barışın, başkaldırının özlemi üzerine oturtulan türküler yerine ağayı, beyi, paşayı öven sömürüyü, zulmü, meşru göstermeye çalışan karşı-türküler üretmeye özel bir önem vermişlerdir. Şair diye geçinen çok sayıda şair müsvettesi padişahlar tarafından kiralanmış ve bunlar insanların yüreğini, bilincini kirleten sözler icad etmişler ve zorlama yollu türküleştirilmişlerdir. Zamanla bir bölümü unutulmuş olsa da günümüze kalabilenler de vardır. Aşık Bahşi'nin şu şiiri bunlardan biridir. **"Sultan Selim zulasında / Sala dedi de yürüdü / Gidelim Mısıra doğru / Yola dedi de yürüdü."** Ozan burada saldırgan bir politikanın borazanlığını yapıyor. Saldırıyı kutsuyor. Yavuz Sultan Selim'in 1516 Mısır seferini övüyor. Garip Aşık da 1645 de Girit'te Hanya kalesinin alınmasını kutluyor: **"Gazilerin kılıcın alır destine / Cümlenin mutağı kafir kastına / Tam alır beş günde girit üstüne / Ser verip ser aldı kul padişah."** Osmanlı padişahlarının hemen hepsi sahte isimlerle "şiirler" yazmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman da bunlardan birisidir. **"Allah Allah diyelim Sancağ-ı şaha çekelim / Yürüyüp her yandan Şarka sipahi çekelim / Umarım rehber ola bize Ebu Bekiri Ömer / Ey Mühibbi yürüyüp sarpa Sipahi çekelim."** Sözlerden rahatlıkla anlaşılacağı üzere saldırganlığın, savaşın adeta kutsallığından dem vurarak, halkın dini duyguların da istismar ederek zehir saçarak kanuni. Son olarak Van çevresinden bir karşı-türkü de şöyle: **"Paşa giyer iki kürkü / Bir samur biri**

tilki / Ali paşayı vurdular / Harap oldu Van'ın mülkü." İhtimal olarak Ali paşa Van valisidir. Ve orada bir halk ayaklanmasında öldürülmüştür. Bu vali için halkın türkü yapmış olması pek gerçekçi değildir. Valinin kendi çevresi tarafından halka rağmen yapılmış olma olasılığı daha kuvvetlidir. Yukarıda da belirtildiği gibi egemenler genel olarak sanatı, müziği ve son dönemlerde de özellikle türküleri kirletmeye / bozmaya çalışmaktadırlar. Türkülerimizdeki bozulmalara baktığımız zaman bu kesimlerin daha farklı teknikler, taklitler geliştirdiklerine tanık oluyoruz. Şimdi de bu türden örneklere değinelim. Halk müziğinde kirlenme genellikle; melodi de kirleme, ritimde kirleme ve söz unsurun da kirleme biçiminde kendini ortaya koyuyor. Melodide bozulma: bu geleneksel Anadolu ezgisindeki melodi dokudan uzaklaşmak, eser yaratımında aynı dizeler üzerinde ısrar etmek, yabancı figürleri bilinçsizce kullanmak, akort sistemi farklı olan enstrümanları bir arada kulanmak, batı sazlarını yanlış yerlerde halk ezgilerinin içine sokmakla ve nihayet süsleme adı altında eseri sıradanlaştırmak genellikle melodik kirlenme olarak kabul edilmektedir. Buna söz ve melodi arasındaki uyumsuzluk da eklenebilir. Ritmik yapıdaki kirlenme: usulleri meydana getiren ritmik yapılardaki bozulmadır. Kuvvetli ve zayıf vurgulamaların düzensizliğidir. Daha çok ana usullere yönenmiş olması da bir zaafı ifade eder. Aksak usullerin değişik biçimleri uygulanarak halkın müzik zevkini genişletmeye engel olunması sıklıkla ritmik bozulmaya dayandırılır. **Söz Unsurunda Kirlenme:** Konfiçyus "bir toplumun düzelmesi dilin düzelmesine bağlıdır" der. İnsanların dil aracılığıyla düşündüğünü varsayarak dili yanlış kullananın düşünceleri de yanlış olacaktır. Nitekim A. Timuçin de "dili bulanık olanın zihni de bulanıktır" demektedir. Belirli bir sanat bilinci, müzik bilgisi, şiir bilgisi olmadan türkü yapmaya kalkmak veya önceki türküleri söylemek estetik içeriği olmayan, hatta argo sözlerle örülmüş çalışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu alanda bir çok örnek vermek mümkündür. "Ali bizim şahımız / Kabe kıblegahımız / Miraçtaki muhammet / O bizim padişahımız." Biçiminde söylenen güzel bir halk türkümüz vardır. Bu türkünün üçüncü sırasında geçen miraç sözü bir çok kişi tarafından Mihraç olarak yanlış söylenmektedir. Hatta bazı türkülerde miraç yerine ipraçtaki Muhammet veya tüpraçtaki Muhammed diyerek adeta türküyü sabote etmektedirler. Son günlerde söylenen Kiziroğlu Mustafa bey türküsü de şu şekilde bozulmadan nasibini almaktadır. Türküde "Bir fendinen geldi geçti" ifadesi yerine kimi bilinçsiz sözde türkü okuyucuları tarafından "Bir efendi geldi geçti" veya "Bir hışmınan geldi geçti" denilmektedir. Nasıl ki bir ressama ait bir resmin bir bölümü başka bir kişi tarafından değiştirilemez ise, bir romanın bir bölümü kimileri tarafından değiştirilemez ise, bir heykeltıraş "düzeltilmeye" çalışılamaz ise türkülerin de özgün, otantik yapılarının değiştirilmemesi gerekir. Söz unsuru açısından bozulmaya örnek başka bir halk türküsü de şöyledir. Önce yanlış olana deyinelim. "Daimi yem her can ermez bu sırra / Eyüp sabır ile vardı Mısıra / Koyun olsam ağlasam ardı sıra / Bu da gelir bu da geçer ağlama." Şimdi de doğru olanı okuyalım. "Daimi yem her can ermez bu sırra / Gerçek aşık olan yeter o nura / Yusuf sabır ile vardı Mısır'a / Bu da gelir bu da geçer ağlama." Halk ozanı Daimi'nin bu güzele sözleri şuursuzca değiştirilmiştir. Bilindiği kadarıyla Eyüp peygamber yarasına kurt düştüğü halde sabırla bekleyen kişidir. Mısır'a gitmemiştir. Mısır'a giden Daimi'nin de belirttiği gibi Yusuf'tur. "Gelini gelini gardaş türkmen gelini / Sarmaz oldum da aney ince belini." Burada da bir bozulma sözkonusudur. Türkmen gelini yerine kürdün gelini olmalıdır. Zira türkmenlerin aney demesi küçük ihtimaldir. Oysa kürtlerin kendi dillerinde aney vardır. Son olarak bir örnekde şöyledir. "Al fadime bal fadime / Yanakları gül fadime / Uyan uyan sabah oldu / Namazını kıl fadime." Halk türkülerimizde namaz çoğu defa kullanılmayan bir sözdür. Zaten bu türküde Fadime'ye bal yanaklı deyip peşinden de namaza durmak çelişkilidir. Çünkü al fadime, bal fadime, yanakları gül fadime diyen bir kişinin İslami anlayışa görede abdesti bozulacaktır. Ve namaz kılınmayacaktır. Bu güzel türküdeki son mısra sonradan eklenmiştir.

Bitti.

TEŞEKKÜR

Bu sayımız **Bilim ve Ütopya** dergisinin tesislerinde hazırlanmıştır. Arkadaşlarımıza teşekkür ederiz.

İNSANCIL

MERAKLI, MERAKLİS

Meraklı sıfatının dilimizde farklı anlamlar taşıdığını biliyoruz. 'Ahmet kitap okumaya meraklı' dersek, buradaki anlam olumlu şeyler çağrıştırır. 'Kardeşim sen de amma meraklısın!' dediğimizde, buradaki anlamı açmaya gerek var mı? Coğrafya bazı milletleri, bazen aynı topraklar üzerinde yaşamaya mahkum eder. Türkler ve Yunanlılar uzun süre bir arada yaşamış iki ulustur. Uluslararası dostluğa meraklı bazı solcularımız (içlemini dolduramadıkları) barış adına tarihin bu cilvesini 'bir arada nasıl da gül gibi geçiniyorduk; şimdi ne oldu bize!'ye sığınsa da (o da pek kalmadı ya!), konumuz 'gül' veya yıllardır süren Türk-Yunan sorunları değil. Bu iki ulus gerçekten birbirlerinden çok etkilendiler. Ayrı dil gruplarına bağlı olsalar da, dil mantığı açısından birbirlerine çok yakınlar. 'İmam bayıldı' Yunanca (ve diğer Hint-Avrupa dillerinde) 'ı' olmadığından 'bayildi' olsun. Türkçe'deki balık isimlerinin çoğunun Yunan kökenli olması ('kefal' kafa anlamına gelen 'kefali'den mi geliyor acaba?...), iki dilin karşılıklı etkileşiminin bir parçası. Yunanlılar, çok fazla Türkçe küfür de kullanır. 'A si.tir' 'cenabet' gibi... Türkçe'ye Fransızca'dan geçerken anlam farklılığına uğrayan bazı kelimeler ('apartman' bizde binayken, fransızca da 'daire' anlamına gelir) olduğu gibi, Yunanca'yla Türkçe arasında da buna benzer şeyler var. Yunanca kökenli 'takunya' Yunanca'da 'topuk' olurken, bizdeki anlamını söylemeye hacet vaa mı (süleyman)?... Bu iki dil arasındaki benzerlik kendi sınırları içinde de, coğrafi yakınlıkla değişime uğrayabilir: Atina'daki 'pagoto'nun Selanik'te 'dondurma' olması gibi. Kıbrıs çıkarmasına kadar adı 'Türk kahvesi' olan Yemen'den gelen kahve 'Yunan kahvesi'ne dönüşse de, ben artık komikleşen 'Siz, bizden şunu yürüttünüz!' idrar yarışını bazı politikacılara bırakıyorum.

Türkçe'den Yunanca'ya geçen kelimeler genelde pejoratif anlamlara bürünse de, 'meraklı' hiç de öyle değil. Yani Yunanlılara göre, meraklı olmak güzel... Peki, 'meraklı'nın olumlu-olumsuz anlamıyla yaşayan bir millet miyiz?...

Merak güzel bir şey mi, neden kaynaklanır?... 'Komşuda pişer bize de düşer', 'tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş' (bu birçok dilde de aynıdır.), 'kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al' bir meraktan mı doğdu?...

Birincisi, aslında paylaşmacılık gibi güzel şeyler çağrıştırır da... peki gözümüz hep komşuda pişendeyse... 'Komşucuğum bugünkü pişen domuz pirzolandan size düşen parça bu'ya ne dersiniz? Ben eyvallah derim de, sizi bilmem! Peki domuzu mideye indirirken şarkılar okuyan ben, ya komşuya gelen baklava çöreğe de göz dikersem... Niye tencere yuvarlanıp yere düşmesin? Diyelim ki kapağını bulmasını istiyoruz. Her şeyde bu denklemi ararsak, sonu neye varır?... 'Kenarına bak bezini, anasına...' Açılımını yaparsak, altından aile eğitimi gibi anlamlar çıkarabiliriz. İyi de, zaman da değişiyor. Ali, biricik aşkı Hülya'sına kavuşmadan önce, anasının işini merak etse... Ve bu merak onu, Hülya'nın annesinin bacasız fabrika diye de adlandırılan kerhanede çalıştığı gerçeğine götürse... (Kötü bir örnek oldu, değil mi?... Peki çağdaş bir kent örneği verelim!) Dininde imanında bir ailenin kızı Hülya'ya, hayatında 50-60 kadın geçen (erkekler bu sayıyı abartmaya eğilimli olurlar ya...) Ali, kazayla... 'Sevgilim, seninle evlenmeye ciddiyim. Bundan önceki ilişkilerini pek merak etmesem de... İçimdeki merakı gidermek için...' Zaman post-moderen zaman... 'Hayatım, öyle pek fazla erkekle ilişkim olmadı. Pek anımsamıyorum, ama 25 kadar olsa gerek...' Merak durumunuz ne alemde?...

Hadi insanları anladık. Peki ya devletler?...

'Ey yoldaş; sosyalizm dışı cereyanlara meraklı komşunun her şeyini merak et!...'

'Allah'ın kanunlarıyla yönetilen rejimimizi yıkmaya çalışan emperyalist uşağı siyonist'in bütün çevresini merak eyle!...'

'Cumhuriyetimizi yıkmaya yeltenen bölücü -ve komünistlere- karşı merakınızı, bizimle paylaşabilirsiniz. Telefon numaramız 0199 1999 1999...'

Yüce ve cüce kavramları bir kenara itelim! 'Merak dostlardan Irak'a yakınlık ve uzaklık derecen ne?... Şey biraz meraklıyım da...

GÜNLER / KİTAPLAR / DERGİLER

Ruşen HAKKI

HAZİRAN AYI NOTLARI

1 Haziran Salı

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekan Yardımcısı **Doç. Dr. Faik Budak**, şiirden sonra hikayeyi de fakülteye taşır. Bugün Tıp Fakültesi Konferans Salonu'nda saat 12.45'de başlayan toplantıda, eleştirmen ve hikâyeci **Fahrettin Demir** ile geçen yıl Kocaeli Edebiyatçılar Platformu'na hikâye, şiir ve esprileriyle renk katan **Doç. Dr. Emin Sami Arısoy**, hikâye üstüne konuştular ve birer hikâyelerini okudular. Öğrencilerin sınavları nedeniyle katılamadıkları söyleşinin dinleyicileri, öğretim üyeleriydi.

Önümüzdeki öğretim döneminde, Tıp Fakültesi'nde her ay şiir, hikâye ve felsefe günleri düzenlenecek.

Tülay Ferah, Türk Dili Dergisi'ndeki (sayı 72) "Kadın Şiir" başlıklı yazısının bir yerinde şöyle diyor:

"Kadın şairlerin sayısı, erkek şairlerle eşit olsaydı..."

Türkiye geneline baktığımızda, kadın şairlerin sayısının erkek şairlerden hiç de az olmadığını görürüz. Şiir okuruna baktığımızda ise, kadınların erkekleri geride bıraktığı görülür.

Önce şunu belirtmek istiyorum. Ben şairlerin cinsiyetlerine göre ayrılmasına karşıyım. Ne demek kadın şair? Ne demek erkek şair?

Şair; şairdir, o kadar...

Şimdi gelelim **Tülay Ferah**'a...

"Kadın şairlerin sayısı, erkek şairlerle eşit olsaydı", neler olurdu?

Şöyle diyor **Tülay Ferah**:

"Kadın şiir ecesidir.

Şiirin sultanı da diyebiliriz.

Yeryüzünde kadın yalnız şiirde özgürce yaşar. Ama bu özgürlük erkeğin özgürlüğüdür. Erkek şair, erkek işi şiirinde kadın bedenini ve ruhunu talan eder. Çünkü şiir erkek işidir.

Ne acı!

Kadın şairlerin sayısı, erkek şairlerle eşit olsaydı göze göz, dişe diş şiir, pardon, beden ve ruh kavgası yapardık. Sanırım bu eşitliği sağlayamadığımız için şiirlerde sürünüp duruyoruz.

Erkek şairler biz kadınlar için neler yazmadılar ki? Bize aşık oldular. Sevdiler. Nefret ettiler. Acı çektiler. Öldürdüler. Ağladılar.

Burada durup kendi adıma bir soru sormak istiyorum.

'Beni şiirinde kullanma hakkını sana kim verdi?'

Şimdi başka bir kadın çıkıp:

'Sana ne oluyor? Ben yakınmıyorum. Hem şiirlerde sürünmek de neyin nesi oluyor? Bu benzetmeden hiç hoşlanmadım. Erkek şairlere haksızlık ediyorsunuz' diyebilir.

Bu kadınla tartışmaya hiç istekli değilim. Sonra deneme yazan benim. Görüşlerime katılmayan kadınlar, koşa koşa şiirlere girip erkek cinsine düşlemler yaratabilirler. Düşlemler benden uzak olsun..."

Erkek şairlerle inceden inceye dalgasını geçen **Tülay Ferah**, bana kalırsa, asıl söylemek istediğini söylemiyor. Gene bana kalırsa, **Tülay Ferah**, "erkek şair" derken, uçkuruna düşkün erkekleri (!) dile getirmek istemiş. Bu konuda haklıdır. Çünkü şairliklerini kullanarak kadın tavlamaya kalkışan erkekler'in sayısı hiç de az değil!..

5 Haziran Cumartesi

Kocaeli Bölge Tiyatrosu 6. Drama Seminerleri Dönem Sonu Oyunları Festivali, bugün Sabancı Kültür Merkezi'nde düzenlenen tören ve oyunlarla başladı. Kuruluşunun 20. yılını yaşayan ve turnelerle adını ülke geneline yayan KBT'nin festivali, 13 Haziran akşamı sertifika töreniyle sona erecek.

6 Haziran Pazar

İki yıl önce "Bütün Kapılar Tutuldu" adlı tek kişilik oyunuyla ilgi gören İzmitli sanatçı **M. İrfan Benli**, bu gece, KBT kapsamında bulunan aynı oyunuyla gene sahnedeydi. KBT Genel Sanat Yönetmeni **Burhan Akçin**'in yönettiği oyunda, **İrfan Benli** şiirlerini okudu.

7 Haziran Pazartesi

İstanbullu iki genç ressamın, **Koray Keküllüoğlu** ile **Zafer Baykal**'ın ESBANK İzmit Şubesi Sanat Galerisi'nde açtıkları karma resim sergisinin izleyicileri, resimlerden çok içki ve yiyeceklere ilgi gösterdiler! Soyut resimden ben de pek bir şey anlamam, ama renklerin dilini sevdim.

8 Haziran Salı

Bu sabah **Adalı**'nın önünden geçerken, baktım, kapıda bir duyuru: "Adalı İbrahim öldü. Cenazesi öğle üzeri Fevziye Camisi'nden kaldırılacak."

Şaşırdım kaldım!

Gazeteye geldiğimde, **Adalı İbrahim**'in bizim gazetenin (Özgür Kocaeli) birinci sayfasında yerini aldığını gördüm. Boynunda beyaz önlüğü, elleri

belinde bana bakıyordu, "Başka bir isteğin var mı? der gibilerden...

"Göğüs tarafından piliç ızgara, az beyaz peynir, sirkeli az çoban salata, bir de her zamanki gibi onbeşlik rakı" diye geçirdim içimden...

Pazar akşamı, **M. İrfan Benli**'nin tek kişilik oyunu olan "Bütün Kapılar Tutuldu"ya gitmeden önce, 35 yıllık meyhanem olan Adalı'ya uğramış. "Nasılsın İbrahim Ağabey?" diye sorduğumda, "Son günlerde başım dönüyor" diye dertlenmişti...

Gazeteye bakıyorum... Bizimkiler, "Adalı İbrahim tezgâhı başında vefat etti" diye başlık atmışlar...

Ramazanda da açık olduğundan, **Adalı** için "Nöbetçi Meyhane" derdim... Kimler gelip geçmemiştiki o meyhaneden... İstanbul'dan ve Ankara'dan İzmit'e gelen yazar arkadaşlar, "Bizi Adalı'ya götür" derlerdi... Pencere kenarında oturur, gelip geçen insanları ve trenleri seyrederek rakı içerdik. Bu mekân ve **Adalı İbrahim**, benim günlük köşe yazılarımın dışında, "Bir Şafaktan Bir Şafağa" adlı kitabımda da çokça yer almıştır...

İstanbullu, Ankaralı arkadaşlar dedim... Hemen aklıma geliverenler: **Ahmet Say**, **Muzaffer Buyrukçu**, **Veysel Öngören**, **Atıf Özbilen**, **Adnan Özyalçıner**, **Sennur Sezer**, **Ahmet Telli**, **Ahmet Özer**, **Arife Kalender**, **Çiğdem Sezer**, **Bekir Yıldız**, **Behçet Aysan**, **Güngör Gençay**, **Gülsüm Cengiz**, **Hüseyin Atabaş**, **İsmet Kemal Karadayı**, **Kemal Özer**, **Mehmet Güler**, **Mustafa Ekmekçi**, **İlhan Selçuk**, **Osman Şahin**, **Onat Kutlar**, **Öner Yağcı**, **Seyyit Nezir**, **Şükrü Erbaş**, **Zihni Anadol**, **Bedrettin Aykın**, **Berrin Taş**, **Cengiz Gündoğdu**, **Yılmaz Elmas**...

Hepsi de bu meyhaneyi çok sevmişti...

Suat Özdemir, **Nejat Gacar** ve ben cami avlusunda **Adalı**'yı anıyor ve soruyoruz: "Şimdi biz nerede içeceğiz?.."

12 Haziran Cumartesi

İstanbul'dayım...

Öğle saatlerinde Çiçek Pasajı'nda ve çevresinde şöyle bir dolaştım... Niyetim rakı içmekti, yalnızlığım engel oldu! Taksim'e doğru yürüdüm. Dönüşte, baktım. Galatasaray Lisesi'nin önü gene polis kaynıyordu. Cumartesi Anneleri nereye gitmiş olabilirler?

Aznavur Pasajı'na girdim. Evrensel Kültür'e çıkacağım. Asansöre not düşmüşler: "Cumartesi günleri çalışmaz..." Asansörlere haftasonu tatili verenlere teşekkür ettim! Her katta dinlenerek Evrensel Kültür'e ulaştım... Baktım, **Zihni Anadol** Bergama'da dünya gençleriyle buluşmuş, gülümsüyor. **Güngör Gençay**'ı sordum, "Daha gelmedi" dediler; telefonla aradım, konuştuk **Güngör**'le, "Bir saat sonra oradayım" dedi, ama daha geç geldi. Dün akşam, **Zihni Anadol** ile ilgili kitabın tanıtımı sonrasında, bir yerde ikişer duble rakı içmişler; gece de kendini pek iyi hissetmemiş; tansiyonu oldukça düşmüş... "Gelmeseydin, yatsaydın" dedim... Kuşburnu çayı içtik, sohbet ettik, sonra ben kalktım. "Nereye?" dedi. "Özgür Üniversite'ye. **Berrin Taş** ile buluşacağız" dedim...

Kumbaracı Yokuşu'ndan indim, Kumbaracı Han'ı buldum. Burada da asansör haftasonu tatilinde olduğu için, soluklana soluklana yukarı çıktım. **Berrin Taş**, kendisinden daha genç arkadaşlarla kantinde çay içiyordu. "Bu arkadaşlar, Özgür Üniversite'nin tiyatro kolundan. Bugün yaz dönemi eğitimi başlıyor. Okuma tiyatrosunda senin şiirlerini okuyacağız" dedi.

Şiirlerimi **Berrin Taş** değerlendirip yorumladı. Her konuşmasının ardından genç arkadaşlar şiirlerimi okudular. Çok duygulandım, gözlerim yaşarır gibi oldu... Okuma sonrasında ben konuştum; kendimi tanıttım, neler yaptığımı anlattım ve bir de şiir okudum...

26 Haziran Cumartesi

26 Haziran 1982 yılında yitirdiğimiz İzmitli hikâyeci **Naci Girginsoy**'u andık... Unutuldu **Naci Girginsoy**... Geride üç kitabı ve bir sokakta adı kaldı...

Okumuş muydunuz "Mavinin Ölümü"nü (Hikâyeler, Varlık Yayınları), "Gençlik Çıkmazı"nı (Roman, Yalım Yayınları), "İpekböceği"ni (Denemeler, Varlık Yayınları).

Bir süre bu tür yazılarıma ara veriyorum. Gene günlere not düşeceğim, ama kısacık. Şimdilik hoşça kalın.

Kıpırda!
•
İki İnsancıl al.
•
Birini
arkadaşına ver.

"SEVİ YANSIMASI"

Ali TAŞ

"Ben Çukurovalı toprak işçisi ali
Conkbayırı şehidi şaban durmuşun oğlu
Çekirdeğim yok ekili cızı tarlam yok
Babamdan miras diye künyesi düştü bana

.....

Ben şehit şabanın yoksul ali
Babamın künyesinde Paşanın imzası var
Bakalım bekliyoruz" (Toprak Özlemi-S. 20)

M. Nuri AYVALI'da şiirlerini bir kitapta topladı. Ahmet ARİF örneği bir göndermeyle uçuruma bir gül attı. "Sevi Yansıması"nı, 'Çukurova edebiyat tarihinin hatırı sayılır bir yerine' yerleştirdi.

Söz okurundur artık... Fırsat verildikçe, nitelikli her yapıt gibi, 'dile düşecek'; şiirin paylaşım cömertliğine belki.

Dönelim AYVALI şiirine...

Şiirin mutfağında dökülen alın teri... Yaklaşık yarım yüz yıl civarındı yazınerliği... Hasan Hüseyin'li, Hidayet Karakuş'lu, (vb) sanatsallıklar, yayın kurulları, şiir izi sürmeler. Hepsi bir yana, şiirlerin etkileyici olduğunu söyleyebilirim. Yayınlanan şiirlerinin görebildiğim boyutuyla, yeterince ve 'hak ettiği' oranda kendini ortaya koyamayan bir ozan. İşte, kitapların bu tür faydası oluyor; iddia taşıyorsa, mesajını verebiliyor.

M. Nuri AYVALI 'Çukurova benden sorulur' diyen ozanlardan. Özgün biçemiyle kuşattığı içeriğiyle, şiiriyle yaşamın tanıklığını yapıyor; insan ve yöreye sahip çıkıyor. Toplumcu özümsemenin şiirselliğindeki kaygıyla, tercihini insandan yana kullanıyor.

Mümtaz TUZCU'nun ardından AYVALI'yı okuyunca, bazı yaşamsal tema benzerlikleri gibi duyarlılıklara koşut, birbiriyle çelişen 'dil ve biçem' farklılıkları yanında; 'yöresel ve öz türkçe' sözcük dağarcığının yakınlık kurduğunu vurgulayabilirim. Ayrıca, TUZCU'nun 'kapalı' olarak tanımlayabilecek sakin çizgisi yanında, AYVALI'nın 'yalın ve sert' bir tarz taşıdığını da. "Ağırbaşlı bir öfke' olarak algılanabilecek de olan bu sertliğin, okuruna 'aspirin' gibi geleceğini ifade etmek sanırız bir abartı olarak değerlendirilmez.

"Burası çukurova / Ben ılıca köyünden çörük bekir / Bir yasa çıksa ki / Herkes toprağına gömülecek / Açıkta kalırım" (s. 5) dizelerinde olduğu gibi "cıbıl insanların" öyküsünü şiirleştirir ozan. "Vatan, bayrak deyip cepheye koşan; yemen, çanakkale, conkbayırı, arıburnu, sakarya'da yurdu savunan insanların anılarına atar duygusal ilmeğini... "Üçüncü taburdan şeref onbaşının Galiçya destanını" yazar; Anadolu'nun sesini dizelere yükler. Anadolu'nun onurlu geçmişini dile getirir:

"Ben anadolu halkıyım lastik ayak boz urba
Kemiklerim yemen'de kanım viyana'dadır
Bir yanım harman olmuş bir yanım mitil maraba
Ben anadolu halkıyım heey!
Hayvanların huysuzunu seçerim" (s. 10)

"Konalga, yönelgin, bazlama, gözbüyütmüş ağalara, gürreden, meses, yozgun, kalot, it kapıda zebun gerek, galubeladan beri, dörme-döküm, mal-melal, aynı minval üzre berdevam, ağel, gelep, çot ola, beleşe it taşlama, dönel, hödük. gibi otantik ve folklorik özellikli sözcük kümesi ise bu yöreselliğe, Anadolu tablosuna hayli denk düşer; tablo, deyim ve özdeyişlerle sağlamlaşır.

M. Nuri AYVALI şiiri Fakir BAYKURT, Orhan KEMAL, Yaşar KEMAL üçgeninde yöreselleşir, toplumsallaşır. İçeriğin devingenliştiği, biçimin fırsat vermesiyle çarpıcı bir biçemselik kazandığı ve her şeyden önce bir ozanı ozan yapan 'dile ilk harcını koyan özün' yadsınamayacak oluşu bu çağrışımı yapar. Evrenselliği anımsatır... AYVALI figürleri ile, Adana varoşlarındaki, Orhan KEMAL kahramanı, Tebel Çelik ve Yaşar KEMAL'ın köy kahramanı Hösük, Kara Mıstık arasında fazla bir fark yoktur. Ya da, şiire sıçrayan yönüyle, NECATİGİL'in gizil söylemindeki ezik, sıradan, suskun kent insanının; STEİNBECK'in toprağa bağımlı Joad'ının... Kısacası, zaman değişse de zemin aynıdır; Oklahama neyse Çukurova odur. "Gazap Üzümleri"nin el mecbur toprak sevdalısı yoksulları içtenliği, umursamazlığı ve yurtseverliğiyle "Sevi Yansıması"na dek uzanır. Döner, "Umut"un Cabbar'ıyla Yılmaz GÜNEY figürlerini özetler. Sonuç olarak... Şiirin, ya da, edebiyatın her şeyden önce kendi içinde bir dili gerçeklik olarak görebilme teorisinin desteklendiği Çörük Bekir, Gürük Yusuf, Şaban Durmuş veya Kiliseköyü'lü Çakır Ethem gibi AYVALI figürlerinin, toplumcu-gerçek çizgisi sonucu olarak da, gerçek hayattaki Havraniye'li Güdük Osman'dan da bir farkı yoktur.

"Nasıl da büyür yaşamaya kavak ağacı
Pınar başlarında su boylarında
Yel estikçe yaprakları
Eski bir efsanede tesbih çeker" (s. 58)

"Sıvacı tuncer ki malatya dolaylarından/ Bir deri bir kemik kalmıştı/ Ve sınırına varmıştı direnmenin/ İki daha vursalar/ Elrom'u öldürecekti" (s. 38) dizelerindeki eleştirel güncel gönderme yanındaki; ozan etkileyen ölüm izleğinin özgün bir söylem oluşturduğu tipik çizgi "Öte Dur" şiirine bağlanır: "...

Yalnız bir pınarım bir dağbaşında/ Ürkek ceylanlar dadandı sulanır/ Kelimenin anlamında gün gelir/ En haşarı taylar bile uslanır/ Öte dur ölüm/ Sonra ettiğin yanına kalır// Beni götüremezsin/ Gitmen boşuna/ Alır silahımı dağlara çekilirim/ Ne zaman duyarım tutulmuş bağlanmışsın/ İner gelirim//..." (s. 44)

Ozana duyarlılığın yüklediği aydın tavır, "Etilerden kalma bir harabeyim/ Asırların silindiri geçti üstümden" serzenişinde bulunan şairi humor/ ironi kıpırtılarına yöneltir. Şair 'sıradan, yalın ve rahat' söylemiyle; "... // Hey kavak ağacı aziz hemşerim/ Bir şey diyeceğim sana kusura bakma/-Boyu uzun olanın aklı kısa olurmuş-" (s. 58) der. Döner, toplumsal bir güncelliğe değinir: "... // Uzunyayla'da bir kibrit çakılsa/ O Çukurova'da tutuşur/ İzlediği filmde ezan okunsa/ Namaza durur" (s. 59) Aynı şekilde; "... / Ben anadolu halkıyım heeey!/ Kötülerin iyisini seçerim"; "... / Aydınlıktan karanlığı seçerim"; "... / Yalancının iyisini seçerim" (s. 10); "... / Son deyip ayıların yemesine armudun iyisini/ Ve ayıklayıp atasözlerini/ "İt kapıda zebun gerek"i/ "Bana dokunmayan yılan bin yaşasın"ı/..." (s.,23); "... / Uyutulmuş galubeladan beri/ ... // ... Bir lokma bir hırkaya şükür dualardan" (s. 27) dizelerindeki örneklerde 'aydınlık' tutkusunda görülür.

"Seni yaşamak kucak kucak
Yaylanın mahzen serini kır menekşesi
Ovanın bitek toprağı yedi vereni
Çağının yekte dilberi çatal yürekli
Gerçeğin bilinci
sevinin yansıması
Seni yaşamak bilsen nasıl gerekli" (s. 6)

M. Nuri AYVALI, Kemal SÜLKER'e ithaf ettiği dizelerde; "Holding dergilerinde çarşaf çarşaf/ Soyuta vurdular dizeleri/ Sadabadın çağdaş bülbülleri/..." (s. 36) dizeleriyle sanatsallığa yürek koyarken, kendince sorunsalı vurgular. Yanılsama ve yabancılaşma konusundaki duyarlılığını sanatsallıkla perçinler. "Ben çukurova düzünde ırgat osman/ Aklım fikrim karma karış" (s. 30) dizelerindeki 'yalın ağırlıklı, rahat' söylemini, yukarıdaki bölüm örneğinde tanık olunduğu üzere, 'yöresel-otantik-folklorik' üçgende somut olarak imgeleştirdiği gözlenir. Bu da; kapakta yer aldığı gibi, "ozanın sevdiği, açık ve kanadı kırık olmayan, lirizm yüklü, delikanlı gülüşlü, dörtnala giden, türkü tadında" bir şiir anlayışını gündeme getirir:

"Gagası gülibik
Ayaklar kankırmızı
Boğazı peşkirli
Döşü nakışlı
Tıpkı keklik gibi uçuşlu
süzülüşlü
konuşlu
Beni o dağbaşlarına alıp götüren ötüşlü
Keklik türkülerine bayılırım" (s. 45)

".../ Gene katmerli ihanet/ ..." (s. 46); ".../ Şölen alanında yüreğimin/ ..." (s. 37); "Yeşil fışkırır toprağın fıskiyesinden/ ..." (s. 26); "Pamuk tarlalarında ırgat türküleri/ Buram buram ter kokar" (s. 12); "... / Yeryüzü enleminin en tuzcul yerinde" (s. 9); ".. / Somunu orada durdu" (s. 38) gibi fazlaca olmayan imgesel dizelerin yoğunlaşarak kanatlanışı sürer:

"Sesin sözü boğduğu ortamda
Hüzün alır başanı çıkar dağlara
Uçar gider ak kanatlı güvercin" (s. 18)
...

Genel olarak değinecek olursak... Şiirselliğinden ödün vermeyen 'kapalı şiir'de güzel; özgünlüğü yansıtan 'açık şiir'de. Yeter ki şiir olsun. Şairin, yeteneği doğrultusunda görselleştirip ortak bir dilin aracı olarak sunduğu imge vb. olgular şiirde sırıtmıyor, aksine, devingenliğiyle şiiri 'vurucu, çarpıcı, anlam derinliğine' sürükleyebilecek bir özgünlük taşıyorsa kabul görür, yaşama şansını elde edebilir. Açık şiir ise... Algı, yetenek, akım vb. konusundaki olumsuzlukların ve hatta kültürsüzlüklerin, sıradanlıkların etkisiyle 'konuşma dilinin ayrımsızlığında' yitiyorsa ona şiir denmez.

Sözü yine M. Nuri AYVALI'ya getirmek ve hatta bırakmak istiyorum. Çünkü o, bizim kendisini anlatmak istediğimizden daha fazla anlatıyor şiiriyle; vurgulanan soransallıkların açık şiir cephesindeki olumlu tarafgirliğiyle de somut bir konum elde ediyor...

Şair, halk şiiri geleneğinden beslendiği anlaşılan biri olarak, kendine özgü süslemesiz dille, konuşma diliyle şiir dili arasında bir fark oluşturabiliyor. Şiir bilmecesine bir karakalem çekiyor. 'Açık, içten, otantik havalı' bir türkünün tadında veriyor şiirini. Böylece... Kentteki insanlar da sevebilir bu şiiri; köydeki Çörük Bekir, Gürük Yusuf, Güdük Osman gibi cıbıl insanlar da. 'Didaktik yanılgının' olmadığı bir rahatlık şiirle okur arasındaki soğukluğu kaldırmaya da nedendir. Bir de, katılımın yoğunlaştığı gerçeklik vardır.

İşte bu anımsamalar ışığında, 'az ama öz' bir çalışmanın ürünü olan "Sevi Yansıması"nı, Karacaoğlan'ın vardığı bir 'çağdaşlık noktası' olarakta değerlendirilebilecek, pastoral duyarlılığın ördüğü naif bir seviyle noktalayalım:

...
"Senden birşeyler yansıtır bu dağlar
Bu çam ağaçlar bu sedir köknar
Kuşlar sana gider senden gelir
Bu yaban güllerinde senin kokun var

Bu yaban güllerinde senin kokun var
Bu keçi yolları hep sana çıkar bilirim
Dizlerimde sana varmanın gücü
Dizilir yollara bir gün varırım

Dizilir yollara bir gün varırım
Kalkıp daha ötelere gitmesen" (Bu Şiir Sana Yazıldı s. 7)

(Sevi Yansıması/ Özgün Yayıncılık/ Ekim 1997/ 72 Syf.)

İKİ OYUN BİR GERÇEK

Fahri ÇIBIK

Aydın'da nisan ayı, tiyatroseverler açısından oldukça hareketli geçti. İki seçkin topluluk, iki güzel oyun ile keyif dolu iki gece yaşattılar. "Derya Gülü" ile Aydın Tiyatro, "Yalınayak Socrates" ile Dostlar Tiyatrosu.... İçimizdeki gerçek insanı bize bir kez daha anımsattılar.

Uzun süredir, "yükselen değerler" ve "yeni dünya düzeni" safsatasıyla yozlaşmaya yüz tutan sanatın tükenmediğini, gerçek sanatçılar varoldukça da tükenmeyeceğini gösterdiler. Yoz kültürün türevleri karşısında soylu duruşlarıyla içimize su serptiler. Dahası, tek tek tümümüze "sorgulanmayan bir hayat yaşanmaya değmez" dediler.

11 mart ile 31 mayıs tarihleri arasında salı-perşembe geceleri Belediye Tiyatro Salonunda, Necati Cumalı'nın Derya Gülü'nün başarıyla sahneleyen Aydın Tiyatro, daha önce de Dinçer Sümer'in "Yarın Cumartesi" adlı yapıtını aynı başarı ile sergilemiş ve beğeniyle izlemişti. İlk kez 98'Kasım'ında "Perde" diyen ve kuruluşunun üzerinden bir yıl geçmeden Aydınlı sanatseverlerin gönlünü fetheden Aydın Tiyatro'yu az sayıda insanımız kurdu. Kendilerini yıllardır tiyatroya adamış değerli dostlarım Yalçın Dinçer, S. Savaş Seyitlioğil, Hüsnü Ertung başta olmak üzere olumsuzluklara karşın yürümeye başladı.

Şimdi artık, kuruluş bildirgesinde belirttiği "Kurumsallaşarak Aydın'da Yerini Alma" hedefine adım adım yaklaşıyor. Eğer elinden tutan olursa, çok çabuk gelişip büyüyecek, turnelere çıkacak, gittiği her yerde, katıldığı her yarışmada Aydın'ımızı başarıyla temsil edecek. Yeter ki Aydınspor'a ve Halk Oyunları Ekipleri'ne gösterdiğimiz ilginin onda birini Aydın Tiyatro'ya da gösterelim. Bu ilgiyi, özellikle, yurtdışında aldığı tiyatro eğitimiyle, Haldun Taner'in "Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyunu yıllar önce Aydın Kültür ve Sanat Derneği çatısı altında profesyonelce bir başarıyla sahneye koyan Sayın Yüksel Yalova'dan beklemek hakkımız olsa gerek ...

"Derya Gülü" ile "Yalınayak Socrates" oyunlarının bitiminde, oyuncuların gözlerinden, bekledikleri ilgiyi görememenin hüznünü okumak, bizim gibi orada bulunan duyarlı izleyicileri de üzdü. Nüfusu iki yüzbinlere dayanmış bir kentte, bir tek tiyatro salonu, tek bir suare için iki yüzden fazla izleyici toplayamıyorsa daha ne söylenebilir?... Ayıp, ama gerçek. Bu ayıp, bize yeter...

Oysa bu kentte, bundan iki bin yıl önce yaşamış insanların böyle bir ayıpla "malul" oldukları yazmıyor tarih.... Aksine, ilkçağ ile ortaçağın önemli kültür merkezlerinden Trallesin yerini alan Aydın sınırları içindeki antik tiyatro sayısı, her şeyi çok güzel açıklıyor. Dahası, Osmanlı Dönemiyle Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile Aydın, tiyatro etkinliğinde bugünkünden daha yoksul değil. Çünkü, Karagöz ve Ortaoyunu gibi geleneksel tiyatromuzun hemen koşutunda yer tutan ve epik tiyatronun ilginç örneklerini oluşturan Deveoyunu, Kınagecesi Oyunları vb. oyunlar anımsanırsa, bu toprakların kültür ve sanat yönünden, hiç de kıraç olmadığı anlaşılır. Hele Cumhuriyet'le birlikte Halkevleri'ne gösterilen ilginin odağında toplumdaki tiyatro gereksinmesinin yattığı düşünülürse.... Herşey bir yana, yapıtları "Türk Tiyatro Klasikleri" arasında yer almıştır bir Hidayet Sayın'ın yıllarca bu kentte yaşadığını, bu kentin insanlarına yaptığı sanatsal katkıya nasıl unuturuz? ....

29 Nisan gecesi, altmışlı yıllarda ilk kez "Durdurun Dünyayı İnecek Var oyununda görüp beğendiğiniz daha sonra "Rosenbergler Ölmemeli" ve "Abdülcanbaz" ile başlayıp "Bertholt Brecht" ve "Birtakım Azizler'e dek uzanan süreçte izleyicisi olduğumuz Genco Erkal, "Yalınayak Socrates"te yine aktörlüğünün doruğundaydı. Ah, bir şu turne sorunları, bilinen sıkıntılar olmasa...

Yıllar önce izlediğiniz Genco Erkal ile perşembe gecesi izlediğiniz sanatçı arasında değişmeyen tek şey, toplumcu sanat anlayışı... topluma ve kendine olan saygısı.... Sanatına karşı sorumluluğu... onun bu yüksek sorumluluk anlayışıdır ki Türk Tiyatrosu'na Dostlar Tiyatrosu Okulu'nu armağan etmiştir. AST ve KENTERLER ile birlikte Türk tiyatro tarihindeki onurlu yerini almasını sağlamıştır.

Yalınayak Socrates'in kadrosunda olduğu gibi bu yeni kadrosunun oluşturulmasında da yine aynı sorumluluk anlayışının izleri görülüyor. Socrates'in eşi Ksantippe rolünde, Ayşegül Günay; oğlu Lamprokles ve Meletos'ta, Gökhan Soylu; Theodete'de, Didem German; Köle Satiros ve Anitos'ta, Erdem Akakçe; Kritias ve yargıç rollerinde, Yurdaer Okur; eksizsiz oyunlarıyla kaynaşıp bütünleşmiş bir tiyatro topluluğunun en somut örneğini verdiler. Özellikle genç oyuncu Erdem Akakçe, oynadığı her rolde de "Ben doğuştan aktörüm." der gibiydi.

Ergin Ocaklı'ya gelince... Uzun süren ayrılıktan sonra tiyatroya yeniden dönüşü, tek sözcükle "muhteşem" "Kral Pausanias" ancak böyle oynanabilir, iki bin yıl önce yaşamış bir karakter, ancak böyle yaratılılabilir. Umaruz, bundan böyle kendine ve bizlere haksızlık etmez; tiyatromuza yeni keşifler, yeni renkler katmayı sürdürür.

Genco Erkal'ı iki kez kutluyoruz. Bir; Dostlar Tiyatrosu'nu bunca yıl ayakta tutmayı bildiği için...

İki; Erdem Akakçe'deki tiyatro cevherini keşfettiği ve Ergin Ocaklı gibi çok değerli bir aktörü yeniden tiyatromuza kazandırdığı için.... Eh, bir de içimizdeki sanat kuşlarını besleyip havalandırdığı için...

Derya Gülü ve Yalınayak Socrates... Yanyana konduğunda, hem konu, hem de sunuş bakımından yer yer benzerlikler gösteren iki oyun. Her ne kadar ilki yerel, ikincisi evrensel motifler taşıyor görünse bile son tahlilde her iki oyun da en temel insan gerçeğini "hayat ve ölüm'ü işliyor. Bu açıdan bakıldığında, Derya Gülü'nün Haşim Kahlan'ı ile Yalınayak Socrates'i bekleyen acı son. Tam bir benzerlik gösteriyor. Her iki kahraman da kaçınılmaz bir dramatik sonda buluşuyor ve ölüme boyun eğmiyor, meydan okuyorlar. Ölümle dalga geçtikleri bile söylenebilir...

Derya Gülü, bizim Ege'nin insanlarının günlük yaşamlarından kesitler veriyor. Yalınayak Socrates ise Ege'nin öteki yakasından, insanlığın bilincine demokrasi tohumlarının atıldığı yılların gerçeklerini taşıyor günümüze. Her dönemde ve yeryüzünün her yerinde gören, anlayan, düşünen, sorgulayan kişileri bekleyen dar geçitleri, çetin engelleri yansıtıyor.

Öte yandan, her iki topluluğun sanata bakışlarıyla oyunculuk anlayışları da ortak özellikler taşıyor. Sayın Doğan Hızlan, Hürriyet Gazetesi'ndeki "Bakış" köşesinde, Aydın Tiyatro'yu ele aldığı "İki Kalas Bir Heves" başlıklı yazısında, bir yönüyle bu ortak özelliklere değiniyor: "Amatörlüğün karşıtı her zaman profesyonellik değildir. Bana göre gerçek profesyoneller, amatör ruhlardan çıkar" diyor. Bu bakımdan "Aydın Tiyatro ne kadar amatörse Dostlar Tiyatrosu da o kadar amatördür. Yurtdışında (özellikle Avrupa'da) oynadığı oyunlarla haklı bir üne sahip Dostlar Tiyatrosu ne denli profesyonel ise Aydın Tiyatro da o denli profesyoneldir." diyebiliriz. Hiç değilse bize göre böyle... Çünkü yirmi yıldan fazla bir süre tiyatroyla iç içe yaşayan, her yıl Çine'de oynadığı en az iki oyunla kendi izleyicisini yaratan Yalçın Dinçer ve onun hemen yanında yer alan S. Savaş Seyitligil'e yalnızca "amatör" gözüyle yaklaşmak biraz haksızlık olmaz mı?

Biliyoruz, her iki dostumuz da bu satırlara içtenlikle tepki gösterecekler, olanca mütevazılıklarıyla "Yok, o kadar değil!" diyeceklerdir. Ancak, Sezar'ın hakkı Sezar'a... Eğer turne zorunluğuyla kentimizden erken ayrılmak durumunda kalmasa da bu konuyu kendisiyle konuşabilseydik Genco Erkal da bize katılırdı sanırım. Nitekim iki yıl önce Erdek'te, "Birtakım Azizlikler"i sahneledikten bir gün sonra, Ener Motel'de karşılıklı söyleşirken "Kuvay-i Milliye" oyuncusu S. Savaş Seyitligil'i anımsaması ve onunla ilgili söyledikleri hâlâ belleğimizde... Kaldı ki her iki tiyatro topluluğunun da mayasını oluşturan aynı amatör ruh, aynı özveri ve kendi izleyicisini yaratma gerçeği değil mi?

İşte, iki seçkin topluluk... İşte iki anlamlı oyunun düşündürdükleri...

BİR KAYIBIN ARDINDAN

Ben yavrumu umutla bitirdim
Ellerimle yatırdım bir akşam
Geldi birileri karanlıktan
Alıp gittiler yavrumu yataktan

Bir çınar ektim boy saldı cihana
Çınar hırsızları girdi ormana
Kestiler çınarı devirdiler toprağa
Kökleri baş gösterdi yüreğimden
yollara

Dirseklerim çürüdü pencerede yitik
resmi beklerken
Ayırmadım gözlerimi sokağın
girişlerinden
Bu gün gelmedi belki yarın gelir
derken

Gelmedi işte gelmedi
Kaç şafak geçti üstünden

Bundandır ey insanlar bundan
Bizde uzandık cumartesilere
Yitik resimleri astık göğüslerimize
Adımız oldu cumartesi anaları

Öztürk TATAR

TÜRKÇE'NİN YAZIM EKSİKLİKLERİ

Halidun ŞEN

Bu yazım bilimsel mantığa, dolayısıyla bilimselliğe dayalı olma koşuluyla laf ebeliğine sapmayan (bilimsellikte laf ebeliğine yer yoktur), tüm eleştirilere açıktır. Bu eleştiriler karşıt da ola-bilir, yandaş da. Yeter ki dil-yetisi-bilimleri içinde kalınarak dil-yetisi-bilimlerine (öğeler, terimler, tanımlar, kavramlar, düzeyler, akımlar karıştırılmadan yerli yerinde olma koşuluyla) ses-bilgisel ve dil-bilimsel dayanaklar, açıklamalar getirilerek eleştiriler oluşturulsun. Bilimsel eleştiri bilimsel mantıktan kaynağını alır. Bilimsel mantıksa iki ya da üç değerli mantık değildir (söz konusu olan bilgi çağı bilimselliğidir; yani günümüz bilimselliği): Çok değerlidir "N valeur" ve bilimsel şüpheciliği içerir. Bilimsel şüpheciliktir bilimde ilerlemeyi sağlayan. Bir bilim adamı ortaya çıkardıklarına bu tür eleştiriler yönelte-bilmelidir; diğer bir deyişle kendi düşüncelerine, savlarına, kuramlarına en başta kendisi bilimsel şüphecilik çerçevesi içinde yaklaşımda bulunmalıdır; ayrıca dışardan gelen, kişisellikten arınmış laf ebeliğine kalabalığına dayalı olmayan, bilimsel şüpheciliği içine alan bilimsel mantığın oluşturduğu eleştiriler kendisi tarafından değerlendirilmeli, bağlı bulunduğu bilim dalında ilerlemeyi sağlayacak bilimsel, ama salt bilimsel tartışmalara neden oluşturmalıdır.

Bilindiği gibi ses-bilgisiyle dil-bilim karşıtlık yaratırlar ve ikisi de bu karşıtlıklarını beraberliklerinin içinde korurlar: Dil-yetisi-bilimleri ses-bilgisi ve düzeylerini, dil-bilim ve düzeylerini içine alır, bunu unutmamakta yarar vardır.

(-mA-): [ma], [me] olumsuzluk son-ekinin, (-mI-): [mi], [mı], [mü], [mu] ya dönüşmüş biçiminin, (-mI-): [mi], [mı], [mü], [mu] soru son-ekiyle karışmaması için bu sonuncunun ayrı yazılması gerekçesi günümüz dil-yetisi-bilimleri açısından aşağıdaki bilimsel yaygınlaştırma düşüncesine uygun bilimsel açıklamalar sonucunda Türkçe'nin özellik ve gerçekliklerinin ortaya çıkışıyla geçerliliğini yitirmiştir. (Yazımdaki formüller tüm gerekli bilimsel detaylardan, ekonomik biçimlendirmelerden arındırılarak verilmiştir. Bilimsel yaygınlaştırma yazı türü içinde):

UYARI: + işareti seslem sınırını belirler.

1) BİÇİM-SES-BİLİMSEL DÜZEY:

Biçim-ses-bilimsel düzey ses-bilimsel düzeyle, biçim-bilimsel düzey arasında köprü görevi görür.

	1. SESLEM	İZLEYEN SESLEM(LER)	GÖRELİDİR (RELATIVE)
(-mA-) (-mI-)	(e-)	(-A düz-)	
	(a-) (+)		
	(i-)	(-I düz-)	
	(ı-)		
	(+)		(+)—— + (-y-)
	(ö-)		
	(o-) (+)	(-ı yuvarlak)	
	(ü-)		
	(u-)		

2. SES-BİLGİSEL DÜZEY:

		1. SESLEM	İZLEYEN SESLEM (LER) GÖRELİ
[me]	[mi]	[e]	[e]
[ma]	[mı]	[a]	[a]
		(+)	
[me]	[mü]	[i]	[i]
[ma]	[mu]	[ı]	[ı]
			(+) —— +[y]
		[ö]	
		[o]	
		[ü] (+)	[ü]
		[u]	[u]

Ses-bilgisel düzeyde basitleştirilmiş olarak verilen formülün bir bölümünü alıp örneklere uygulamanın

yazımın türü olduğuna inanıyorum. Diğer bölümlere örnekleri uygulamağa kılavuzluk edecek niteliktedir almış olduğum bölüm ve uygulama örnekler. Bunu, dil-yetisi-bilimleri kökenli olsun, olmasın her dilci anlaya-bilir, uygulaya-bilir. 1 ve 2 deki formüller salt Türkçe sözcükler için geçerlidir.

(.. sözcüğün ilk ve son seslem ya da sesinin yerini belirler)

2)

A. "a" örneği [me] — [mi] [e]
B. "c" örneği [ma] — [mı] [a] + —— + [y]
C. "b" örneği [me] — [mü] [ö]
D. "d" örneği [ma] — [mu] [o]

Örnekler:

a) "gelmeyormu" yerine "gelmiyormu"

b) "görmeyomu" yerine "görmüyormu": [me] nin [mü] ye dönüştüğü bu örnekte genişlik bağlılaşımı ilerleyici ünlü-ses uyumu nedeniyle dudaksıllaşma söz konusudur: Sırasıyla (2C nin açıklanışı) :

[e] — [i] / —— + [y], ikinci etapta [i] [ü] / [ö] + —— + [y].

c) "kalmayormu" yerine "kalmıyormu"

d) "koşmayormu" yerine "koşmuyormu" : [ma] nın [mu] ya dönüştüğü bu örnekte genişlik bağlılaşımı ilerleyici ünlü-ses uyumu nedeniyle dudaksıllaşma söz konusudur:

Sırasıyla (2D nin açıklanışı):

[a] ,,, [ı] / — + [y] ikinci etapta [ı] [u] / [o] + —— + [y]

1 de (biçim-ses-bilimsel düzeyde) ve 2 de (ses-bilgisel düzeyde) formülü basitleştirilerek (vülgarize edilerek) verilmiş Türkçe'nin ünlüsel açıklık bağlılaşımı 1 "APER. V. 1" (30) özelliğinden kaynaklanan sesçil gerçekliği sonucunda a, b, c ve d örneklerinde gördüğümüz olumsuzluk son-eki [me] nin [mi] ye, [me] nin [mü] ye, [ma] nın [mı] ya [ma] nın [mu] ya dönüşmesi sesçil olayı ortaya çıkıyor. Bu dönüşmeden (değişmeden), -/A/ —- /I/ / —— + /y/ dönüşmesi ses-bilimsel düzeyde dolayı deniliyor ki (-ml-) olumsuzluk son-ekiyle, (-ml-) soru son-eki karışmasın diye soru son-eki ayrı yazılmalı: Öncelikle şunu vurgulayayım, yukarda formülleri üç düzeyde (ses-bilgisi, ses-bilim, biçim-ses-bilim), basitleştirilmiş bir biçimde, verilmiş olan bağlamın dışında Türkçe'de başka hiç-bir bağlamda (-mA-) olumsuzluk son-eki (-mA-) olarak kalır.

Üç düzeyde, basitleştirilmiş olarak, verilen formüller (-mA-) (".... isimfiil .... eki.... " (31), ".... yapım eki..... " (32), "Fiil kök ve gövdelerinden sıfat türünde sözcükler yapar:" (33) son-eki için de geçerlidir.

Bu durumda (-mA-) : [me], [ma] son ekleriyle, (-ml-) : [mi], [mı], [mü], [mu] soru son-ekinin karışması, sözcükteki son-ek sıralanması ne olsun olsun, söz konusu edilemez:

I) (-mA) + (-ml-) sıralaması:

a) gel+me+mi dedin?
b) gör+me+mi dedin?
c) kal+ma+mı dedin?
d) koş+ma+mı dedin?

a, b, c, d örneklerinde açıkca ortaya çıkan [me] ile [mi], [ma] ile [mı] arasındaki sesçil karşıtlık (vülgarize deyişle farklılık) bu son-eklerin Türkçe'de karıştırılmalarını engeller.

II) (-mA-) + son-ek + (-ml-) sıralaması:

a) gel+me+di+mi?
b) gör+me+di+mi?
c) kal+ma+dı+mı?
c) koş+ma+dı+mı?

a, b, c, d örnekleri Türkçe'de bu sıralanmada da (-mA-) ile (-ml-) nın karıştırılmalarının, [me] ile [mi], [ma] ile [mı] arasındaki sesçil karşıtlığın varlığı nedeniyle, kesin bir biçimde olanaksız olduğunu gösteriyor. Kaldı ki bu sıralanmada arada başka bir son-ek var; sınır belirleme görevi yüklenmiş bir son-ek var (-mA-) ile (-ml-) arasında: (-mA-) + son-ek + (-ml-). Böylelikle karıştırılmamaları iki kez sağlanmış oluyor dil tarafından:

A) BİÇİMSEL KARŞITLIK (FARKLILIK) İLE
B) SÖZ KONUSU İKİ SON-EKİN BİTİŞİK OLMAMA DURUMU İLE

3) (-ml) olumsuzluk son-eki + son-ek + (-ml-) soru son-eki:

Söz konusu (-mA-) olumsuzluk son-ekinin 1 ve 2 de, üç düzeyde (se-bilgisel, ses bilimsel, biçim-ses-bilimsel) verilen, basitleştirilmiş, formüller ile açıkladığım (-ml-) biçimine dönüşmesiyle, (-ml-) soru ekiyle arasındaki biçimsel karşıtlık yansızlaşır. 4 deki son-ek sıralanması Türkçe'de olsaydı yazımda karıştırırlardı, ancak böyle bir sıralanma yok Türkçe'de. (-mA-) olumsuzluk son-ekinin (-ml-) biçimine dönüşe-bilmesi için tek koşul var: Kendisinden sonra gelen son-ekin [y] ünsüz-sesiyle başlaması koşulu, bunun dışındaki tüm bağlamlarda (-mA-) olumsuzluk son-eki (-mA-) biçimini korur. Bu durum yukarda ünlüsel

açıklık bağlılaşımı 1 özelliğinden söz ederken açıklamıştım; (-ml-) olumsuzluk son-eki + son-ek + (-ml-) soru son-eki sıralanmasında sınır belirleyici bir son-ek var aralarında. Burada söz konusu olan, bu iki son-ekin bitişik olmama durumudur. Son-ek sıralanmasındaki sınırlayıcı "suffixe démarcatif" bir son-ekin aralarında olması nedeniyle (-ml-) olumsuzluk son-ekiyle, (-ml-) soru son-ekinin Türkçe'de (-ml-) olumsuzluk son-eki + sınırlayıcı son-ek + (-ml-) soru son-eki bağlamında karıştırılmaları olanaksız duruma gelir. Sonuç olarak diye-biliriz ki:

a) Türkçe'nin, olduğunca basitleştirilmiş bir dilde bilimsel kanıtlarla ortaya koyduğum, özellikleri, gerçeklikleri nedeniyle olumsuzluk son-ekinin (-mA-) biçimiyle, (diğer (-mA-) biçimindeki son-ekler içinde geçerlidir) (-ml-) soru son-eki hiç-bir bağlamda karışmaz, karışamaz; Türkçe bunu engellemektedir.

b) (-ml-) biçimini almış olumsuzluk son-eki de (-ml-) soru son-ekiyle aralarında sürekli olarak bulunan, [y] ünsüz-sesiyle başlayan sınırlayıcı son-ek nedeniyle karışamaz, bu bağlam dışında da (-mA-) olumsuzluk son-eki (-mA-) olarak kalır, (-ml-) biçimini almaz; Türkçe burada da bu karışmayı engellemektedir.

4) (-ml-) olumsuzluk son-eki + (-ml-) soru son-eki sıralanması Türkçe'de yoktur.

Örnek: /A/ —— /l/ / —— + /y/ özelliğinin olmamasına rağmen (-ml-) biçimi tarafımızdan örneklerimizde korunmuştur. Türkçe'nin gizil-gücü hakkında bilgi vermek üzere.

a) gel+mi olumsuzluk son-eki + mi soru son-eki
b) gör+mü olumsuzluk son-eki + mü soru son-eki
c) kal+mı olumsuzluk son-eki + mı soru son-eki
d) koş+mu olumsuzluk son-eki + mu soru son-eki

a, b, c, d örneklerindeki sözcüklerin 2. ve 3. seslemlerini içeren son-ek sıralanması Türkçe'de olanak dışıdır. Türkçe'nin biçim-tümce bilimsel (morfosentaksik) "morphosyntaxique" özellik ve gerçekliklerine aykırıdır; bu son-ek sıralanması Türkçe'nin 0 (sıfır) değer olarak nitelendirdiğimiz gizil-gücünde olmadığı gibi doğaldır ki dinamik-gücünde de olamaz. Bu sıralanmanın olanaksızlığı Türkçe'nin gizil-gücünde bulunmayışından kaynaklanır ve dinamik-güçteki yokluğa neden oluşturur. Ama bu, diğer bağlamlarda, başka ses-bilgisel ve/veya dil-bilimsel öğeler söz konusu olduğunda dinamik-güçteki "yokluğun", gizil-güçteki "bulunmayış" nedenine bağlanması anlamına gelmez. Bir dilin gizil-gücünde "var olan" bazen o dilin dinamik-gücüne yansımamış ola-bilir; bu da çok doğal bir dil olgusudur. Bir dilin gizil-gücü, ancak ve ancak o dilin dinamik-gücüne yansımamış ola-bilir; bu da çok doğal bir dil olgusudur. Bir dilin gizil-gücü, ancak ve ancak o dilin dinamik-gücünün sağlıklı çözümlenmesiyle anlaşılabilir.

5) (-ml-) biçimini almış olumsuzluk son-ekinin 0 (sıfır) değer olduğu bağlamlarda (-ml-) soru son-ekiyle aralarındaki ayırımı (karşıtlığı) son-eki sıralanması gerçekleştirir (biçim-tümce-bilimsel ayırıcı özellik, bitişik olmama durumudur): [- + bitişik olma] + [+ bitişik olma] karşıt [-bitişik olma]. Türkçe'nin biçim-tümce-bilimsel yapısındaki son-ek sıralanması dizgesiyle (sistemiyle) yapıla-bileceğininin bir kanıtıdır. (-mA-) olumsuzluk son-ekinin (-ml-) biçimini Türkçe'de ancak tek bir bağlamda alabildiğini görmüştük (bak. 1 ve 2 - formüller ve örnekler-), bu bağlam dışında (-mA-) son-eki, (-mA-) olarak kalır, (-ml-) biçimini almaz - (-mA-) olumsuzluk son-eki karşıt (-ml-) soru son-eki biçimsel karşıtlığı ayırım sağlar- demiştik; (-mA-) olumsuzluk son-eki (-ml-) biçimini ancak [y] ünsüz-sesiyle başlayan bir son-ek önünde alır, son-ek sıralanmasındaki sınırlayıcı son-ek ayırımı sağlar (bak. 3) (bitişik olmama durumu) demiştik. Bu anımsatmalar ışığında 2 deki tüm örneklerde bulunan (-mA-) olumsuzluk son-ekini kaldırdığımızda ("0" a dönüştürdüğümüzde) bazı son-ek sıralanmalarının olamayacağını (gör+me+mi —— gör+0+mi gibi), diğer son-ek sıralanmalarındaysa, burada da olduğu gibi, /A/ —- /l/ / —— + /y/ özelliğinin yokluğu nedeniyle (-ml-) soru son-ekinin, (-ml-) olumsuzluk son-eki olarak algılanamayacağını dil bize göstermektedir:

gel+me+di+mi —— gel+0+di+mi

sözcük sonundaki (-ml-) son-eki, (-mA-) olumsuzluk son-ekinin (-ml-) biçimini almış olan biçimi olamaz, çünkü içinde bulunduğu bağlam sözcük sonunda "ml+0"dır; diğer bir deyişle /A/ —— /l/ / —— + /y/ özelliğinin yokluğundan dolayı bu sözcüklerin sonunda bulunan (-ml-) son-ekinin, (-ml-) biçimini almış olumsuzluk son-eki olmadığı, (-ml-) soru son-eki olduğu ortaya çıkarır dil.

Görüldüğü gibi yapılan çalışmalarda ses-bilgisi, ses-bilim, biçim-ses-bilim, biçim-bilim ve biçim-tümce-bilim (morfosentaks) "morphosyntaxe" düzeyleri bir-birlerini tamamlarlar, bir-birlerine bağlıdırlar; tek bir düzeyde oluşacak olan bir yanılgı tüm diğer düzeylerdeki sonuçları sağlıksız bir biçimde etkiler. Bugün yazımda konu ettiğim Türkçe'nin bazı yazım biçimlerinde dil-yetişi-bilimlerinin ortaya çıkarıp kanıtladığı, Türkçe'nin özellik ve gerçekliklerine aykırı durumlar (bu-günün yazım biçimleri) yukardaki düzeylerden birinde ya da hepsinde birden düşülen yanılgılardandır. Bu da çok doğaldır, çünkü Türkiye'de, dil-bilimci yetiştirecek dil-yetisi-bilimleri fakülte ve yüksek-öğretim kurumları yoktur, bu acı veren gerçekleri artık görmek gereklidir.

(30) Bak. (1) sayfa 289.

(31), (32) ve (33) Yusuf ÇOTUKSÖKEN, TÜRKÇELEDE EKLER-KÖKLER-GÖVDELER, Genişletilmiş 2. Baskı, cem yayınevi, İstanbul, 1991, sayfa 72.

SÖYLEŞİ

VARCAN BARIŞ... SUYU ARAYAN ADAM

Berrin TAŞ

- Varcan... merhaba. Şairlere hep aynı soruyu sorarım. Neden şiir yazıyorsun. Öyle ya... işin gücün var, bir yayınevinde çalışıyorsun, sabahtan akşama dek ayaktasın. Yorucu bir yaşamın var. Sözgelimi şarkı okumayı isteyebilirsin boş zamanlarında. Ya da çoğunluğun yaptığı gibi yalnızca para kazanmak yetebilir sana. Derdin nedir Varcan. Neden şiir.

- Neden mi şiir yazıyorum? Yaşamın şiiri olmak içinde ondan. Asıl işim yazarlık olsun istiyorum. Beceremedim. Onüç yaşımdan beri mutluluğu şiirde aradım. Bugün bu toplumda birazcık da olsa mutlu olmak için şiir yazmağa çalışıyorum. Gençliğimde az biraz boya yalamışlığımda oldu tual bezi gererek.

- Mart ayında İnsancıl Yayınlarından ilk şiir kitabın çıktı.. adı "Suyu Arayan Ateş" kitabındaki Ay Rüzgarı adlı şirinde "Bir cümbüş ki kırık sazını tamir eder türkçeyle Barış" diyorsun. Şiirin bir başka bölümünde şöyle devam ediyorsun.

"Söylerken Karacaoğlanı, Yunusu, Züleyhayı türkçe
Türkçe bir menekşeydi yoncayıl
Yörükatının gevdiği Elifleyip soluklurken gökyüzünü
Ay Rüzgarı esiyor akşamüstleri Boğaz'da
Anadolu'da Akdeniz'de Marmara'da Karadeniz'de

Türkçe türküler söyleniyor
Kastamonu Safranbolu Amasya
Avluların havuzlarında
Akşamüstü ay rüzgarı esiyor"

Bu şiirde "Türkçenin vurgulanması bende farklı çağrışımlar uyandırdı. Barışın kırık sazını, Türkçeyle tamir etmesi... Karacaoğlan'ın, Yunus'un, Züleyha'nın Türkçe söylendiğinin belirtilmesi sanki bir sorunu gündemimize getiriyor Yani Türkiye'de yaşıyor ve Türkçe konuşuyoruz.. Anadilimiz Türkçe. Burda ilginç bir yön yok.. Bu nedenle ayrıca sözünü etmeye bile gerek yok. Ama şair Türkçeye farklı bir anlam yüklüyor. Burda Türkçe bir simge. Türkçe Karacaoğlan'ın Yunus'un, Züleyha'nın yani halkın bağrından çıkmış şiirlerin ve öykülerin dile geliş amacı. Ama dil sınırlıdır, yine de: Yetmez insanlığın ortak bir paydada buluşmasına. Belki bu nedenle ekliyorsun ay rüzgarı Boğaz'da, Anadolu'da, Akdeniz'de, Marmara'da, Karadeniz'de esiyor. Sınırları olmayan bir dünyada yaşama özlemini dile getiriyorsun. Dilin sınırlarıyla ay rüzgarının sınırsızca esmesi arasındaki diyalektik ilişki gösteriliyor şiirde. İnsanın sınırlanmışlığıyla ayın rüzgarının sınır tanımazlığı parçalara bölünemezliği çağrışım uyandırıyor okuyanda.

Varcan merak ediyorum yazarken bunları düşünmüş müydün. Çoğunlukla sanatçılar eserlerini başkaları yorumladığında şaşırabiliyorlar. Sen ne diyorsun bu işe.

- Türkçe'yle Yunus'u, Züleyha'yı, Tahir ile Zühre'yi torunlarımızın torunlarının torunlarına ulaşsın diye yazıldı bu dizeler. Yunus'u seçtik, simgeydi o. Türkçeyle yaşıyacak yaşıyacaktı. Verlaine'nin, Baudlaire'nin Fransızca'da yaşaması gibi tıpkı. Yunus'la evrenleşecektik biz. Yaşantımızında bir parçasıydı o. Eserimi doğru yorumlamışsınız. Teşekkür ederim size.

- Sığ Sularda adlı şiirinde

Çok yoruldum kentte çok sokakları teptim
Olamadım bir kaval şiire topal köprü vay
Deniz bir masaldı deliliğini üstüme kusan
Sığ suların ziftli yosusuna gömüldü kırık burnum"

diyorsun. Nedir senin kentle sorunun? Bu kent neden kırıyor burnunu?

"Aradım aradım şiiri ömrüm yollarda yıllarda tükendi" dediğine göre zamanla da sorunların var. İş yaşamınla şiire bütünüyle yoğunlaşmak istediğin zaman bocalıyorsun. Şiiri kesik kesik yaşamanın sancılarını taşıyorsun sanıyorum.

- Köyle kentli olmada değil sorun. Hepimiz bu ülkenin her yerinde her karış toprağında acıyı ve kederi birlikte yaşıyoruz. Yaşıyacağız da hep. Anadolu'yu ve büyük kentleriyle birlikte işçisiyle, çiftçisiyle birbirimizi severek ve anlayarak yaşamayı becerebilmeliyiz. Öyle bir Türkiye'de yaşıyalım ki severken birbirimizi, bölüşürken ekmeği ve kardeşliği sözde kalmadan kardeşliğimiz ve insanlığımız. Se-

velim birbirimizi. Bunun için şiir yazmak istiyorum geleceğe bugünü taşıyarak.

- Bir başka şiirinde

"Baktın ki haykıramıyorsun
Aşka umuda özgürlüğe dair
Kardeşliğe ve insanlığa dair
Kes o zaman dilini kökünden hemen şippadak"

diyorsun. Demek ki dilin işlevli olmasını istiyorsun. Öyle ki aşka, umuda, kardeşliğe ve insanlığa dair haykıramıyacaksa insan dil gereksizdir. Boşa konuşmak işlevsizdir. Aynı şiirde devam ediyorsun sonra

"Çiğ bir ses geverse dilin cılız
Uzaklaşarak damarlarındaki kan tıpırtısından
Yüzün karanlığa boğulursa
Kes dilini gecenin ortasından
O aydınlık balını zehir zıkkım eden"

Diyorsun ki dilin cılız... Çiğ bir sesle konuşursa kes dilini gecenin ortasından. Burada dilin damarlarındaki kan tıpırtışından uzaklaşması insanın özüyle sözünün bir olmaması anlamında kullanılıyor. Eğer yüreğinden geçenle eylemin birbirine uymuyorsa kes dilini diyorsun. Ki o dilin suskun kalması aydınlık balı zehire döndürüyor nasılsa. Dilin var da konuşamıyorsun diyerek tepkini dile getiriyorsun. Tepki de yetmiyor sana! Şiirin son bölümünde

Baktın ki haykıramıyorsun
Ve karaya oturdu gemin rüzgarsızlıktan
Sen kendin es o zaman rüzgar ol
Şiir ol gir sabahların koynuna ve ufkuna
Hiç çekinmeden hiç çekinmeden

Haykıramıyorsun bari sen başkalarını yerinden kıpırtadacak rüzgar ol, şiir ol hiç çekinmeden diyorsun. Bir çığlık sanki bu. Yerinizde saymayın bir şeyler yapın diye canhıraş bir sesle bağıran bir çığlık.

Varcan sana bir sorum var. Sen bu toplumda yaşamaktan memnun değil misin. Niye şikayet ediyorsun ki. Haykıracaksın da ne olacak.

- Sorunuzun cevabını kendi içinde vermişsiniz. Bu toplumda yaşamaktan ölünceye kadar mutlu olacağım. Dağlarındaki, ovalarındaki, yollarındaki köprülerindeki, sevdalı bulutlarındaki ve fabrikalarındaki ve haberlerindeki haberleri yorumlayıp yontmak şartıyla tabii.

- Gördüğüm kadarıyla onbeş yaşında değilsin. Yani şiire ilk heves edilen yaşlarda değilsin. Demek ki şiir sende bir zorunluluk. Heves bölümünü atlatmış ve şiiri bırakmamışsın. Kaç yaşındasın Varcan. Neden daha önce şiirlerin dergilerde yer almadı. Etkilendiğin şairlerden söz edebilir misin. En çok hangi şiirsel özellikleriyle seni etkilediler. Kısaca hocaların kimler.

- Ben 1950 de Kastamonu'nun beş kilometre yakınındaki Etyemez Köyünde doğdum. Çocukluğumun bir kısmı köyde ve Kastamonu'da geçti. İlkokulu bitirdikten sonra İstanbul Kumkapı'ya gurbete geldim. Ortaokulu orada tamamladıktan sonra 1967-1968 de Üsküdar Surp Haç Tıbrevank Lisesini tamamladım. 1975 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünden mezun oldum. 1976-1978 yıllarında askerliğimi tamamladıktan sonra Kastamonu'ya geri döndüm. 1980'de evlendim. İki kız çocuğum oldu. 1986'da İstanbul'a yeniden geri döndüm. 1973 baharından 1990 baharına dek çok ağır bir bunalımı yaşadım. 1975 yazında tüm şiirlerimi ve kitaplarımı yaktım. Aradaki onyedi yılda hiçbir kitap gazete okuyamadım, yazamadım da. Çocukluğumdan beri Doğu ve Batı edebiyatları klasiklerini ve güncel kitapları okuyabildiğim kadarıyla takip ettim. Dünya Şiir Tercümeleriyle yoğruldum. Türk Şiirinin okyanuslarında da yüzdüm. Yahya Kemal Beyatlı'yla Nazım Hikmet'i en çok seviyorum.

İlk Türkçe şiirim 1966-1967 de lisede çıkardığımız Evrim dergisinde yayınlandı. 1968'de Genç Türk Şairleri adlı küçük bir Antolojide resmimle birlikte iki şiirim yayınlandı.

1998 de Altamira adlı dergide üç türkçe ve iki ermenice şiirim yayınlandı. Aynı yıl İnsancıl Dergisiyle tanıştım. Ve İnsancıl ailesine katıldım.

- Genellikle şairlerin birbirini çekemediği söylenir. Bu söylentiye göre her şair kendi şiirinden başkasını beğenmezmiş. Çoğunlukla kendinden başkasını okuduklarından da kuşkuluyum ya.. neyse.. Sence bir şair bir başka şaire hayranlık duyabilir mi. Yani bir şiirden tad almakla kendi şiir çizgisini sürdürmek şairlerin beceremeyeceği bir tavır mı sence.

Bütün Türk şairlerini ve Dünya şairlerini seviyorum. Kardeşlerimdir hepsi. Şairler birbirlerini kıskanmamalı, birbirlerine öğretmenlik yapmalıdırlar. On şair birleşip on imzalı bir şiir yazabilmelidir.

Şiir hakkında, Türk şiiri hakkında tonlarca kitap yazılsa kütüphanelerdeki rafları gene de eksik kalır. Ben kendimi henüz şair Varcan Barış olarak kabul etmiyorum. İmzam yerine sadece İNSAN yazılsın istiyorum. Duygusuz şiir balıksız okyanusa benzer, düşüncesiz şiir ise okyanussuz balığa. Şairin yalınlığa, sadeliğe ulaşması onun büyüklüğünü gösterir. Tüm dünya edebiyatı bunun örnekleriyle doludur. Şiir hakkında kitaplar dolusu eleştiri okumaktansa eserin kendisini okumak daha doğru olacaktır.

- Varcan, benim sana sormadığım ama senin sözünü etmek istediğin bir şeyler var mı. Estetikten sözedebilirsin sözgelimi. Estetik deyince ilk ne geliyor aklına.

Şair şiirini kurarken insanı düşünmeli önce. Şiirin bütün okyanuslarında yüzecek, yüksek dağlarına tırmanacak, fabrikada işçi, fabrikada grev gözcüsü olacak, atölyede çırak, lisede öğretmen, üniversitede profesör olacaktır ve uzaya giden astronot. O yeni yeni dualar öğretiler öğretir bize, kabul etmez hiçbir felsefeyi. Şiirin okyanusunda terbiye eder ruhu. Mutluluğu öğretir bize. Hiçliğimizi yok ederken ölümsüzleşir. O problem çözer, ninni söyler de. Şiirde öz biçime biçim öze karışıp yoğrulmalıdır. Ölçü, ritim, melodi, düşünce katıksız yoğrulduğunda şiir oluşur. Her şair çağının ve toplumunun sözcüsü olmalıdır. Şiir belirsizliği, çelişkiyi, suskunluğu reddedip haykırmalı yeni gelecek dünyalar kurmalıdır. Şiir tam olarak başka dillere çevrilemez. İnsanı insanla sevdasıyla, umuduyla, dertleriyle aşar ve yüceleştirir. Kışı yazı, karanlıkla ışığı, iyiyle kötüyü, yoğurur. Hem kabul eder her şeyi hem de red eder. Var olandan yok eder, yok olandan var eder. Ölçü, vezin, ritim sözcük bir havuzda yoğrulur.

Şair okyanusta yüzen bir küçük balık gibi ve o balığın okyanusu içtiği su gibi eriyerek ve eriterek gerçeği şiirin ta kendisi yaşamın ta kendisi yapacak ve o şiirde şairini sunacaktır bizlere. Şair yaşarken yaşadığı anı, günü, tarihi, haberleriyle kendi gerçeğinden toplumun gerçeğini toplumun gerçeğinden kendi gerçeğini yakalayacak. Şiiriyle bunu bize ifade edecektir. Bu kaçınılmaz bir gerçektir bunu rededen şair olamaz musveddesi olur ancak. O bazen tek bir dakikada, bazen on dakikada bazen altı ayda yazdığı şiiriyle düzelttiği ve düzeltmediği o doğaçlama şiiriyle, koskoca insanlık tarihinin gerçeğini sunacaktır bize. Şiirselliğiyle tabii mümkün olduğu kadar. Hikayemsi ya da değil kendi gelişim süreci içinde tabii. O tek başına koskoca evrenler evrenini, mutluluğun, mutsuzluğun sırlarını, Bütününü ve hiçini varını ve yokunu maddesini ve ruhunu tümüyle kavrayacak Ve bunlar arasında ve zamanda gidip gelirken reddederek ve kabul ederek ve geleceğin şiirini yazacaktır.

Ben 1986 1999 arasında onbeş çeşit işe girdim çıktım.... Gazete dağıtıcılığı, muhasebe yardımcılığı, kirikocu çıraklığı, oto lastik tamirciliği, plastik badana boyası satışı ve depo elemanlığı, Salmastra atölyesinde çıraklık, Kablo fabrikasında işçilik, yangın söndürme aletleri fabrikasında muhasebe yardımcılığı, Kuyumcu vitrini yapan atölyede işçilik, Su tulumbası fabrikasında çıraklık, son olarak bir kitapevinde işçi olarak çalışmaktayım.

Ben şiirimi masada, küçük masada, koltukta, divanda, dizlerimin üstünde, minibüste, tuvalette, yol ortalarında dikilerek de yazdım. Rüyamda şiir yazdığım olmuş kalkıp defterime geçirmişimdir.

Şiir (resim, müzik heykel vs) belirli değişikliklerle kopartarak takvimin yapraklarını günümüze ulaştı iyi kötü. Geleceğin sanatıdır da tıkandı sanılsada.

Kaygı

Yüksek dağ başlarında
Karlar erir, güneşe dayanmaz.
Ama benim yüreğimdeki kaygı
Kar gibi eriyip yok olmaz.

Vurulan dağ keçisinin kanı
Yok olur, karışır toprağa.
Benim kaygımı toprak yutmaz.
Yel alıp götürmez ovalara

K. MEÇİEV

Türkçesi:
Anıl Meriçelli / Anatoli Miziev

ÖYKÜ

AŞK... DOSTLUĞUN KIRMIZI GÜLÜ

Ayşe GÜZEL

Her zaman ki yerlerinde Beşiktaş vapur iskelesinde buluşacaklardı. Saatine baktı. Beş dakika geçmişti buluşma saatinden. Telaşlı gözlerle etrafı taramaya başladı... bir, iki yürüdü voltayı andıran tempoyla. Vapurdan boşalan insan kalabalığının arasında gözüktü Aydın. Saçı sakalı uzamış, birbirine karışmıştı. Kestirmeyi unutuyor, ihmal ediyordu kendi deyişine göre. Leyla onun bilerek uzattığını düşünüyor, mazeretlerine aldırmıyordu. Saçın sakalın arasında iki minik göz Leyla'yı arıyordu. Sonunda gözgöze geldiler. Aydın Leyla'ya doğru yürüdü. Gülümser'e gideceklerdi. Son zamanlarda bu üçlü buluşmalar sıklaşmıştı. 15 günü geçmiyor, biri aramasa diğeri açıyordu telefonu. En çokta Gülümser de toplanıyorlardı.

Adı gibiydi Gülümser. Dudaklarında tatlı bir gülümsemeyle dolaşırdı. Gözleri parlardı konuşurken. Hayata hep gülerek bakması onun duygusal depremler, fırtınalar geçirmesini engellemezdi. Sonbahar yapraklarının, rüzgarda savrulup ayaklarının dibine düşmesine ağlayacak kadar da içliydi. Yanlız yaşıyordu. Evlenmeyi düşünmemiş, ailesinden ayrı yaşamayı tercih etmişti. Zor koşullarda yaşasa da kendi dünyasını kurmuştu. Dolabında çoğu zaman birşey bulunmazdı. Evi bakımsız, eşyaları ikinci üçüncü elden kalmaydı. Bir tarafı güneş görmesine rağmen yarı bodrum, rutubet kokan evi küçük bir elektirik sobası ısıtıyordu. Abisi ayarlamıştı kaçağı. Yoksa elektirik parasının altından kalkamazdı.

Üçünün bir araya geldiği günlerde ev hareketleniyor, duvarlar renkleniyordu sanki. Buzdolabından soğuk olan evin diğer bölümleri bir anda ısınıveriyordu. Leyla'nın coşkulu kahkahaları, Aydın'ın felsefi söylevleri, Gülümser'in şiirleri o küçük bodrum katını bahar günlerindeki fakülte kantinlerine çeviriyordu. Cam kenarlarına küçük deniz taşları, midye kabukları doldurmuştu Gülümser. Duvarlar Aydın'ın kültür merkezlerinden aşırdığı özlü sözler, şiirlerle doluydu. Beşiktaş iskelesinde buluşan Leyla'yla Aydın, durağa doğru yönelkiler.

Leyla;

-Biraz yürüyelim mi? Hemen binmeyelim otobüse.

Leyla otobüse binmeyi sevmiyordu. Elinde olsa hiçbir motorlu araca binmeyecekti. İstanbul'un içinden çıkılmaz trafiği, gücün artmasıyla arapsaçına dönmüştü. Yürüyerek 15 dakika da gidilecek mesafeyi otobüsle yarımsaatte ancak varabiliyordunuz. "Çin'deki gibi herkesin bisikleti olsa, her yere bisikletle gidebilseydik keşke..." iki lafından biri buydu.

Kişiliklerindeki farklılıklara rağmen ilginç bir uyum vardı aralarında. Aydın, Leyla, Gülümser... En basit bir konuda bile saatlerce tartışırlar, hemen birbirlerini olumlamazlardı. Hatta hiç anlaşamadıkları olur, konuyu o an için ertelerlerdi. Keskin tartışmalar üçlü'nün bağlarını kopartmaz aksine daha sıkılaştırırdı. Leyla ayrıntılardan pek hoşlanmazdı. Olayları, kişileri çoğunlukla olduğu gibi kabul ederdi. Bu hiç ayrıntılarla ilgilenmediği anlamına gelmezdi tabi. Hareket etmede daha pratikti Gülümser'e göre. Gülümser'se tam bir ayrıntıcıydı. Herşeyi en ince detayına kadar incelerdi. Bu konuda Leyla'yla birbirlerini tamamlıyor gibiydiler. Bazen Leyla'nın göremediği ayrıntıyı, Gülümser gördüğü için bazen de Gülümser'in göremediği bütünü Leyla gördüğü için bir çok sorundan kolaylıkla sıyrılırlardı. Aydın ise hiçbir şeyi umursamaz gözükürdü. Oysa herşeyi görür, bilir ama aldırmazdı. Aldırmadığına ayrıca vurgu yapma ihtiyacı duyardı.

İki durak hiç konuşmadan yürüdüler. Aydın dalgın dalgın yürüyor, Leyla onun sessizliğini bozmak istemiyordu. Yol üstünde bir işportacı ayva satıyordu. Aydın durdu.

- Gülümser ayva seviyordu, alalım mı?

- Olur dedi Leyla.

Üç ayva seçtiler tanesi 50 binden. Anlaşılan o gün maç vardı. Uyanık satıcı ayvayı tane ile satıyordu.

Aydın durgunlaştığı zaman sanki bir derinliğin içinde kayboluyormuş hissine kapılırdı Leyla. Arada bir taş atardı derin kuyuya. Cılız bir ses çıkardı kuyudan. Leyla pek birşey demez ama kızardı Aydın'ın bu gel-git'lerine. Diğer insanlara "sürü" derdi Aydın. Kalıplar belirlenmiş önceden, herkes bu kalıplarda yaşıyor. Saçını şöyle keseceksin, yolun şurasından yürüyeceksin, şu müziği dinlemek çağdaşlığın ölçüsü, şunları giyinmek lazım, ayıp olur şöyle davranmalıyız... Aykırı olmayı severdi ama bazen bu aykırılık onu yorardı. İnsanlar aykırı kişilerin üzerine daha çok gidiyor, yerleşmiş düzenlerinden çok, buna uymayanları eleştiriyorlardı. Hani neredeyse kıyasıya mücadeleye giriyorlar, bekçi Murtaza sorumluluğuyla. Aydın, yorgun düştüğünde kendini toparlayamazdı hemen. Aykırı davranışlarına mantıklı açıklamalar yapmayı gereksiz görüyordu. Sadece isyan bayrağını çekiyordu. Gücü buna yettiği için... İsyan... "Gerisi boğuşmaların ardından çıkardı nasılsa" diyordu. Ama öyle olmuyordu. İsyanın ardından sessizleşiyor... sessizleşiyordu. Sokakta açlıktan, soğuktan titreyen kedi yavrularını andırıyordu. Korku dolu gözlerle etrafa bakınıyor, susuyordu. Leyla onun bu halini anlıyor, sorgulama ihtiyacı duymuyor ama kızmadan da edemiyordu.

"Bu kadar kendini salman iyi değil. Bak biz varız yanında. Hepimiz bazen boğulur gibi oluyoruz ama bir-

birimizin elinden tutuyoruz değil mi? Uzat bakayım elini!" dedi Leyla.

Sessiz yürüyen Aydın'ın ellerini tutttu o uzatmadan.

"Bak, ben senin dostun değil miyim? Sen ne kabul edersen et, ister dost, ister arkadaş, istersen yoldan geçen biri de. Bu eller her zaman, dostluğuna açık."

Aydın'ın gözleri nemlendi, durdu... Sarıldılar. Birinin eli diğerinin omuzunda, diğeri beline dolamış kolunu. İki sevgiliyi andırıyorlardı yürürken... Dostluk... Yapay dostluk söylevlerinden uzak... iki dost...

Deniz tarafından yosun kokan bir rüzgar esti. Derin bir nefes aldı Aydın. Üçüncü durağa geldiklerinde ilk gelen otobüse bindiler.

Düşüncelere dalma sırası Leyla'ya gelmişti. Klasik söylemiyle aşk yarası mı yoksa 'ille dostun bir tek gülü' mü yaralar insanı. Nereden aklına gelmişti şimdi. Aydın'ın dalgınlığı Leyla'yı kendi dertlerine doğru bir yolculuğa göndermişti sanki. İki yıl önceyi Metin'le tekrar karşılaştığı anı düşündü. Metin başka bir il'e tayinini isteyinceye kadar, A. Bankasında karşılıklı masalarda çalışıyorlardı. O zamanlar sadece ortak arkadaşları, dostları arasındaydı Metin. Yıllar sonra tekrar aynı bankaya döndüğünde hiç değişmemiş buldu onu. Ne görünüşünde, ne dinamikliğinde ne de yaşam felsefesinde... Birçok arkadaşı evlenip çoluk çocuğa karışıp, göbeklenip, evcil bir yaşantıya ayak uydurmaya çalışırken, o yıllara meydan okuyordu sanki. Yaşantıları, sorunları benzerdi. Aydınlanma...bilinçlerin daha çok aydınlanması...insan sorunu...yerleşik düzenle ilişkileri...hak arama kavgası...tüm bu sorunlar yaşamlarının eksenindeydi. Çoğu zaman içinden çıkılmaz oluyordu yaşam onlara ama yine yılmıyor birbirlerine güç vermeye çalışıyorlardı. Akşam, iş çıkışı bir cafeye gidiyor dertleşiyor, akıllarına ne gelirse her konuda konuşuyor birbirlerini tamamlıyorlardı. Aynı dili konuşan çok iyi dost olmuşlardı. Bir hafta sonu gittikleri Sedef adasında sadece iki dost değil farklı bir yakınlaşmanın da olduğunu hissettiler. Metin'le sahilde oturmuş dalgaların kayalarla cilveleşmesini martıların denize doğru pikelerini seyre dalmışlardı.

- Bu güzellikleri anlaşılma kaygısı duymadan dostum diyebileceğin birisiyle paylaşabilmek ne kadar hoş, dedi Leyla.

- Paylaşmak... kiminle paylaştığın çok önemli değil mi? Tüm güzellikleri, insana dair tüm duyguları kiminle paylaştığın nasıl da önemli değil mi, Leylacığım? diye cevapladı Metin.

Leyla denizden gelen esinti ile hafif ürperdi. Metin'e doğru sokuldu. Sıcak erkek vücudu onu sardı... Sessizlik oldu bir süre... Bu sarılma daha bir güven, karşılıksız sevgi ve huzur yüklemişti sanki dostluklarına. Metin, Leyla'nın elini tuttuğunda, kara sevdaya düşmüş iki sevgili değil, dostluklarının doruğunda iki insan aşığıydı heyacana kapılan.

O günden sonra aylarca sürmüştü birliktelikleri. Dışarıdan gözlemleyenler ne tam olarak dost ne de sevgili diyebiliyorlardı. Hepsinden öteydi Leyla'ya göre. Geceleri, kaybettiği öteki yarısını bulan insanın öyküsü gibi birbirlerine sıkı sıkı sarılıp yatıyorlardı. Cinsellik bir ayrıntı gibiydi çoğu zaman. "Aşk; dostluğumuzun kırmızı gülü" diyordu Leyla. "Dostluğumuz olmasa sararır solar gülümüz, kış ortasında boranda gibi".

Aydın:

- İniyoruz değil mi Leyla?

Otobüs inecekleri durağa gelmişti bile. İndiler. Biraz yürümeleri gerekiyordu. Evle durak arasında ağaçlıklı patikalar vardı. Yüzü gölgelendi Leyla'nın. Peki ne olmuştu da Metin'le ilişkileri hatırına gelince acı ile doluyordu yüreği.

Eve geldiklerinde yemek hazırlarken buldular Gülümser'i. Salata yapacağı domatesle hıyarı o kadar ince doğruyordu ki, onları kıymık kıymık yaparken sanki gizli bir intikamını alıyordu. Yüzü gergindi. Alnının kaşlarına yakın yerindeki çizgiler derinleşmişti. Hafif sert bir uslüpla;

-Nerede kaldınız, yemekleri yaptım bile. Hani beraber hazırlayacaktık! dedi, Gülümser.

- Otobüse binmeden dayanamadım yine, epey yürüdüm. Aydın'da bana uydu zorunlu olarak, dedi Leyla.

Aydın hiçbirşey demedi. Gülümser'in bir sıkıntısı vardı belli ki. Ayvaları uzattı Gülümser'e.

-Aaa, nereden aklınıza geldi, demek sevdiğimi unutmadınız.

Gülümser'i mutlu etmek hoşuna gidiyordu Aydın'ın. Ona küçük süprizler yapmak ardından gözlerine bakıp mutluluğu, hoşnutluğu aramak Aydın'ın en sık yaptığı komplimandı.

Gülümser'in dudakları bir an için kımıldadı, hafifçe yanağına yayıldı. Bu sessiz gülümseme kısa sürdü. Daha bu sabah erkek arkadaşıyla yaptığı tatsız telefon konuşması aklından gitmiyordu bir türlü. Hafta sonu dersaneden birkaç arkadaşıyla önce sinemaya, oradanda müzikli bir yere gidip hem müzik dinleyecek hem de sohbet edeceklerdi. Sinan'ı bilerek çağırmamıştı. Aylardır süren ilişkilerinde neredeyse bütün gece ve gündüzleri birlikte geçirmişlerdi. Boğulduğunu hissediyor, rahat hareket etmek istiyordu. Aşırı birlikteliğin birbirlerine bağlayıcı sınırlamalar getirdiğini, başına buyrukluğunu, bağımsızlığını engellediğini düşünüyordu. Sanki nefes alacağı kanallar tıkanmıştı, soluğu kesiliyordu. Sinan, kendisinin dışında hafta sonu programını öğrendiğinde alınmış, aralarındaki ilişkinin soğuduğunu düşünmüştü. Telefonda;

- Oraya birlikte gitmemiz gerekmez miydi, neden ben değil de başkaları? diyen Sinan'a;

- Sinan anlamıyorsun, ortada tercih edilen bir şey yok. Kendimizi yaşamayı engelliyoruz. Birbirimizin yaşantısı üzerinde fazla hak iddia eder olduk, cevabını vermişti.

Sinan, bu çıkışı birbirlerine duyulan sevginin azalması olarak yorumlamış, Gülümser'in kimlerle buluşacağını merak etmişti. Kızgınlıkla telefonu kapatan Gülümser ilişkisini daha doğrusu aşk adına yaşadığı tüm ilişkileri sorgulamaya başlamıştı. Bugün de arkadaşlarıyla buluşmuşken tartışmak istiyordu.

Yemek faslının ardından çaylarını içerlerken söze Gülümser başladı.

- Bugün dostluk ve aşk üzerine konuşalım ne der-

siniz?

Sessizlik oldu. "Aynı konu ne kadar çok gündemde bugün" diye düşündü Leyla. Ses gelmeyince bunun onaylamak anlamına geldiğini düşünen Gülümser devam etti.

- Sizce aşk dostluktan öte bir duygu mu? Ya da şöyle söyleyeyim. Çok iyi iki dostsunuz sonra birbirinize aşık oluyorsunuz. Dostluğunuz eskisi gibi sürer mi?

Sorularını sorarken aklında hâlâ Sinan'la olan tartışma vardı. - Sence nasıl olur? dedi Leyla, Gülümser'e.

- Tam bilemiyorum, bence dostluk biter. İnsan sevdiğinde sevdiğinin kusurlarını görmezden gelir, ona açık olmaz. Oysaki dostlukta açıklık vardır. Karşısındakinin üzüleceğini bilse de lafını esirgemez. Çünkü dostu kırılsa da kötü duruma düşse de onun yanında olacağını bilir, dedi Gülümser.

Leyla Metin'i düşünüyordu. Onların da ilişkilerinde böyle mi olmuştu? Dostluktan aşka dönüşen farklı bir ilişkileri olmuştu. Ama Gülümser'in anlattığı gibi değildi bu. Dostlukları eskisinden daha güçlü olmuş, ek olarak aşk sıcaklığı sarmıştı tüm benliklerini. 'Dostlukta açıklık vardır' diyordu Gülümser, 'aşk girince bu açıklık kayboluyor'. "Peki ama bizim ilişkimizde açıklığın bitmediğini düşünüyordum, nasıl oluyor bu? Her şeyini, başka arkadaşlıklarla kıyaslanınca daha fazla paylaştığın birisiyle, neler oluyor da bir anda yabancılaşıyorsun?" İlişkilerini bitiren başka birine duyulan ilgiydi. Bunun nedenini anlayamıyordu bir türlü. Metin'le paylaşamayacağı şey yoktu. Metin de biliyordu. Söyleseydi değişik arzu ve istemlerini...bu istemleri başkasında yakaladığını...onu anlayacak, hatta yardımcı olmaya çalışacaktı. Bunu Metin biliyordu. Peki neden önce açıklayamamış, daha sonra başkasıyla ilişkisi olduktan epey sonra belki de anlayacağından çekindiği için içine düştüğü durumu anlatmıştı. Başta Metin'i anlamaya çalışmıştı. Dostlukları çok önemliydi. Eğer o bir çıkmaza girdiyse onu anlamaya çalışmalıydı. Ama daha sonra dostluğuna ihanet saydı Metin'in yaptıklarını. "Aşk'ımıza değil dostluğumuza ihanet" demişti. "Ben dostluğumuzu çok önemsiyordum, seni anlayabilirdim, en azından anlayacak kadar güçlü olduğumu bilmeliydin". O an'a kadar suskunluğunu sürdüren Metin "sana karşı çok mahçubum, üzgünüm" diyebilmişti koyu mavi gözleri nemlenirken.

Şimdi Gülümser'in sözleri doğru muydu? Dostlukları bitmiş miydi aşkı yaşadıklarını sandıkları günlerde. Buna inanamıyordu. Hayır, böyle değildi.

Leyla;

- Aşık olanlar kötü anlarında birbirlerinin yanlarında olmazlar mı? dedi.

Gülümser;

- Dostluktaki gibi değil. Çünkü aşkta 'ben' duygusu daha ön planda. Kıskançlıkla beraber sahip olma güdüsü beliriyor. Yardımdan çok acı çektirme ve çekme duyguları ortaya çıkıyor. Bunlar dostlukta fazla olmayan şeyler. Ama aşkta olmazsa olmaz gibi birşey.

- Ben aşkı dostlukla ele alıyorum. Bence insanlar geri yanlarını yani iç güdülerini yönlendirmeyi, eğitmeyi beceremedikleri için aşk'la dostluğu bir arada yürütemiyorlar. Ya aşkı ya da dostluğu zarar görüyor ama bunu kişi kendi aşamadığı duvarlar yüzünden yapıyor, dedi Leyla.

Aydın;

- Bence gerçek aşk diye birşey yok. Aşk... tutku... dostluğa dair dostluktan öte bir aşk... Böyle bir aşka ulaşamayız. Bu yüzden dostluklar önemli benim için. Kaç dostunuz var çevrenizde? Bir mi? İki? Üçü geçmez. Hatta üç dostunuz varsa kendinizi şanslı sayın. Dostların bile sayılı iken nasıl bir aşk tasarlayabilirsin ki? Bahsettiğiniz aşkı yakalayan kaç kişi var? Örnek verebilir misiniz? Aşk falan yok. Sadece etkilendiğin hoşlandığın insanlar var. Onlar da dostların olmayabilirler.

Aydın saman alevi gibi çabucak tutuşup yanan ama bir o kadar da çabuk sönen ilişkiler içindeydi hep. Kendisi de şikayetçiydi bu durumundan, ama engelleyemiyordu. İlişkilerinde manevi yoğunluğu yaşardı ama bütünü yakalayamadığı için çabuk bitirirdi. Bu duruma 'hazineden yiyorum, hep kendimden bir şeyler gidiyor, yakında bana dair bir şey kalmayacak' diye açıklamalar yapardı.

Gülümserin kafası Aydın'ın geçmiş tartışmalarda ortaya attığı kıskançlıkla ilgili sözlerine takılmıştı.

- Aşk'ta kıskançlık yapay mı sence Aydın? Yani kıskançlık olmamalı mı?

Aydın;

- Bunlar insanların koyduğu, öğrettiği kavramlar, davranışlar. Kıskançlık, küsmek vs... bir sürü yapay davranış biçimi öğretiliyor. İnsanın doğasında böyle bir şey yok.

Leyla, Aydın'in bazı sözlerini anlamlı bulsa da tümüne katılmıyordu. Özellikle "seveceği kişide yoğun bir dostluğu yaşaması gerekmediği" görüşünü hiç beğenmemişti. Biraz da Aydın'ın tavrını netleştirmek için ortaya bir soru attı.

- Diyelim ki denizdesiniz. İyi yüzücüsünüz aynı zamanda. Dalgalar arasında nasıl olduysa boğulmak üzere olduğunu anladığınız iki kişi var. Atlıyorsunuz kurtarmak için, artık hangisini kurtarabilirseniz, tanımıyorsunuz, elinizden geleni yapacaksınız. Yüzerek yaklaşıyorsunuz ki biri en iyi dostunuz diğeri sevgiliniz. Rastgele birine atılsanız diğeri boğulacak. Tercihiniz ne olur? Hangisini kurtarırsınız. Burada kişileri hangi bakış açısıyla değerlendirdiğiniz çok önemli tabi.

Bu soru üzerine bir süre sessizlik oldu ardından derin tartışmalara dalındı. Çaylar bitmiş, saati unutmuşlardı. Sabah olmak üzereydi. Leyla'nın sorusuna hiçbiri net cevap verememişti ama tartışmayı sonlandıramıyorlardı bir türlü. Leyla sonlanmayan tartışmaların uzamasını istemiyor, sıkılıyordu. Aydın'la Gülümser bıraksalar günlerce aynı konu üzerinde tartışabilirlerdi. Aydın Leyla'nın sıkıldığını görünce Gülümser'in bu toplantılar için ayarladığı gitarı aldı eline. Sabah güneşi perde aralarından içeri süzülürken Aydın adeta gitarla bütünleşmiş kendinden geçercesine çalıyordu ezgileri. Yine susmuştu, sadece çalıyordu. Aşk şarkılarıydı daha çok gitarın tellerinden dökülen.

YILDIZ GÜNCESİ

Cengiz GÜNDOĞDU

1 Haziran Salı

Samsatlı Lukianos'u okuyorum. (Çev. Nurullah Ataç, Sosyal Yayınları, İstanbul 1992) Öbür dünyada Diyojen, "büyük" denen İskender'e soruyor. "O ne, İskender? sen de öldün mü bizim gibi?" İskender, "İşte görüyorsun" diyor. "Diogenes, öldüm, ama ne var bunda şaşılacak? Ben de insandım, ölürüm elbette".

Bundan sonra konuşma şöyle devam eder.

Diogenes

- Demek ki Ammon senin için oğlumdur derken yalan söylemiş, demek ki sen Phillippos'un oğluymuşsun, öyle mi?

İskender

- Evet, Phillippos'un oğluymuşum, Ammon'un oğlu olsaydım ölmezdim.

(...)

Diogenes

- Söyle bakalım, devletini kime bıraktın sen?

İskender

- Bilmem ki, Diogenes, bir türlü vakit bulup da bir şey tembih edemedim.

(...)

Diogenes

- Senden birşey sorup öğrenmek istiyordum: bu hale nasıl dayanıyorsun? Yeryüzünde bıraktığın bütün o mutluluğunu, mirahorlarını, valilerini, yığın yığın altınlarını, Babylon'da Baktra'da sana tapan ulusları, koca koca fillerini, bütün o haşmetini, depdebeni, omuzuna erguvan renginde bir kumaş atıp alnına beyaz şeritler takarak çıktığın günler herkeslerin sana baktığını hatırlamıyor musun? Onları hatırlayınca da buraya gelmiş olmana nasıl katlanıyorsun? .. Ne o? Niçin ağlıyorsun. Deli misin. Talihin insanlarına güvenilmeyeceğini, hepsinin de geçiverdiğini sana o akıllı uslu Aristoteles'in öğretmedi mi?

İskender

- Ona mı akıllı uslu adamdı diyorsun, Diogenes Dalkavukların en düzencisi idi o.

Bu konuşma Diyojen'in önerisiyle bitiyor. Lethe ırmağı varmış ahrette. Bu ırmaktan su içen her şeyi unuturmuş. Diyojen şöyle diyor, İskender'e, "Burada çöpleme otu bitmez, ama Lethe suyu vardır, ondan sık sık iç, kana kana iç,"

Keşke öbür dünya olsa da Diyojen her devletliye sorsa "Söyle bakalım, devletini kime bıraktın... o fabrikaları... o paraları... o villaları kime bıraktın" diye.

3 Haziran Perşembe

Dün gece **Mecidiyeköy Kültür Merkezi**'nde Orhan Kemal anıldı. Geceyi, **Gürünlüler Derneği** düzenlemiş. Orhan Kemal'i anma etkinliğini de **Tiyatro Manga** hazırlamış.

Orhan Kemal'in anılarından, eserlerinden yola çıkarak bir oyun hazırlamış **Tiyatro Manga**. Oyunda Orhan Kemal'in, Nazım Hikmet'le Bursa hapishanesinde karışlaşmaları da var. Böylece Nazım Hikmet de anılmış oldu.

Her zaman söylerim. Sanat, disiplin isteyen bir bilgidir. Ama yeterli değildir. Sanat emekçisinin cesur da olması gerekir. Disiplin... bilgi... cesaret, işte bu üçü de var **Tiyatro Manga**'da. Bu yüzden sanatın güzelliğini duyumsaya duyumsaya güzel bir gece yaşandı dün.

Bir de Orhan Kemal'in anılması var. Orhan Kemal, bizimdir. İnsanın yazarıdır. Dün gece sergilenen eserlerde Orhan Kemal'in şaşmaz gerçekliğiyle, insanımızı kavrayışı net bir biçimde görüldü.

Murtazaların gitgide çoğaldığı ülkemizde, Orhan Kemal'in mutlaka okunması... eserlerinin yeniden çözümlenmesi gerekiyor.

Tiyatro Manga'nın Orhan Kemal etkinliği orda kalmamalı... n'apıp yapıp bu etkinlik daha çok insanla buluşmalı.

9 Haziran Çarşamba

Abdullah Öcalan davası, Abdullah Öcalan'ı yargılamanın ötesine dönüştürülmek isteniyor. İnsan hakları, eşitlik, özgürlük, eşitlikçi dünya diyen, kim varsa bütün ülke düzeyinde suçlu ilan edilmiş durumda.

Bu hava, bugün, Abdullah Öcalan'ı, "N'apalım halk böyle istedi" diye idam etmek isteyenlerin işine gelebilir ama, Türkiye, çok uzun yıllar karanlıktan çıkamaz.

İnsan Hakları, eşitlik, özgürlük, eşitlikçi dünya "vatan haini" ilan edildikte, bu, hasımların birbirini temizlemesine gerekçe olacaktır. Müdahil avukatlardan birinin Abdullah Öcalan'a, "Baban ermeni" diye sorması, temizleme harekatının nerelere kadar uzanacağının göstergesi.

Türkiye kötü günler yaşıyor... Türkiye, daha daha kötü günlere doğru yuvarlanıyor.

10 Haziran Perşembe

Fransa'dan sığınma isteyen Çakıcı, bu isteği geri çevrilince Türkiye'ye dönmek istemiş. Oysa, idam cezası var diye "Türkiye'ye göndermeyin" diyordu. Şimdi düşüncesini değiştirmiş. Tabii her insan ülkesine dönmek ister. Ama Çakıcı'nın gerekçesi beni güldürdü. En başta şu. Yeni bir hükümetin kurulması

geri dönme gerekçesinin temeli. Çakıcı, Türk milliyetçilerinin gözbebeğidir. Türk milliyetçileri, Çakıcı'yı krallar gibi yaşatır hapishanede. Tabii kısa bir süre bir yolunu bulur, hapishaneden çıkar Çakıcı.

Gerekçeye göre, Çakıcı'nın devletle sorunu olmamış. "Devletimle hiçbir zaman sorunum olmadı" diyor Çakıcı. "Devletim" diyor. Çakıcı'nın bu saptaması son derece doğru. Türkiye'de onun devleti var.

Yine gerekçeye göre, "Türkiye'de zaman zaman sertleşen demokrasi, devlete kurşun sıkan terorist ve bölücülere karşı uygulanmıştır. Normal vatandaşa ise Avrupa standartlarında demokratik haklar kullandırılmaktadır."

Çakıcı, Türkiye'de kullanılan... işletilen yöntemi son derece net bir biçimde açıklıyor.

Durum şu. Türkiye sorunlu bir ülke. Her alanda sorun var Türkiye'de. Bu sorunların çözümü için Türkiye'nin yönetim biçiminin kökten değişmesi gerekiyor. En basitini söylüyorum. Sözgelimi, Türkiye'nin sorunlarının çözüm için, 1980'den bu yana, milletvekili, bakan, başbakan, müdür, yetkili, ne varsa, hiçbirine görev verilmemesi gerekir. Bütün kadrolar... bütün belediye başkanları kökten değiştirilmeli.

Türkiye'yi yönetenler bunu benden daha iyi bilir. Bildikleri için, yerlerini korumak için halkın bilincini dumura uğratıyorlar. Bilinci dumura uğramayanlar, bu sorunları dillendirdikte, bu sorunları çözmek için mücadeleye giriştikte "devlet düşmanı, vatan haini" diye ilan ediliyor.

Çakıcı'nın söylediği de bu. Çakıcı, örgütüyle artı değerden pay alıyordu. Bununla yetinmedi, banka sermayesini eline geçirmek istedi, tabii önlendi. Çakıcı, bunu anladı. "Eski işime devam ederim" diyor şimdi.

Türkiye'ye gelsin, eski işine devam eder. Halkı sömürenlerden payını ister. Alır da.

Durum şunu gösteriyor. Öcalan davasıyla birlikte Türk milliyetçiliği, "Vatan hainlerine" karşı ölümüne bir baskı kuracak.

Tabii, "özgürlük, eşitlik, adalet! diyen herkes "vatan haini" ilan edilecek.

11 Haziran Cuma

Üç ay önce, Berrin Taş'ta olağandışı belirtiler görüldü. Ailesinde de daha önce kanserden yitimler olduğu için Berrin Taş, tedirgin oldu.

Türkiye'de paran varsa her iş tıkır tıkır gider. Paran yoksa ikide bir tökezlersin. Sağlık işleri de böyle. Dört, belki beş yıl önce sesim kısıldı. Hekime gittim. Şu bu derken, "Parça alacağız" dedi. Kanser olabilirmiş.

Bilmiyorum, belki yanılıyorum. Bana göre hekim hasta birini yakaladıkta, hastanın orasını burasını mıncıklamaktan, orasından burasından et koparmaktan zevk alıyor.

Nereden çıkarıyorum bunu. Hekimlerin bakışlarından. Neyse... hekim, bana "Kanser olabilir. Duruma bakalım" dedi.

Hekim, baskıcı bir ses tonuyla konuşuyordu. Beni telaşlandırmak istiyordu... Neler yapılması gerektiğini ballandıra ballandıra anlatırken de, oramı buramı koparacak kişilere de not yazıyordu.

Sözünü bitirdikten sonra, bu kez ben başladım. "Ben de kanser tehlikesi olabilirmiş, ya da olmayabilirmiş, bunun için şunları şunları yapmak gerekiyormuş. Bu dediklerinizin hepsini elimin tersiyle itiyorum. Sizin keyfiniz yerine gelsin diye üç dört yıl fazla yaşamaya da istekli değilim."

Bu sözlerim üstüne hekimin keyfi, gerçekten kaçtı. Sonra ben, buharla sesimi açtım.

Tabii Berrin Taş böyle düşünmüyor. Ama parası da yok, işler tıkır tıkır yürüsün. Düştü hastane koridorlarına... hekimlerin eline. Kan almalar... ordan burdan et koparmalar... bitmez tükenmez mıncıklamalar. Bir hekim işini bitiriyor... öbür hekime gönderiyor... Bir kez ben de gittim, n'oluyor diye. Hekimler sanki imparator. Önüne bakmadan yürüyen birer imparator. O kimseye yol vermez, sen ona yol vereceksin. Yıllar önce yine bir hastanede, hekime yol vermedim de göğüs göğüse çarpışmıştık. Pek sinirlenmişti hekim efendi.

Berrin Taş'a geldikte... düştü mü hekimlerin eline. Tam üç ay tedirgin yaşandı. Paran olsa kolay... paran olmadığı anlaşıldıkta hekim de değişiyor. Bir afra tafra, hiç düşünmüyor hastanın psikolojisini. İşte bak, önüne bir insan gelmiş... tedirgin... teslim olmuş senin bilgine. Senden umar bekliyor. O insana, insanca davransana. Hayır. Eziyor... büzüyor... hastayı, yetkinsiz, zavallı "ben'in" doyum aracı diye görüyor.

Neyse... en sonunda şunu söylemişler. Kanser değil, kansere dönüşebilecek dokular var. Belki hekim diliyle söyledikleri bu değil, ama sonuç bu. Şimdi Berrin Taş, bundan böyle gergin bir ipin üstünde yaşayacak.

Peki hekimlik bu mu. Hekimlik, bir insanı, hayat boyu tedirgin yaşatmak mı. Doğru söylenmez mi diyorum. Hayır. Söylemenin biçemini... yöntemini eleştiriyorum.

Bizde "vatanseverlik" dendikte onu bunu öldürmek akla geliyor. Ama hiçbir vatanseverin aklına sağlık işlerini düzeltmek gelmiyor.

12 Haziran Cumartesi

Ben, kendimi bildim bileli, idam cezasına karşıyım. Aslında, suçun toplumsal olduğunu bildiğim için cezalandırmaya kökten karşıyım. Bireysel suç toplumun suçudur. Bir futbolcunun düğün için 150 milyar harcandığı toplum, bütünüyle suçludur. Bundan ötürü, Türkiye'yi demirparmaklıklarla çevirmek gerekir. Neyse... bu ayrı bir konu.

Şimdi ben idam cezasına karşıyım. Bunu dedin mi, vatan haini oluyorsun.

Niye. Çünkü böyle dedin mi Öcalan'ın da

idamına karşı çıkıyorsun. O zaman vatan haini oluyorsun.

Şu net bir bir biçimde bilinsin. Evet, ben idam cezasına karşıyım. Evet, ben Öcalan'ın da idam edilmesine karşıyım.

Devleti yönetenler, beni iyi dinlesinler. Ancak özgür ortamda şahsiyetli insanlar yetişir. Devleti yönetenler, korkuyla insanları susturuyor. İnsanlar bu yüzden asıl düşüncesini söylemiyor. Böylece şahsiyetsiz insanlar oluşuyor.

Şahsiyetsiz insanlarla uygar toplum kurulmaz.

Şimdi bir de müdahil avukatlar sorunu var başımızda. Bu konuda da açık... net olmak gerekiyor. Bu avukatlardan biri Öcalan'a sormuş "Baban ermeni mi" diye. Yargıç bu soruyu geri çevirmiş. Yeterli değil. Yargıç bu avukatı derhal akıl hastanesine göndermeliydi.

Şurda açık... net olması gerekiyor devlet yöneticilerinin. Ermeni olmak doğrudan doğruya suçsa, bu konuda ceza yasasına bir madde konsun. Devlet yöneticileri, "Türkiye'de ermeni olmak suçtur. Şu tarihe kadar ermeniler ülkeyi terketsin... Yoksa..."

Ermeni olmak suç değilse, "Senin bilmem neyin ermeni mi" diyen akıl hastanesine gönderilsin. Çünkü bir halkı, suçlu gören kişinin, akli dengesi mutlaka bozuktur.

Uyarıyorum. Türkiye, milyonlarca yılda kazanılan... insanı, insan yapan insani değerlerin yerlebir edileceği bir ülke konumuna getiriliyor. Onun bunun ayağını kaydırmak... sömürüye hızlandırmak için bu eylemler birilerinin hoşuna gidebilir. Ama zemberek koptukta, bu topraklar tarihin utancı olur. Bu utancı, en azından beş kuşak bile silemez.

Türkiye, geleceğe utanç dolu sayfaları değil, onurlu bir birikimi aktarmak zorundadır.

Yöneticiler, bu dediklerimi iyi belleyin.

15 Haziran Salı

Günler geçip gidiyor...

İnsancıl'ın bulunduğu katı, mal sahibi satmış. Bize çıkın diyor. İşte bir sorun... Haksız eylemler o kadar doğallaştırılmış ki, burda sorunu anlatamıyorsun insanlara. İnsanlığın binlerce yıllık birikimi, yüz metrekarelik bir mülkün önünde yerlebir oluyor. Yüzmetrekarelik mülkler için gerekirse cinayetler işleniyor... daha büyük metrekarelerde savaşlar çıkıyor.

Peki nerde insani değerler... nerde sanat... nerde felsefe...

Doğanın bereketli toprakları, denizleri, dağları, akarsuları düşmanlık öğesi olmuş.

Yaşanacak altmış yetmiş yıl için buna değer mi. Hangi toprak, hangi akarsu, hangi göl, kime kaldı. Ama bunu unutuyoruz. Unutmuşuz. Hiç anımsamıyoruz. Mülk için, ün için, para için hayatı zehir ediyoruz birbirimize.

Ta antik dönemden beri, Hindistan'da, Çin'de, Yunan'da bunu anlatmaya çalışmış kimi düşünürler. Nice ayaklanmalar yapılmış böyle bir dünya için. Ama bugün geldiğimiz nokta, sıfır, elde var sıfır.

Hiç yapmazdım. Küçükken kimi arkadaşlar köpeğin kuyruğuna teneke bağlarlardı. Köpek dönüp dururdu kuyruğundaki tenekelerden kurtulmak için. Kuyruğumda mülkiyetin getirdiği sorunlar... insani değerler diye koşturup duruyorum. İnsani değerler... aydınlanma... leblebi fıstık.

Çocuklar gülerdi köpeğe... Kimbilir, kimler gülüyor bana.

İnsani değerler... aydınlanma... "Sen şu boş lafları bırak da, katı boşalt bakalım", leblebi... fıstık.

16 Haziran Çarşamba

Türkiye, duygu, düşünce açısından üçe bölünmüş durumda. Bir yanda devletin koruyup, kolladığı "şehit anneleri" var. Öte yanda başörtüsünden ötürü giriştiği eylemlerde yakalanan, bu yüzden hapse atılan "türbanlı anneler" **Selam** gazetesinde Nureddin Şirin, şöyle diyor türbanlı anneler için, "Ey Savcı Hüda hanım ve kızlarının saçının bir teline bile başlarımızı feda etmekten çekinmeyeceğimiz şerefli bacılarımızdır"

Bir de PKK'lı gençlerin anneleri var.

Kederde, kıvançta aynı düşünceyi duyumsamak uluslaşmanın temel ögesi değil mi. Bugün Türkiye bu durumda değil.

Türkiye, bu üç anneyi, ortak düşüncede, ortak duyguda birleştirmek zorunda. Birimizin sevinci, öbürünün kederi, üzüntüsü olmamalı.

Siyasilerden böyle bir eylem beklenemez. Aslında bu iş, sosyalistlerin görevi. Hem de zorunlu görevi. Ama onlar da başka havalarda.

Bu duruma nasıl geldik.

Türkiye'de devlet, insanın, sağlam şahsiyetli, özgürlük, adalet, eşitlik bilinci gelişkin bir özne olması için çalışmadı.

Türkiye de devlet, insanı hep ezdi. Bunun sonucu, tırıl şahsiyetli, özgürlük, adalet, eşitlik bilinci dumura uğramış bir topluluk olduk. Ama insan n'olursa olsun varoluşunu arar. Bunun için insanlar dinsel ya da siyasal kümelere sığındı.

Şunu anlamadı devlet. O kızın başındaki türban, o kızın varoluşu... Dağlarda ölen kürt genci, varoluşunu pekiştirecek... yaşamasına bir anlam katacak devlet arıyordu.

Sen devlet olarak bu insanlara, o kişinin, insani varoluşunu sağlayacak ne verdin. Hiçbir şey vermedin. Sonunda bu noktaya geldik. Vatanın bölünmezliği dendikte sınır çizgisinden başka bir şey düşünmedin. İnsanın duygularını... düşüncelerini hiç anlamadın. Bütün bunlardan ötürü, şimdi düşüncede, duyguda bölündük. Bir yanda kürt anneleri, bir yanda türk anneleri, bir yanda islam anneleri.

Birbirine düşman anneler...

Birlik, beraberlik, vatan bölünmez söylevleriyle bu düşmanlık giderilemez. Bu düşmanlık, ciddi

toplumsal patlamaları içinde taşıyor.

Devlet, onu bunu eze eze bu durumu gidermeye çalışıyor. Sosyalistler kılını kıpırdatmıyor. **İnsancıl** maddiyat sıkıntısı yüzünden tasarılarını hayata geçiremiyor.

Şah damarı kesilmiş Türkiye, sorunu kavramaktan yoksun yöneticilerin elinde karanlığa gidiyor.

18 Haziran Cuma

Keşke, yıllar önce ölseydim ya da iki yüzyıl, üç yüz yıl önce yaşasaydım da bugünleri görmeseydim.

Dün kürt anneleri geldi... üç anne... Ağlaya ağlaya barışçıl çözüm istediklerini anlattılar. Elim kolum bağlı... umarsız anneleri dinliyorum... Yer yarılsa yerin dibine girsem daha iyi...

Annelere şunu söyledim. "Bütün söylediklerinize katılıyorum. Bütün söyledikleriniz doğru. Ama benim Türkiye'de şuncacık etkim yok. Yazmamın tek amacı, geleceğe lekeli çıkmamak".

Oturdular... için için ağladılar... çay içtiler... bizleri kocaman... onulmaz bir üzüntüyle bırakıp gittiler.

Barış bilinci gelişmemiş bir toplum, Türkiye toplumu. Herhangi bir sorunun çözümü için önce şiddet düşünülüyor.

Şiddetin bu kadar yoğunlaşmasının bir nedeni de Türkiye'de insani çözüm yollarının tıkalı olması... Diyelim, yolda giderken, adamın biri çevirdi, dövdü seni. Mahkemelerde hakkını aramaya kalksan, bu dava yıllarca sürer. Bunu bildiğimiz için, ya pısarız, ya da yolunu çevirip, adamı bıçaklarız. Bu kez o adam bir gün tabancayla vurur, öldürür seni. Tabii akrabalar işin içine girer... vurma kırma öldürme böylece sürer gider.

Türkiye hep böyle. Düşünün, Türkiye'de 70 yıl sonra Yargıtay Genel Kurulu, o da çoğunlukla "İşkence var" dedi. Ama o ilin emniyet müdürü, şimdi Ankara Emniyet Müdürü.

Halk, şiddetden yana, devlet şiddetten yana, sen çıkıp barış diyorsun. Barış içinde yaşamak, insanca yaşamaktır diyorsun. Türkiye toplumunda barış bilincini geliştirmek... pekiştirmek gerekir diyorsun. Kimse aldırmıyor.

Bakın ne diyor Fazilet Partisi Erzurum milletvekili Aslan Polat. 312. madde için. "Geçmiş dönemlerde bu maddeden komünistlerin tutuklanması hoşumuza gidiyordu, ancak şimdi aynı durum başımıza geldi. 1970'li yıllarda tutuklandıkları için sevindiğim bütün insanlardan özür diliyorum".

Sağol...

Ama kaç yıl sonra... 29 yıl sonra... 29 yıl önce bu haksızlığa hep birlikte karşı çıkılsaydı bugüne kadar birçok acı yaşanmazdı.

Bugün şiddet bütünüyle kürtlerin üstünde. Boşaltılan köyler... göçe zorlanmalar... insanlık dışı eylemler...

Bu böyle giderse 30 yıl sonra özür dileyecek insan kalmayacak...

Bugünleri görmeseydim. Ya daha önce ölseydim ya da ikiyüz yıl, üç yüzyıl önce yaşasaydım.

19 Haziran Cumartesi

Naturam çok sağlammış.

İnsancıl'da... Türkiye'de... dünyada olagelen tatsızlıklar yüzünden neden kalp krizi geçirmiyorum... beyin kanaması sonucu neden iler tutar yerim kalmıyor... naturam sağlam da ondan. Üstelik hekimlerin dediklerini de yapmıyorum. Cigara içiyorum, rakı içiyorum. Dinlenmiyorum. Bütün bir kış koşturdum durdum kuyruğu yanmış kedi gibi... bir orda bir burda kanter içinde kalırcasına.

Acıların... üzüntülerin... tatsızlıkların yumruklarıyla sendeliyorum... düştü düşecek... kapaklanacak derken dikleniyorum.

Naturam amma sağlammış. Yabanıl bir duygu var içinde. Ben de merak ediyorum, bakalım, nerde, nasıl paldır küldür yuvarlanacağım bir gün.

Bana kalsa gece ölmeliyim. Açık havada... yere yuvarlanırken paldır küldür... hep gidebilmeyi düşündüğüm o en uzak yıldıza bakmalıyım, son kez. Ama gündüz ölürsem de üzülmem. Güneşe bakarım, o da bir yıldız değil mi.

22 Haziran Salı

İnsancıl'a haldır haldır yer arıyoruz. Türkiye'de değiliz. Amerika'da ya da Almanya'dayız. Kirayı soruyorsun. "Şu kadar mark ya da şu kadar dolar" Türklük... milliyetçilik dendikte tozu dumana katanlar, kira dendikte dolar diyor, mark diyor.

Kimse utanmıyor.

Türkiye'yi bu duruma getirenler hiç utanmıyor.

İnsanlar sürekli tehdit altında yaşatılıyor bu ülkede. Önce komünistler vardı. Sonra Apo çıktı. Şimdi de Fettulah Gülen. İyi ama kiralar mark ya da dolar üstünden. Ülke parçalanmasın deniyor.. ama Türkiye'de Türk lirası geçmiyor.

Para bir ülkenin bağımsızlığının simgesi değil mi. Nasıl oluyor da Türkiye'de Türk lirası geçerli değil.

28 Haziran Pazartesi

İnsancıl'da savunduğumuz değerler var... insani değerler. Ama bu değerlerin Türkiye'de hiçbir değeri yok. Türkiye'de tek değer para... üstelik dolar ya da mark.

Bu ülkede 56 yıl yaşa... otuz yıl mücadele et... insani değerler... insani değerler de... sonra gelsin kafan, mark ya da dolar duvarına küt diye çarpsın.

Dün **Evrensel Kültür**'de Ören Buluşması için toplandık... Güzel bir gündü. Toplantıdan sonra Gülsüm Cengiz, Güngör Gençay, Berrin Taş, bir masanın çevresinde insani değerler sorununu konuştuk. Gülsüm Cengiz, Güngör Gençay iyimser bakıyorlar dünyaya... Berrin Taş yarı iyimser... ben karamsar.

Ören Buluşması güzeldi ama, kokteyl güzel

KORKUYLA BARIŞIK OLMADIM

Öyle korkak öyle titrektim ki
ağı çelikten örülü yüreğim
nasılda küt küt vuruldu
yüreğim hastalıklı olsaydı
hemen dururdu!

Çocukluktan kalma korkum
biraz uzun sürdü...

İnmesin diye yüreğime
yürüdüm üstüne
Kafa tasıma dedim at korkuyu dışarı
sonra tuttum göz hapsine
ezdim parmaklarımla kül ufak ettim.

Toprağı nasırsız
kökü derinlerde
bir bebek gibi sökün eyledi
nasıl da koşuyor denizlere doğru!

İnanın bu sözü korkudan demedim
korkuyla zaten hiç barışık olmadım.

Saniye METE AKKOYUN

değildi. Kokteylde rakı yoktu. Kokteyl veriyorlar, rakı yok. Gel de iyimser ol...

Yolda giderken... Sennur Sezer, Adnan Özyalçıner... Berrin Taş... Sennur Sezer'in rahatsızlığını öğrendik. Kaburga kemiğinde kırık varmış... Önce kırığın nedeni öğrenilecek... sonra tedavi...

"Ağrısız bir günüm yok" dedi Sennur Sezer... Hekime de söylemiş. "Ben ağrı bağımlısıyım" demiş.

Üzüldüm... pek üzüldüm. Bende üzüntü bağımlısı oldum. Bir tek gün geçmesin ki tatsızlık olmasın.

30 Haziran Çarşamba

Günlük sıkıntıların yanında bir de Türkiye'de olagenlerin sıkıntısı... Abdullah Öcalan'a idam cezası verildi.

Tabii biz günlük yaşıyoruz... dün yok, gelecek tasarımı yok. Bugün idam edersin, yarın idam edersin... idam ede ede gidersin. Peki, sorun çözme. Yok.

Neyse... idamın uygulanabilmesi için uzun bir süreç var. Belki bu süreçte duygular dinginleşir... akıl öne çıkar da idamın çözüm olmadığı anlaşılır.

İNSANCIL YAYINLARI

Felsefe-Araştırma Dizisi	TL
DÜŞÜNCE TARİHİ / Afşar Timuçin	7.000
FELSEFE BİR SEVİNÇTİR / Afşar Timuçin	1.000
ÖZGÜR PROMETHEUS / Afşar Timuçin	1.000
N. HİKMET'İN ŞİİRİ / Afşar Timuçin	1.500
ESTETİK / Afşar Timuçin	4.000
FELSEFE SÖZLÜĞÜ / Afşar Timuçin	4.000
KAVRAMLARA FELSEFE İLE BAKMAK / Betül Çotuksöken	3.000
Şiir Dizisi	
ÇÖL / Afşar Timuçin	1.000
BÖYLE SÖYLENMELİ BİZİM TÜRKÜMÜZ / Afşar Timuçin	1.000
DESTANLAR / Afşar Timuçin	1.200
DESTANLAR / Afşar Timuçin	1.200
SAVAŞÇININ TÜRKÜSÜ / Afşar Timuçin	1.500
İNSANIN AYAK SESLERİ / Berrin Taş	1.000
BİR KENTİ AĞLIYORUM / Berrin Taş	1.000
CUMARTESİ ANNELERİ / Aydın Öztürk	1.200
BİR SAKSILIK DÜNYA / Ayhan Ergün	1.200
FARENİN ÖLÜM BALADI / İsmet Alıcı	1.200
GÜL DİKENİNİ ÖPÜNCE / Arif Madanoğlu	1.200
AÇIK GECE / Ömer Bilge	1.000
ABC DENEMESİ / Aytekin Açık	1.000
AŞK ŞİİRİ / Anıl Meriçelli	1.000
BİR CAN YONGASIDIR AŞK / Ahmet Necdet	2.000
ÇOCUK GÜLÜNCE / Mesut Aşkın	1.000
SUYU ARAYAN ATEŞ / Varcan Barış	1.500
MODERN İNGİLİZ-AMERİKAN ŞİİRİ / Anıl Meriçelli	2.000
Öykü Dizisi	
AŞKOLSUN KIRLANGIÇLAR / Afşar Timuçin	1.200
AKANYILDIZ / Cengiz Gündoğdu	1.500
MARTISIZ DENİZ / Semiha Uçuk	1.000
UZAYDAN GELEN KADIN / Semiha Uçuk	1.000
ARKA BALKON / Kezban Özbay	1.000
İNSAN ELİ / Mehmet Şekeroğlu	1.000
KUŞ BORANI / Hasan Özkılıç	1.200
Çeviri Şiir	
KIRMIZI KIRMIZI BİR GÜLDÜR AŞKIM / Anıl Meriçelli	1.500
UMUTSUZ BİR AŞKIN ŞAİRİ / Emily Dickinson	1.500
Deneme-Eleştiri Dizisi	
YILDIZ GÜNCESİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
SORU / Cengiz Gündoğdu	2.500
ELEŞTİRİ / Cengiz Gündoğdu	1.500
TARİHİN IŞILDAĞI / Adnan Özyalçıner	2.000
DAĞLARLA / Attilla Erdemli	2.000
ÖDP'YE KENAR NOTLARI / Temel Demirer	1.000
OKUL SÖZLÜĞÜNÜN ELEŞTİRİSİ / Yusuf Çotuksöken	1.000
DENEMENİN KIYILARINDA / Yusuf Çotuksöken	1.000
ŞİİR GÜNDEMİ / Sennur Sezer	1.000
DEĞİNİLER / Osman Bozkurt	1.000
IŞIĞA DOĞRULUM / Berrin Taş	1.000
AŞK... YENİ İNSANIN DİLİ / Berrin Taş	1.000
GEZİ NOTLARI / Semiha Uçuk	

ÇALIŞTIĞIMIZ DAĞITIMCILAR

ARTI DAĞITIM: (0216) 349 81 86 **PAPİRUS DAĞITIM: (0212) 511 15 05**

ANIL MERİÇELİ'nin

hazırladığı

MODERN RUS ve BALKAR

ŞİİRİNDEN ŞEÇMELER

KİTABI YAKINDA
İNSANCIL YAYINLARI
ARASINDA

Bu kitapta yer alan şairlerden bazıları:
VOZNESENSKİ * YEVTUŞENKO * ROJDESTVENSKİ * SİMONOV
İSAKOVSKİ * SVETLOV * SELVİNSKİ * İVANOV * YESENİN
MAYAKOVSKİ * İLYA EHRENBURG * MANDELŞTAM * PASTERNAK
ASEYEV * ANNA AHMATOVA * GUMİLEV * ŞAŞA ÇERNİ * VOLOŞİN
İVAN BUNİN * SOLOGUB * KAYSIN KULİEV * TANZİLE ZUMAKULOVA
K.OTAROV * S. GURTİEV * K. MEÇİEV * İ. BABAEV * M. GULİEV
M. BEPBAEV * A. SOZAEV